ANITKABİR DERGİSİ

YIL 25 • Sayı: 99

EKİM 2025

Memleketin ve inkılâbın içerden ve dışardan gelebilecek tehlikelere karşı korunması için bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lâzımdır.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Türkiye Büyük Millet Meclisi yalnız ve yalnız milletindir.
Milletin intihap ettiği vekillerden mürekkeptir (oluşur).
Bu meclis yalnız ve yalnız milletin emrine mütavaat etmek (uymak)
mecburiyetindedir. İsmi ve makamı ne olursa olsun
millet bu hakkını bir şahsa tevdi (devir) ve teslim edemez.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, Ocak 1921. (Atatürk'ten Düşünceler s 49)

ANITKABİR DERGİSİ
YIL: 25 SAYI: 99 / EKİM 2025

Atatürkçü dünya görüşünü yaymak ve
Anıtkabir'i tanıtmak amacıyla
üç ayda bir Türkçe yayımlanır.

ANITKABİR DERNEĞİ Adına İmtiyaz sahibi
(E) Tuğgeneral Şadi ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Seçil Karal AKGÜN

Yayın Kurulu
(E) Tuğg. Şadi ÖNER
Prof. Dr. Seçil Karal AKGÜN
Prof. Dr. M. Lütfü ÇAKMAKÇI
Prof. Dr. Oğuz AYTEPE
Prof. Dr. Bige SÜKAN
Doç Dr. Mehmet BALYEMEZ
Doç Dr. Kenan ÖZKAN
Doç Dr. Halil ÖZCAN
Dr. Emine KISIKLI
Dr. Mehmet Sedat ERKAN
Dr. İbrahim YORGUN
Ahmet Haluk EKTİRİCİ
Aziz Kamil GÜLER
Hakan Osman SERT
Güneş MÜFTÜOĞLU
A. Ece Ercan NAMLI
Deniz KATI

Dergiyi Yayına Hazırlayan
A. Ece Ercan NAMLI

Yönetim Yeri
Turgut Reis Caddesi Arzu Apt. No: 3/5
Tandoğan / ANKARA
Tel: 0 312 213 16 58 Faks: 0 312 222 72 06
E-posta: dernek@anitkabir.com.tr

Anıtkabir Komutanlığı
0 312 231 18 61 - 0 312 231 52 80

Elektronik Ortam Adresi
https://www.anitkabir.com.tr/dergi

Dergide yayımlanan yazılar,
yazarların düşünceleridir. Gönderilen yazılar,
basılsın ya da basılmasın iade edilmez.
Anıtkabir Derneği ya da Anıtkabir
Komutanlığı sorumlu tutulamaz. Dergimiz
Basın Ahlak Yasalarına uymayı taahhüt eder.

Yıllık Abonelik Bedeli 750 TL.
Yayın Türü: Süreli-Yayın
Basım Tarihi / Yeri: EKİM 2025 / ANKARA

Yapım
Pelin Ofset Ltd. Şti.

İvedik OSB 1514 Cadde No: 28
Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 312 395 25 80
www.pelinofset.com.tr
info@pelinofset.com.tr

İÇİNDEKİLER

2 Sunuş

3 Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

24 Prof. Dr. Oğuz Aytepe,
Şapka ve Kıyafet Kanunu ve Atataürk

29 Prof. Dr. M. Lütfü Çakmakçı,
Atatürk İlkeleri, Türk Milletinin Karakteri ve Türkiye Cumhuriyeti

33 Dr. Emine Kısıklı,
Rizeli Bir Halk Kahramanı: İpsiz Recep

38 Yaşar Öztürk,
Şapka Devrimi Yüz Yaşında

46 Ezo Ferda Topal, Talha Erkaymaz,
Prof. Dr. Hikmet Sami Türk İle Söyleşi

54 Prof. Dr. Afet İnan,
Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları (Giriş Bölümü)

60 Objektife Takılanlar

63 Mutluluklarını Atatürk'le Paylaşanlar

66 Atatürk'ün Yanındakiler

68 Anıtkabir Dergisinde Yayımlanacak Yazılarla İlgili Esaslar

ANITKABİR DERGİSİ ABONELİĞİ
Anıtkabir Dergisine abone olmak isteyenlerin; yıllık (4 sayı için) 750 TL'lik abone ücretini aşağıdaki hesap numaralarından birine yatırmaları ve telefon numaraları dâhil adreslerini tarafımıza bildirmeleri gerekmektedir.
Tel: 0 (312) 213 16 58
E-posta: dernek@anitkabir.com.tr; bilgi@anitkabir.com.tr
ANITKABİR DERNEĞİ İKTİSADİ İŞLETMESİ
TÜRKİYE İŞ BANKASI BEŞEVLER IBAN NO: TR05 0006 4000 0014 2190 9090 90

Değerli okurlar

Dergimizin bu sayısı, Temmuz-Ağustos-Eylül aylarını kapsamaktadır. Milli Mücadele Tarihimiz incelendiğinde bu aylarda öne çıkan olaylar olarak; 23 Temmuz-7 Ağustos 1919'da Erzurum Kongresi, 4-11 Eylül 1919'da Sivas Kongresi toplanmış, 23 Ağustos 1921'de Sakarya Meydan Muharebesi başlamış ve 13 Eylül 1921'de zaferle sonuçlanmıştır. 26 Ağustos 1922'de Büyük Taarruz başlamış, 30 Ağustos 1922'de Başkomutanlık Meydan Savaşı kazanılmış, 9 Eylül 1922'de İzmir'in kurtuluşu gerçekleşmiş ve 24 Temmuz 1923'te zaferimizin belgesi, Cumhuriyetimizin tapusu Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır.

Milli Mücadele; fedakârlık ve kahramanlıklarla kazanılan büyük taarruzla taçlanmış ve her yıl 30 Ağustos'ta coşkuyla kutlanan eşsiz bir bayrama dönüşmüştür. Halkımız Ata'sına olan sevgisini Anıtkabir'i ziyaret ederek göstermektedir. Bu yıl da Anıtkabir 30 Ağustos'ta sevgi hürmet ve minnetle dolup taşmıştır. Her yaştan ziyaretçi, aynı gurur ve saygıyla, bu memleketi esaretten kurtaran şanlı ecdadının mirasına sahip çıkacağına dair söz ve daha çok çalışacağına dair taahhüt içeren bir duruşla Atatürk'ü anmıştır.

Önümüzdeki günlerde; 29 Ekim Cumhuriyet Bayramımızın 102'nci yılını kutlayacak, Atamız ve O'nun "en büyük eserim" dediği Türkiye Cumhuriyeti'yle bir kez daha gurur duyacağız. 10 Kasım'da ise Atamızı aramızdan ayrılışının 87'inci yılında, büyük bir özlemle anacağız.

25 Kasım 1925 tarihinde, 671 No'lu "Şapka İktisası (giymek, giyinmek) Hakkında Kanun" adıyla mecliste kabul edilen Şapka Kanununun, bu yıl 100'üncü yılı olması sebebiyle dergimiz yeni sayısında iki ayrı makale ile bahsedilecek, değerli okurlarımızın beğenisine sunulacaktır.

Dergimizin bu sayısında; Prof. Dr. Oğuz Aytepe'nin, Şapka ve Kıyafet Kanunu ve Atatürk, Prof. Dr. M. Lütfü Çakmakçı'nın, Atatürk İlkeleri, Türk Milletinin Karakteri ve Türkiye Cumhuriyeti, Dr. Emine Kısıklı'nın, Rizeli Bir Halk Kahramanı; İpsiz Recep, Yaşar Öztürk'ün, Şapka Devrimi Yüz Yaşında, yazıları yer almıştır.

Anılar, Yorumlar, Söyleşiler başlığımızda; Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi 3'üncü sınıf öğrencileri Ezo Ferda Topal ve Talha Erkaymaz'ın Prof. Dr. Hikmet Sami Türk İle söyleşileri yer almaktadır.

Geçmişten Seçmeler başlığında; orta okullarda Yurttaşlık Bilgisi derslerinde okutulmak üzere büyük bir kısmını Atatürk'ün yazdığı ya da Afet Hanım'a (İnan) yazdırdığı Medeni Bilgiler kitabının Prof.Dr. Afet İnan tarafından "Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün Yazıları" başlığıyla 1969'da yayınladığı baskısının "Giriş" kısmını okurlarımıza sunuyoruz.

Sizlerin de ilgisiyle 100'üncü sayıya ulaşmış olmanın verdiği heyecan ve mutluluğu yaşıyoruz. Bir sonraki sayımızda görüşmek ümidiyle saygılar sunuyorum.

Şadi ÖNER
(E) Tuğgeneral
Anıtkabir Derneği Başkanı

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

16.06.2025: TBMM BAŞKANI VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

18.06.2025: TOBB ETÜ TIP FAKÜLTESİ DEKAN VEKİLİ VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

23.06.2025: PAKİSTAN K.K.K. KURMAY BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

24.06.2025: ANKARA ÜNİVERSİTESİ DİL VE TARİH COĞRAFYA FAKÜLTESİ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

24.06.2025: BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

25.06.2025: GAZİ ÜNİVERSİTESİ MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

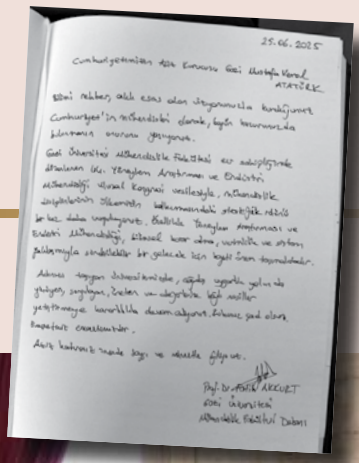

25.06.2025: UFUK ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ REKTÖRÜ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

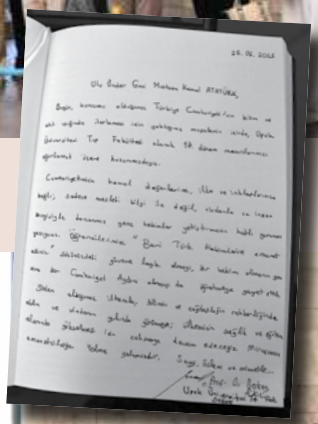

26.06.2025: ANKARA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

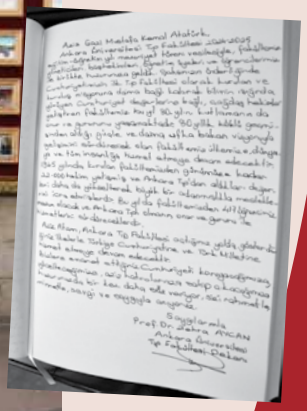

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

27.06.2025: ANKARA ÜNİVERSİTESİ SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

27.06.2025: MİLLİ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ HAVA HARP ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

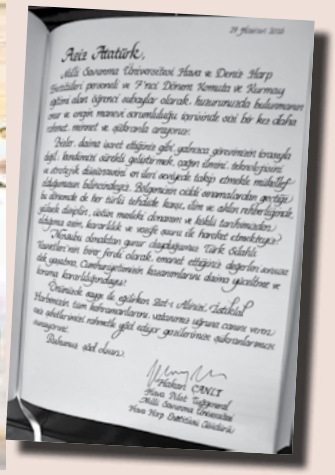

30.06.2025: BİRLEŞİK KRALLIK DIŞİŞLERİ İNGİLİZ MİLLETLER TOPLULUĞU VE KALKINMA BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

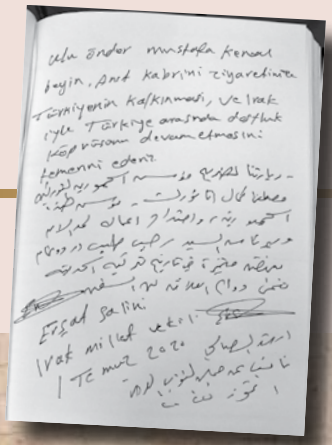
Ulu Önder Mustafa Kemal Beyin, Anıt Kabrini ziyaretinde Türkiyenin kalkınması, ve Irak ile Türkiye arasında dostluk köprüsünün devam etmesini temenni ederiz.
Erşad Salihi
Irak Millet Vekili
1 Temmuz 2025

01.07.2025: IRAK TEMSİLCİLER MECLİSİ BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

01.07.2025: PAKİSTAN DZ.K.K. KURMAY BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

A great honour and a privilege indeed to my respects to the founder and great leader of Turkiye. He laid the solid foundations for the development of the country. We as Pakistanis are proud of the legacy of Mustafa Kemal Ataturk and wish the great country and its people, our brothers, all the best.
Owais A. Sikander
Vice Admiral
Pakistan Navy
VCNS
1 Jul. 25

01.07.2025: YÜKSEK İHTİSAS ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

02.07.2025: GAZİ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

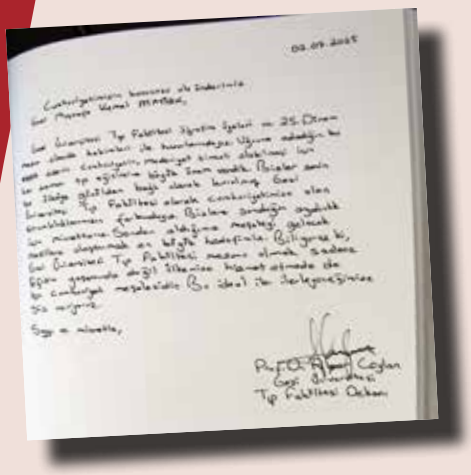

02.07.2025: KKTC CUMHURİYET MECLİSİ HUKUK, SİYASİ İŞLER, DIŞ İLİŞKİLER VE SAVUNMA KOMİTESİ BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

04.07.2025: TED ÜNİVERSİTESİNİN REKTÖRÜ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

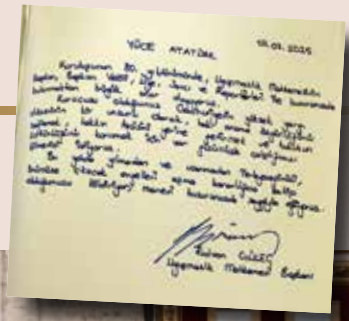

07.07.2025: UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

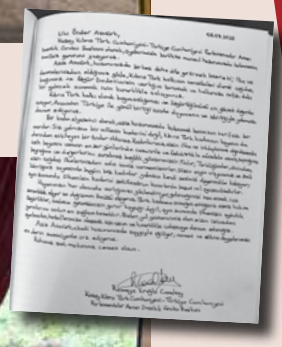

08.07.2025: KKTC DOSTLUK GURUBU BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

09.07.2025: SLOVAKYA BÜYÜKELÇİSİ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

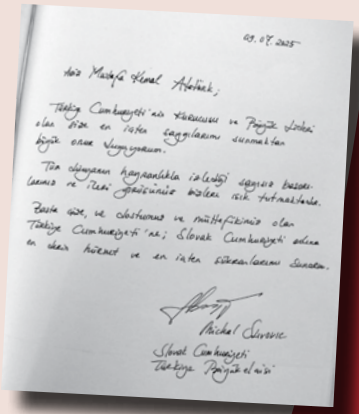

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

09.07.2025: UKRAYNA BÜYÜKELÇİSİ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

09.07.2025: ANKARA ÜNİVERSİTESİ VETERİNER FAKÜLTESİ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

09.07.2025: CEZAYİR BÜYÜKELÇİSİ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

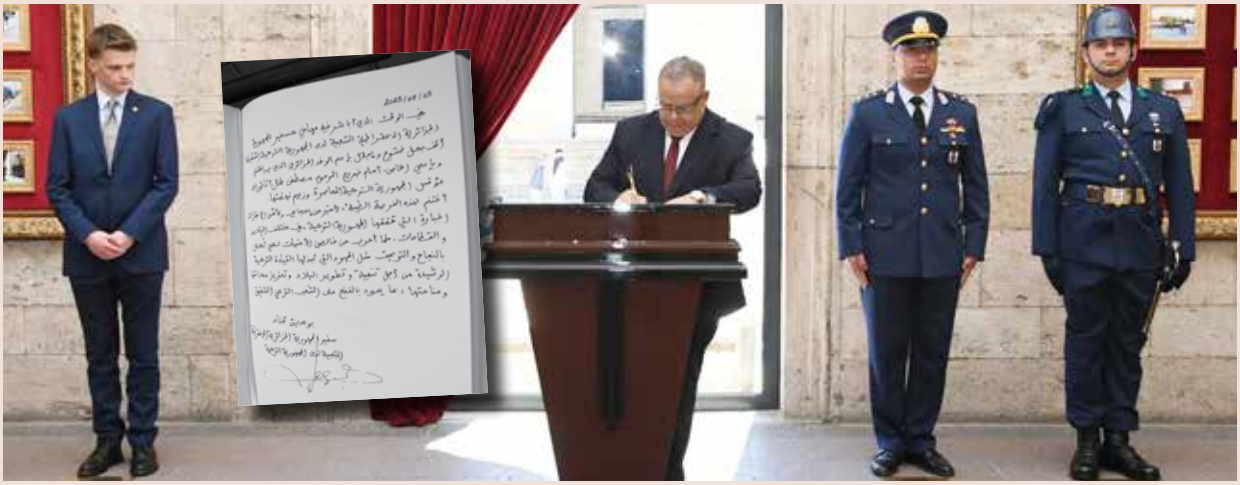

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

09.07.2025: ÖZBEKİSTAN BÜYÜKELÇİSİ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

10.07.2025: RUSYA FEDARASYONU DEVLET DUMASI DIŞİŞLERİ KOMİSYONU BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

11.07.2025: HACETEPE ÜNİVERSİTESİ DİŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

12.07.2025: ANKARA ÜNİVERSİTESİ DİŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

12.07.2025: ORTADOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

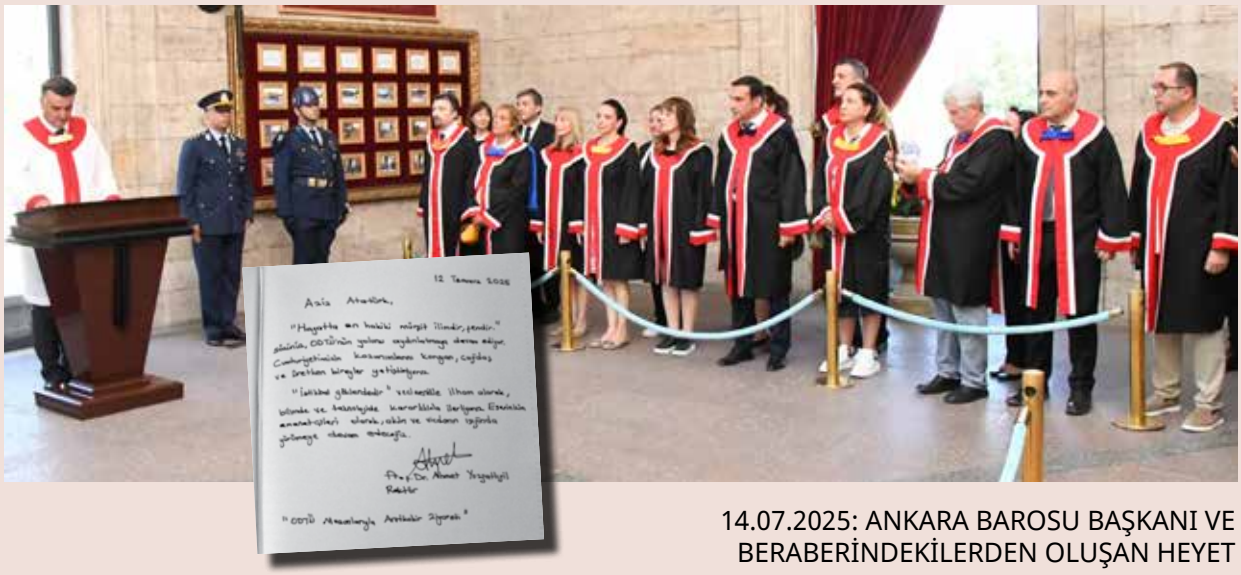

14.07.2025: ANKARA BAROSU BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

14 July 2025

I am honoured to have the opportunity to pay my respects to the Turkish nation and to lay a wreath in your memory as the founder of the Republic of Turkiye.

I am grateful for the strong and supportive bilateral relations our two great nations share.

Oliver Robbins
Permanent Under-Secretary
Foreign, Commonwealth and Development Office
London, UK

14.07.2025: BİRLEŞİK KRALLIK DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI MÜSTEŞARI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

16.07.2025: HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

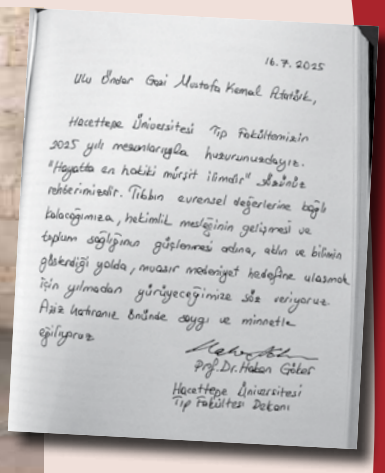
16.7.2025

Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk,

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültemizin 2025 yılı mezunlarıyla huzurunuzdayız. "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" sloganı rehberimizdir. Tıbbın evrensel değerlerine bağlı kalacağımıza, hekimlik mesleğinin gelişmesi ve toplum sağlığının güçlenmesi adına, aklın ve bilimin gösterdiği yolda, muasır medeniyet hedefine ulaşmak için yılmadan yürüyeceğimize söz veriyoruz. Aziz hatıranız önünde saygı ve minnetle eğiliyoruz.

Prof. Dr. Hakan Göker
Hacettepe Üniversitesi
Tıp Fakültesi Dekanı

17.07.2025: FRANSA GENELKURMAY BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

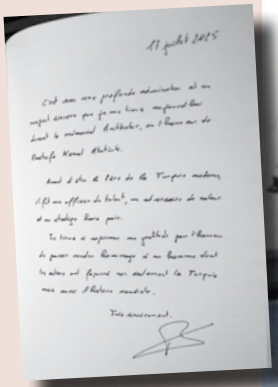
17 juillet 2025

Cette année encore profitant des commémorations de son anniversaire pour y faire leur pèlerinage, les Turcs ont tenu à rendre hommage à Mustafa Kemal Atatürk.

Quand il était de retour de la Turquie moderne, il fit un offrande de bienvenue, en témoignage de notre amitié et de dialogue franc entre

Je tiens à exprimer ma gratitude pour l'honneur de pouvoir rendre hommage à un homme dont les actes ont façonné non seulement la Turquie mais aussi l'histoire mondiale.

Très amicalement.

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

19.07.2025: KKTC BÜYÜKELÇİSİ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

21.07.2025: KUZEY MAKEDONYA GENELKURMAY BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

21.07.2025: AZERBAYCAN CUMHURİYETİ BAŞSAVCISI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

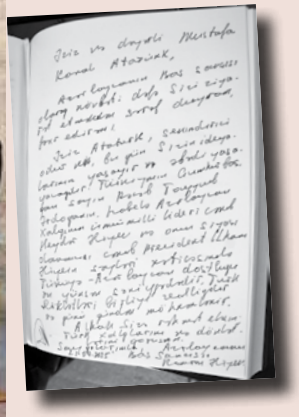

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

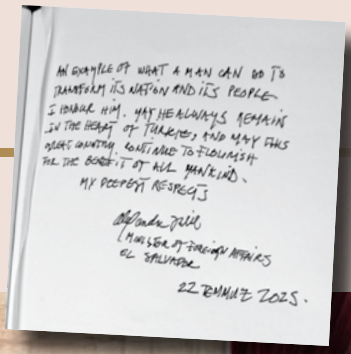

22.07.2025: EL SALVADOR CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

24.07.2025: BELÇİKA KRALLIĞI SAVUNMA VE DIŞ TİCARET BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

25.07.2025: HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ FEN FAKÜLTESİ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

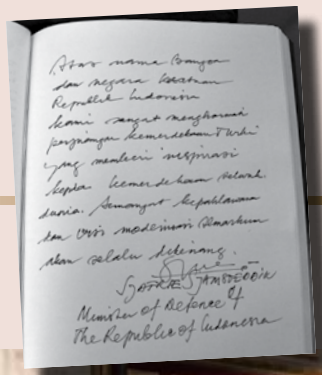

27.07.2025: ENDONEZYA SAVUNMA BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

31.07.2025: PAKİSTAN DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

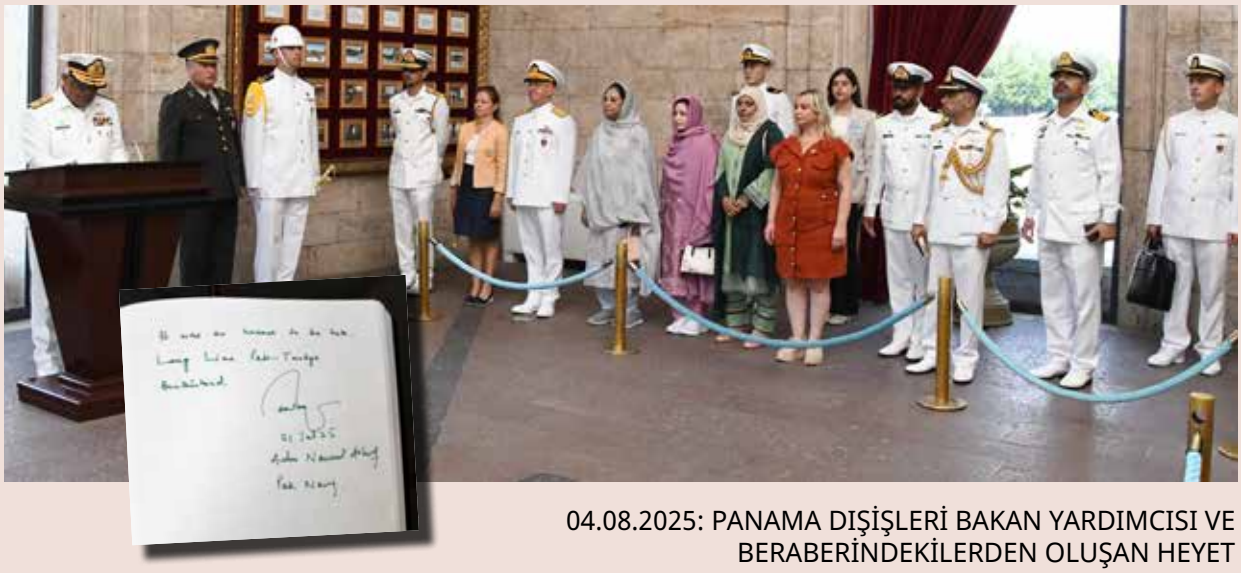

04.08.2025: PANAMA DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

07.08.2025: SENEGAL DEVLET BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

12.08.2025: BOTSVANA DIŞ İŞLERİ BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

19.08.2025: JAPONYA SAVUNMA BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

21.08.2025: LETONYA SAVUNMA BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

25.08.2025: JAPONYA TEMSİLCİLER MECLİS BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

26.08.2025: TÜRKİYE İŞ BANKASI YÖNETİM KURULU BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

27.08.2025: PAKİSTAN CUMHURİYETİ GENEL KURMAY 2'NCİ BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

28.08.2025: KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ ULUSAL MUHAFIZLAR KOMUTANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

31.08.2025: MOLDOVA CUMHURİYETİ GENELKURMAY BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

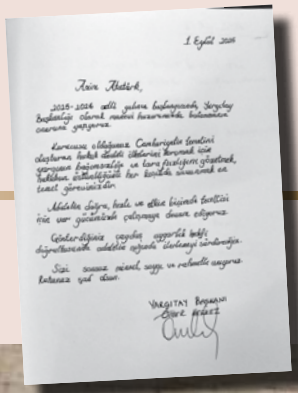

01.09.2025: YARGITAY BİRİNCİ BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

02.09.2025: AZERBEYCAN CUMHURİYETİ ÇALIŞMA VE HALKIN SOSYAL KORUMASI BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

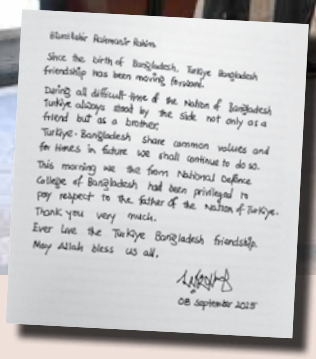

08.09.2025: BANGLADEŞ HALK CUMHURİYETİ ULUSAL SAVUNMA BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

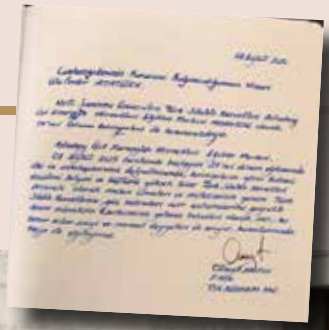

08.09.2025: MSÜ TSK ASTSUBAY ÜST KARARGÂH HİZMETLERİ EĞİTİM MERKEZİ MÜDÜRÜ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

09.09.2025: CUMHURİYET HALK PARTİSİ GENEL BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

10.09.2025: AVUSTRALYA BÜYÜKELÇİSİ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

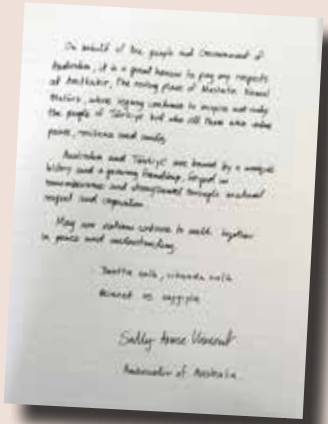

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

10.09.2025: LÜKSEMBURG BÜYÜK DUKALIĞI BÜYÜKELÇİSİ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

10.09.2025: MOLDOVA BÜYÜKELÇİSİ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

10.09.2025: PARAGUAY BÜYÜKELÇİSİ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

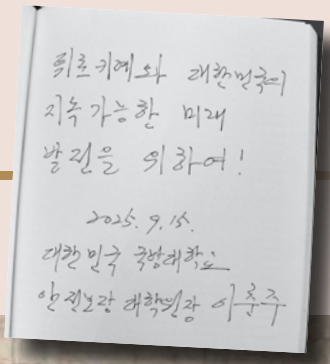

15.09.2025: KORE ULUSAL SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ KOMUTANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

15.09.2025: KOSTA RIKA BÜYÜKELÇİSİ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

16.09.2025: KKTC İÇİŞLERİ BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

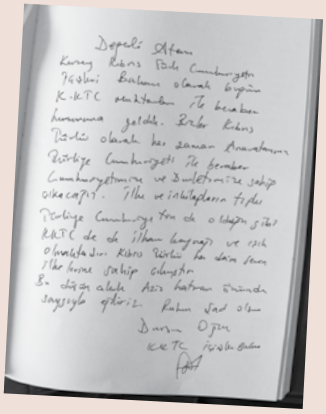

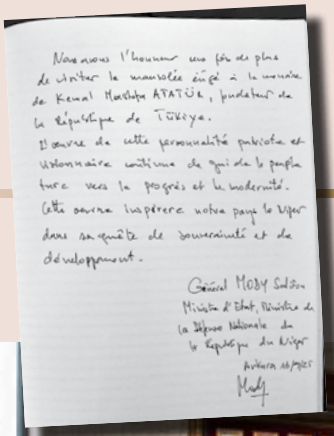
Nous avons l'honneur aujourd'hui de visiter le mausolée érigé à la mémoire de Kemal Mustafa ATATÜRK, fondateur de la République de Türkiye.
L'œuvre de cette personnalité publique et visionnaire continue de guider le peuple turc vers le progrès et la modernité.
Cette œuvre inspirera notre pays le Niger dans sa quête de souveraineté et de développement.
Général MODY Salifou
Ministre d'État, Ministre de la Défense Nationale de la République du Niger
Ankara 16/09/25

16.09.2025: NİJER CUMHURİYETİ DEVLET VE SAVUNMA BAKANI İLE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

17.09.2025: JAPONYA ALTES PRENSESİ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

19.09.2025: GAZİLER GÜNÜ VESİLESİYLE ANKARA VALİSİ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

100. YILINDA ŞAPKA VE KIYAFET DEVRİMİ

Prof. Dr. Oğuz AYTEPE*

Türk Devletini uluslararası toplulukta tanıtan Lozan Barış Antlaşması ile Türk Devriminin eylem devresi tamamlanmıştır. Bundan sonra bozulan eski düzenin yerine, yeni düzen kurulmaya başlanmış, sosyal hayatın gereklerine uygun olarak topluma ve yeni kurulan devlete düzen verilmeye çalışılmıştır. Çağdaş devleti kurmak için sosyal bünye değişikliği bir zorunluluk halini almıştır.

"Türk ulusunu son asırlarda geri bırakmış olan kurumları yıkarak yerlerine ulusun en yüksek uygar icaplara (gereklere) göre ilerlemesini temin edecek yeni kurumları koymuş olmak"[1], Atatürk'e göre devrimi ifade etmektedir. Asıl amaç çağdaş, uygar bir toplum haline gelmekti. Bu amaçla yeniden düzenleme devrinde eski köhnemiş kurumların yerini yenileri almalı, yeni hayat görüşüne uygun bir düzen kurulmalı idi.

Türk devriminin bir amacı da Türkiye'nin çağdaşlaşma sürecini engelleyecek kurum ve kuruluşları kaldırmaya yöneliktir. Bu amaçla siyasi, sosyal, hukuki, dini ve eğitim konusunda devrimler yapılmıştır. İlk siyasi devrim Lozan Konferansı öncesi 1 Kasım 1922 saltanatın kaldırılmasıdır.

"Uygarlık yolunda yürümek ve başarılı olmak hayati şarttır"[2] diyen Atatürk, ulusumuzu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkaracak ileri bir anlayışın yerleşmesi çabası içinde idi. Bu amaçla, devlet ve toplum hayatında kökten değişiklikler, devrimler birbirini izleyecektir.

Doğu uygarlığını Batı uygarlığından ayıran dış özelliklerin en önemlisini kıyafet oluşturuyordu. Osmanlı ülkesinin vatandaşları kıyafetleri ile tam bir karışık görünüşe sahipti. Sayısı yüzbinleri aşan Müslüman din adamları cüppe ve sarıklarıyla dolaşıyorlardı. Pek çok vatandaş, şalvar, potur içinde kafaları garip külahlarla süslü biçimde, gülünç bir durum gösterirlerdi. Sivil aydınların elbiseleri Batılı görünüşte idi. Ancak kafada mutlaka fes bulunuyordu. Kırmızı renkte, püsküllü bir silindir olan fes, hiçbir yerde kafadan çıkarılamazdı. Fes bir Yunan başlığı idi. II. Mahmut İslam vatandaşların kılıklarına düzgün bir görünüş verebilmek için, bunun giyilmesini zorunlu kılmıştı. O zaman din adamları itirazlarda bulunmuşlar, fes giyenin "kâfir" sayılacağını söylemişlerdi. II. Mahmut fesi, zorla kan dökerek giydirmişti. Zamanla fes bir İslam başlığı durumuna gelmiş, Osmanlılığın bir sembolü olmuştu. Elbisesi batılı kimselerin fes giymesi gülünç bir durum yaratıyordu. Fes bütün dünyada Türklük aleyhine bir mevzu (konu) olmuştu. II. Abdülhamit, süvari ve topçu askerlerine kalpak giydirmek istediği zaman yine şeyhülislâm ve maiyeti fes gibi mübarek bir serpuş dururken kalpak giyilmesinin şeriata uygun olmayacağını söylemişlerdi. Bunların şeriatı alet ederek muhalif oldukları şey, fes, kalpak, şapka ya da elbise değil, herhangi bir yenilikti.[3]

Önceleri devlet gücüyle giydirilen fesin köylere kadar yayıldığı, 19. yüzyılda aydınların kasket ve şapka giyme eğilimi gösterdikleri de dikkat çekmektedir. Bu eğilim alafrangalaşmak (Frenkler, Avrupalılar gibi olmak) şeklinde başlamış ve giderek çağa uygun bir giyim kuşamın gereği sayılmıştır. Çok uluslu Osmanlı İmparatorluğunda o zamana kadar şapkayı genellikle Hıristiyan ve Yahudi tebaa giyiyordu. Avrupa'da yaşayan Jön Türklerin kasket ve şapka giymeye başlamaları bu başlığın Türkler arasında da kullanılmasında ilk adım olmuştur.[4]

I. Dünya Harbinde, Başkomutan Vekili Enver Paşa şemsiperli serpuş (güneş önleyici şapka) giymiş, orduya ve İttihatçılara da benimsetilen bu şapkaya "Enveriye" adı verilmişti. Osmanlı Hükümeti, özellikle Filistin, Suriye ve Irak çöllerinde savaşan askerlerin yakıcı güneşten korunması için kabalak denilen bir nevi (tür) başlık çıkardı. Bu da itirazlara sebep olmakla beraber yalnız askerlere mahsus (özgü) olmasından ve harp halinin sıkı idaresinden pek fazla ses çıkarılamadı.

---

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü E. Öğretim Üyesi.

1 A. Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara, 1968, s.259.

2 Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, 1969, s.55.

3 *Tarih IV, Türkiye Cümhuriyeti*, İstanbul, Devlet Matbaası, 1931, s.230.

4 Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi, 3. Kitap Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938), Ankara, Bilgi Yayınevi, 1995, s.184.

Milli Mücadele yıllarında, Gazi, sivil kıyafetle kalpak giydi. Festen hoşnut olmayan millici aydınlar da O'na uydular; Anadolu'da kalpak giyimi yayılmaya başladı.[5]

Atatürk fes konusunda kendisini derinden etkileyen ve sık sık anlattığı iki olay yaşamıştı. Fransızlar 17-21 Eylül 1910 yılında yapacakları Picardie Manevralarına Osmanlı Devletinden bir general ile üç subayı gözlemci olarak davet etmişti. Manevralara gözlemci olarak Ali Rıza Paşa, Binbaşı Selahattin Bey ve Kolağası (ön yüzbaşı) Mustafa Kemal görevlendirildi. Ancak Ali Rıza Paşa sağlık nedenleri ile manevralara katılamadı. Heyete Paris Askeri Ataşesi Fethi (Okyar) Bey'in başkanlık etmesi kararlaştırıldı.

Mustafa Kemal ve Selahattin Bey Selanik'ten trenle yola çıktılar. Mustafa Kemal Sırp hududunu geçtikten sonra başındaki fesi bavula koyup, kasketi başına giymişti. Çok mutaassıp olan arkadaşı Selahattin Bey, "... Biz devleti temsil ediyoruz. Osmanlılığımız, Müslümanlığımız belli olmalıdır" diyerek Mustafa Kemal'in giydiği kaskete itiraz etmişti.

Tren bir Sırp istasyonunda durduğunda Selahattin Bey tepside sandviç satan bir çocuğu çağırmış ve sandviçlerin içinde domuz eti olup olmadığını kontrol için birer birer koklamaya başlamıştı. Bu seçme uzun sürmüş, tepsiyi başının üstünde tutan çocuk yorulmuştu. Çocuk tepsiyi indirmiş ve fesli Selahattin Bey'e "tuh Türk" diyerek uzaklaşmıştı. Bunun üzerine Selahattin Bey, valizine fesi koyarak o da kasketi başına giymişti. Mustafa Kemal, "Ne o Selahattin Bey?" dediğinde, "Şimdi zamanı geldi" demişti.[6]

Mustafa Kemal Trablusgarp'a giderken [Ekim 1911?] Sicilya'ya uğramış. Başında kırmızı bir fes varmış. Araba ile dolaşırken, Sicilya çocukları kendisine limon kabuğu atmışlar.

Derdi ki, "Ben Sicilya çocuklarına kızmadım, bizi çocukların bile alayına düşüren kırmızı fese kızdım."[7]

Bu olaylar Atatürk üzerinde fese karşı olumsuz bir tutum yaratmış, Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi sırasında Mazhar Müfit'e (Kansu) yazdırdığı notlarda; tesettürün ve fesin kaldırılacağını ve medeni milletler gibi şapkanın giyileceğini söylemiş[8], Cumhuriyet döneminde şapka giyilmesinin psikolojik temelini oluşturmuştur.

Atatürk 1925'teki kıyafet devrimi ile, kadın erkek bir milletin hem iç hem de dış görünüşünü, yeniden yoğuracak ve Türkler, Şark ruhunu ve Şark damgasını atıp, kendilerinin bütün anlayış ve davranışlarına damgasını vuran Şarklı çemberinden çıkacaktı. Kıyafetleri ile de Batı âlemine katılacaklardı. Bu başarısı ile O, anlaşıldığına göre, bilinç altında yaşayan iki hatıradan, belki farkına varmayarak intikam almış olacaktı.

Türk toplumunu uygar bir görünüşe kavuşturmak, devrimlerin uygulanmasına kolaylık sağlayacaktı. Ulusun kıyafetine karışmak ilk bakışta sakıncalı görülebilirdi. Ancak laik bir devlette yaşayan vatandaşın "dinsel" kıyafetle dolaşması bir çelişki idi. Aslında bir Yunan giysisi olduğu halde İslamın sembolü durumuna gelmiş olan "fes", Türk halkının başından atılmalıydı. Böylece hem kıyafet laikleşecek, hem de Türk vatandaşı modern dünyanın insanları gibi giyinmiş olacaktı. Ayrıca her yerde serbestçe dolaşan din adamlarının da uygar bir kıyafetle görünmeleri dinsel giysilerini yalnız ibadet yerlerinde kullanmaları gerekiyordu. Sorun, halkın kıyafetini laikleştirerek, dinsel hayatın sembollerini günlük hayattan uzaklaştırmaktı.[9] Şapkanın giyilmesi, teokratik bir düşünce biçimini yıkan başlı başına bir devrim olacaktı.

Falih Rıfkı Atay, "Mustafa Kemal'in fes ve şapkanın giyilmesinin medeniyet demek olmadığını bildiğine şüphe yoktu. Fakat başlık değiştirmenin din ve iman değiştirme olduğu gibi batıl inanışlara saplanan ve mıhlanan bir kafaya hiçbir ileri fikir ışığı vurmayacağını da bilirdi. Asıl mesele kafanın içindeki batıl inanışları söküp atmakta idi. Bu başlık değil baş davası idi."[10] diyerek konunun önemini belirtmiştir.

Osmanlı toplumunda kişinin mesleğini, top-

5 Bkz,Tarih IV., s..231.

6 Bkz, Uluğ İğdemir, *Atatürk'ün Yaşamı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1980, s.21-22.

7 Falih Rıfkı Atay, *Mustafa Kemal, Mütareke Defteri*, İstanbul, Sel Yayınları, 1955, s.111.

8 Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt, I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1966, s.47.

9 Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, Ankara, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1976, s.176.

10 Falih Rıfkı Atay, *Çankaya,* İstanbul, Kral Matbaası, 1984, s.434.

lumsal statüsünü, dini inancını başlığına bakarak anlamak mümkün olup, bu kimlik tanımlaması mezar taşlarında bile kullanılmaktaydı. Bu yüzden şapka devrimi yalnızca Avrupa tarzı giyinmekle özdeşleştirilmemeli aynı zamanda geleneksel Osmanlı toplum yapısını tahrip ederek Cumhuriyet dönemine özgü sınıfsız, etnisitesiz, dinsel, mezhepsel aidiyetlerden uzaklaştırılmış modern Türk yurttaşını yaratma projesinin önemli sembollerinden birisi olduğu dikkate alınmalıdır.

Çankaya'da yapılan çalışmalar sonunda ve kendisinin hiç gitmediği Kastamonu vilayetinden 9 kişilik bir heyetin Ankara'ya gelerek O'nu davet etmeleri üzerine,[11]Atatürk panama şapkasıyla, Kastamonu seyahatini 23 Ağustos 1925 sabahı başlatmış, öğlen Çankırı'ya gelmiş, akşam Kastamonu halkı tarafından coşku ile karşılanmıştı.[12] Daha önce Kastamonu'ya gelmemiş olan Atatürk halkı şapka ile selamladı. Halk heyecanla karşılık verdi ve bir anda herkes başındaki fesleri yere attı. Kastamonu halkının şapkayı hemen benimsemesi, yurdun her yanına yayıldı. Herkes hemen fesi attı. Bu olay, Türk ulusunun fesi asla benimsemediğini gösterir.

Atatürk Kastamonu gezisinde halka: "... Yunan serpuşu olan fesi giymek câiz olur da şapkayı giymek neden olmaz ve yine onlara, bütün millete hatırlatmak isterim ki, Bizans papazlarının ve Yahudi hahamlarının kisve-i mahsûsası (özel giysisi) olan cübbeyi ne vakit, ne için ve nasıl giydiler? ... Biz her nokta-i nazardan medeni olmalıyız. Acılar gördük. Bunun sebebi dünyanın vaziyetini anlamadığımız içindir. Fikrimiz, zihniyetimiz medeni olacaktır... Artık duramayız. Behemehal ileri gideceğiz. Geriye ise hiç gidemeyiz. Çünkü ileri gitmeye mecburuz. Millet vazıhan (açıkça) bilmelidir. Medeniyet öyle bir kuvvetli ateştir ki, ona bigane olanları yakar ve mahveder."[13] diyerek çağdaşlaşmanın zorunlu olduğunu vurgulamıştır.

Gazi, kıyafet hakkında da geniş izahat (açıklama) ve malumat (bilgi) vererek: "Devlet memurları bütün milletin kıyafetlerini tashih edecektir. Fen, sıhhat nokta-i nazarından ameli olmak itibariyle, her nokta-i nazardan tecrübe edilmiş medeni kıyafet iktisa edecektir. Bunda tereddüde mahal yoktur."[14] demiştir.

Atatürk Kastamonu İnebolu gezisinden 1 Eylül 1925'te Ankara'ya döndüğünde başında şapkası vardı. Kendisini karşılayanlar da şapka giymişlerdi. Artık Ankara'da fesliler değil şapkalılar çoğunluktaydı. Bu tavrın açıkça bir devrimin habercisi olduğu anlaşılmaktadır.

Şapka ve kıyafet konusunda ortaya çıkan durumu korumak konusunda ilk hareket ve tedbir, 2 Eylül 1925 günü toplanan Bakanlar Kurulu toplantısında alındı ve üç önemli karar kabul edildi. Kararname ile ordu ve donanma mensuplarıyla ulemanın (bilginlerin) ve hakimlerin dışındaki bütün memurlar için medeni dünya olan Avrupa'da kullanılan elbise ve şapkanın giyilmesi zorunlu kılınıyordu. Ayrıca bir başka kararname ile din adamları için beyaz sarık ve siyah lata kabul edilmişti. Din adamları dini kıyafetlerini sadece görevleri başında giyinebilecekler, onun dışında sivil elbise giyinebileceklerdi. Cumhuriyet Bayramı'ndaki kabul töreninde serpuşların çıkarılması istenmiş, din adamı olmayanların dini kıyafetle gezmeleri yasaklanmıştır. Aksine davranışların bir yıla kadar hapisle cezalandırılması kararlaştırılmıştır.[15]

Atatürk Kastamonu gezisinden sonra yaklaşık bir ay sürecek yeni bir yurt gezisine 21 Eylül 1925'te çıktı. Gazi, gezisine İzmit'ten başlamış ve vapurla Mudanya'ya gelmiş, coşkun bir karşılamadan sonra Bursa'ya geçmiştir. Gezinin gerçek amacının şapka uygulamasının sonuçlarını görmek olduğu şeklinde yorumlanabilir.[16]

Başlangıçta, şapkanın ekonomik maliyet getireceği üzerinde durulmuş fakat Hükümet bu sorunu hallettiğini açıklamıştır. İstanbul'da şapka yapan ve satan dükkânlarda özellikle memurlar dolayısıyla aşırı kalabalık olmuş ve ihtiyaç karşılanamadığı için Avrupa'dan şapka ithal

11 Bkz, Mustafa Selim İmece, *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1959, s.10.

12 Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1999, s.376.

13 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1918-1937)*, Cilt, II, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s.62-64.

14 *Age*, s.226.

15 Ayten Sezer Arığ, "Şapka İnkılabı", *Atatürk Ansiklopedisi*. (Atatürk Araştırma Merkezi)

16 Tülay Duran, "Bir İnkılâb Modeli "Şapka İnkılâbı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı,44-45-46 (Ekim-Kasım-Aralık 1988), s.74.

edilmeye başlanmıştır. Elbise ve şapka almakta zorlanan memurlara yardım için Hükümet uzun vadeli borç vermeye karar vermiştir.[17]

Bu gelişmeleri takiben şapka giyilmesinin yasallaştırılması, ulusal bir serpuş haline getirilmesi için Konya Mebusu Refik (Koraltan) ve arkadaşları 16 Ekim 1925'te şapka giyilmesi hakkındaki 479 sayılı Kanun tekliflerini Meclis'e vermişlerdi. Yapılan tartışmalardan sonra Bursa Mebusu Nurettin Paşa (Sakallı) Kanun'a itiraz etmiştir. Başta Atatürk olmak üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kimi mebuslar da Nurettin Paşa'ya büyük tepki göstermiş[18] ve 25 Kasım 1925'te 671 sayılı Kanun ile şapka giyilmesini düzenleyen "Şapka İktisası Hakkında Kanun" kabul edilmiştir. Buna göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisi azaları ile idare-i umumiye ve mahalliye ve bilumum müessesata mensup memurin-i müstahdemin Türk Milleti'nin iktisap etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir.[19] Böylece meselenin kanuni yönü sonuçlandırılmış oldu. Uygulamada çıkan tepkileri yok etmek ise İstiklâl Mahkemesi'nin işi idi.[20]

Şapka Kanunu, öncelikle halka değil, mebuslar ve memurlara şapka giyme zorunluluğu getirmiştir. Çünkü kanunda belirtildiği gibi halk böyle bir "kanun zoruna" gerek kalmadan şapka giymeye başlamıştır. Genel olarak, toplumun kılığındaki değişiklik devrimi, kanun zoru ile olmamış, şapka giyimi, bu gereğin milli vicdana mal edilmesiyle başlamıştı. Kanun zoru koyma ihtiyacı halka göre aydın olmaları gereken mebuslar ile memurlar için duyulmuştu.[21] Çok daha önemlisi, şapka giyilmemesi durumunda herhangi bir yaptırım da söz konusu değildir. Bu dönemde tepki yaratmamak için kadınların giyimi konusunda peçe ve çarşafın yasaklanmasıyla ilgili bir yasa çıkarılmamıştır. Ama kadınların çağdaş giyinmesi teşvik edilmiştir.[22]

Şapka Kanunu'nun bu kanuna uymayanlara hiçbir yaptırım getirmemesi kanunun istismar edilmesine neden olacağından, 30 Kasım 1925 yılında, Ceza Kanununun 131'nci maddesinde yapılan değişiklik ile Şapka Kanunu'na aykırı davrananların 3 aydan 1 yıla kadar hapsedileceği belirtilmiştir. Ceza Kanunu'nun 526. Maddesine de yasak ve mecburiyete aykırı hareket edenler üç aya kadar hafif hapis ya da 30 liradan 600 liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılır hükmü eklenmiştir.[23]

Şapkanın kabulü, dinin elden gittiği şeklinde yorumlanarak bazı çevrelerin isyan ve tepkisine neden olmuştur. Ankara İstiklal Mahkemesi, Erzurum, Giresun, Rize ve Sivas'ta Şapka Kanunu'nu bahane ederek dini kışkırtmada bulunanları ve bu kışkırtmalara alet olanları yargılamıştır. Bu olaylarda ağır cezalara mahkûm edilenler, şapka giymedikleri için değil, şapkayı bahane ederek gerici ayaklanma çıkarmak, kışkırtmak suretiyle dini politikaya alet edip, vatana ihanet ettikleri için mahkûm edildiler. Elebaşılar asılırken ikinci ve üçüncü derecede suçlular ağır hapis cezalarına çarptırıldılar. Suçu sadece şapkaya karşı koymak olan ferdi suçlar ise hafif şekilde cezalandırıldılar.[24]

Atatürk, Türk kültürüyle uzaktan yakından hiçbir ilgisi olmayan, daha çok Bizans, Arap ve Acem kökenli zamanı geçmiş garip kılık kıyafeti çıkarttırarak, bütün medeni dünyada kullanılan çağdaş kılık kıyafeti giydirmiştir. O, "Şapka giydirdim ki, başa giyilen şeyle din değiştirilmeyeceğini anlasınlar..." diyerek şapka devriminin bir gardırop meselesi değil bir zihniyet (düşünce) meselesi olduğunu anlatmak istemiştir.[25]

Şapka devrimi, hem şeklen hem de düşünsel olarak değişimin, çağdaş bir toplum olmanın bir sembolü olarak değerlendirilmiş, Osmanlı toplum yaşamını ve gelenekselliğini simgeleyen tüm eski başlıklar ve kıyafetler değiştirilmiştir. Şehirli, köylü, devlet adamı, din görevlisi ve Müslüman, Müslüman olmayan halk arasındaki kıyafet karmaşası giderilerek toplumsal anlamda birlik ve beraberlik güçlendirilmiştir.

17 Ayten Sezer Arığ, agm.

18 Bkz, Gazi Mustafa Kemal, *Hatıralarla Karşılaştırmalı Nutuk*, İstanbul, İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A.Ş., 2020, s.1257.

19 Bkz, *TBMM Zabıt Ceridesi, 25 Kasım 1341(1925)*, Cilt, XIX, Devre, II, Ankara, 1960,s.247-248.

20 Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri,1920-1923/1923-1927, İzmir, Çağlayan A.Ş., 2006,s.275.

21 Mahmut Goloğlu, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Devrimler ve Tepkileri (1924-1930), İstanbul, 2007,s.176.

22 Ayten Sezer Arığ, *a.g,m.*

23 Bkz, Sinan Meydan, *El-Cevap,* İstanbul, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi A.Ş ve Ticaret, 2014, s.607: *Resmi Gazete*, Sayı.7635, 17.6.1950.

24Bkz, Ergün Aybars, *a.g.e*, s.290.

25 Sinan Meydan, "İşte Atatürk İşte Cumhuriyet Mucizesi", Bütün Dünya, (1 Ocak 2013), Başkent Üniversitesi Kültür Yayını, s.40-41.

ATATÜRK İLKELERİ, TÜRK MİLLETİNİN KARAKTERİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Prof.Dr. M.Lütfü ÇAKMAKÇI*

Ülkemizde yaşanan yönetim ve siyasal sorunların kaynağı, büyük ölçüde gücün tek elde yoğunlaşması ve denge-denetleme mekanizmalarının zayıflaması ile doğrudan ilişkilidir.1 Bu sorunların üstesinden gelmek için, Atatürk'ün Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde benimsediği temel ilkeleri bir kez daha irdelemek ve onları günümüz koşullarında yorumlamak gerekmektedir. Buna göre;

Cumhuriyetçilik İlkesi

Cumhuriyetçilik, demokrasinin kaynağının halk olduğunu savunan bir siyasal düşünce sistemidir. Atatürk'ün vurguladığı üzere cumhuriyetin temeli; bireylerin hem haklarını hem de sorumluluklarını kullanabilmeleri ve yönetim sürecine aktif katılım göstermeleridir.

Türk tarihsel deneyimi incelendiğinde bu anlayışı somutlaştıran birçok örnek görülmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 23 Nisan 1920'de Ankara'da "*Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir*" ilkesiyle açılmıştır. Meclisin kuruluşu, milletin iradesini esas alan bir kurum olarak cumhuriyet yönetiminin temelini oluşturmuştur. Ardından 1921 Anayasası kabul edilmiş ve egemenliğin kaynağının halk olduğu açık biçimde ifade edilmiştir. Cumhuriyet ise 29 Ekim 1923'te resmi olarak ilan edilmiştir.

Atatürk, Cumhuriyet'in korunması ve yaşatılması görevini özellikle gençliğe emanet etmiştir. Gençliğe Hitabe 'de yer alan *"Birinci vazifen, Türk istiklalini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir."* ifadesi, halk egemenliğine dayalı devlet anlayışının sürekliliğinde bireysel sorumluluğun önemini vurgulamaktadır.[2]

Dolayısıyla Cumhuriyet, yalnızca bir yönetim biçimi değil; aynı zamanda toplumsal bilinç, sorumluluk ve katılım esasına dayanan bir kültürdür.[3]

Milliyetçilik İlkesi

Milliyetçilik, siyaset bilimi ve hukuk literatüründe devletin varlığını oluşturan üç temel unsur (öğe) üzerinden açıklanır: toprak (ülke), insan (millet) ve egemenlik (otorite). Devlet, bu unsurların birleşmesiyle ortaya çıkan siyasal ve hukuki bir organizasyon iken; milliyetçilik, bu unsurlar arasındaki bağı güçlendiren ve onları bir "milli bütünlük" çatısı altında birleştiren ideoloji işlevi görür.[4]

Toprak, milliyetçilik açısından yalnızca üzerinde yaşanılan fiziki coğrafya değildir. Milliyetçi düşünce, toprağı "vatan" kavramıyla özdeşleştirir. Anlam, ortak tarih ve kültürün yaşandığı; korunması için fedakârlık yapılan, milletin bağımsızlığının somutlaştığı mekânsal temel olarak anlam kazanır. Bu bağlamda, sıradan bir arazi ancak millet bilinciyle yoğrulduğunda kutsal bir değer haline gelir.

İnsan (millet) unsuru, milliyetçiliğin özünü oluşturur. Millet, sadece aynı coğrafyada yaşayan nüfus değil; ortak bir dil, tarih, kültür, değerler ve idealler etrafında birleşmiş bir toplumsal birliktir. Milliyetçilik anlayışında birey, kendisini bu bütünün ayrılmaz bir parçası olarak görür. Bu nedenle milliyetçilik, birey-toplum ilişkisini milli kimlik üzerinden tanımlar ve toplumsal dayanışmayı güçlendirir.[5]

Egemenlik, devletin siyasal ve hukuki varlığını mümkün kılan temel otoritedir. Milliyetçilik açısından egemenlik, yalnızca bir yönetim biçimi değil, aynı zamanda bağımsızlık ilkesinin ifadesidir. Başka bir gücün boyunduruğu altındaki topluluklar, milliyetçi anlayışa göre gerçek anlamda devlet sayılmazlar. Egemenliğin milletin iradesine dayanması, milliyetçiliğin en temel koşuludur. Atatürk'ün *"Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir"* ilkesi de bu çerçevede milliyetçiliğin hukuki ve siyasal temelini ortaya koymaktadır.

---

* Emekli Öğretim Üyesi

1 Ergun Özbudun, "Başkanlık Sistemi ve Türkiye", Liberal Perspektif *Analiz sayı* 1, (2015)

2 Derviş Şentekin, *Mustafa Kemal Atatürk Nutuk*, Çınar Yayınları, İstanbul İSBN 978- 975-348-327-8 (2020)

3 Servet Uslan, "Cumhuriyet Dönemindeki Kültür Politikaları", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1564156

4 Gürbüz D. Tüfekçi, "Atatürk Milliyetçiliği" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, Temmuz 1985, s. 913–920.

5 Gökmen Kantar," Milliyetçilik Anlayışının; Atatürk Dönemi Türk Yönetim Sistemine Yansımaları", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi,* 19https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/820427

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın başlangıç kısmı, bu anlayışın hukuki ifadesidir:

- "Türk vatanı ve milletinin bölünmez bütünlüğü" vurgusu, milliyetçiliğin anayasal temelini oluşturur.
- "Kutsal Türk Devleti'nin varlığı" ifadesi ise devletin bekasının en yüksek değer olduğunu gösterir.

Dolayısıyla milliyetçilik yalnızca duygusal bir aidiyet değil, aynı zamanda anayasal bir sorumluluktur.

Atatürk milliyetçiliği ise diğer milliyetçilik anlayışlarından farklı olarak, ırk ya da etnik kökeni değil; ortak tarih, kültür, ülkü ve vatandaşlık bağını esas alır. Kapsayıcıdır; kökeni ne olursa olsun tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını "Türk milleti" kimliği altında birleştirir.

Sonuç olarak Atatürk milliyetçiliği, Türk milletinin ve devletinin ebedi varlığını sürdürme bilinci ve sorumluluğu üzerine kuruludur. Bu nedenle milliyetçilik, Türk milletinin geçmişten bugüne taşıdığı en temel değerlerden biri ve geleceğe dair en güçlü teminattır.

Devletçilik İlkesi

Atatürkçü düşünce sisteminde devletçilik, ekonomik ve sosyal kalkınmayı devletin düzenleyici, planlayıcı ve yol gösterici rolü aracılığıyla gerçekleştirmeyi ifade eder. Ancak bu ilke, bazı ideolojilerde olduğu gibi devletin ekonomiyi tümüyle sahiplenmesi veya özel girişimi dışlaması anlamına gelmez.

Atatürk'ün devletçilik anlayışı, bireysel girişimi destekleyen; ancak ulusal kalkınma hedefleri doğrultusunda devletin gerekli alanlarda öncü rol üstlendiği karma ekonomi modelini öngörür. Bu nedenle Atatürkçü devletçilik hem liberal yaklaşımdan hem de katı kolektivist modellerden ayrışarak Türkiye'nin özgün koşullarına uyarlanmış bir kalkınma stratejisi olarak şekillenmiştir.[6]

Atatürk'ün devletçilik vizyonu yalnızca sanayi yatırımlarına odaklanmamış, aynı zamanda tarımı ve kırsal kalkınmayı da kapsayan bütüncül bir ekonomik yaklaşım ortaya koymuştur. Tarım, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında halkın büyük çoğunluğunun temel geçim kaynağı ve ülkenin ekonomik yapısının belkemiği olduğundan, Atatürk tarımı *"milletin bağımsızlığının ve yaşam gücünün temeli"* olarak değerlendirmiştir.

Bu çerçevede 1925'te Aşar Vergisi'nin kaldırılması, köylünün ekonomik yükünü hafifletmiş ve üretimi teşvik etmiştir. Ayrıca Ziraat Bankası ve tarım kredi kooperatifleri aracılığıyla çiftçilere finansal destek sağlanmış, ziraat enstitüleri ve araştırma merkezleri ile çağdaş tarım tekniklerinin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Bu uygulamalar, devletçiliğin yalnızca sanayi odaklı değil, aynı zamanda tarımsal üretim ve kırsal refaha dayalı bir model olduğunun göstergesidir.

Öte yandan Atatürkçü devletçilik, özellikle 1930'lardan itibaren sanayileşme hamlelerinde daha görünür hale gelmiştir. Özel sermayenin yetersiz olduğu alanlarda devlet doğrudan yatırım yapmış; Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planları ile demir-çelik, tekstil, kâğıt, şeker ve kimya sanayilerinde tesisler kurularak ulusal ekonominin temelleri atılmıştır. Bu süreçte amaç, özel girişimi dışlamak değil; devletin öncülüğü ile özel sektörün desteklenmesi ve ulusal kalkınmanın hızlandırılması olmuştur.

Atatürkçü devletçilik, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal bir boyuta da sahiptir. Eğitim, sağlık ve toplumsal refah alanlarında devletin üstlendiği düzenleyici ve destekleyici rol, toplumun bütün kesimlerinin kalkınma sürecine katılımını hedeflemiştir. Bu yönüyle devletçilik, yalnızca ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda toplumsal eşitliği ve adil paylaşımı gözeten bir ilke olmuştur.

Halkçılık İlkesi

Halk, milleti oluşturan bireylerin günlük yaşam içerisindeki görünüşünü ifade eder. Başka bir deyişle, halk; milletin tarih boyunca şekillenmiş yapısını ve insan topluluğunu temsil eder. Bunun içinde yalnızca milletten gelen unsurlar değil, aynı zamanda farklı kökenlerden gelip o dönemde devletin vatandaşı kabul edilen kişiler de yer almaktadır.

Halkçılık, yetkin ve adil kadrolar tarafından yönetilen devletlerde, vatandaşlık hakkını kazanmış herkese seçme ve seçilme hakkı tanıyan, böylece onların egemenliğe katkıda bulu-

6 Prof. Dr. Afet İnan, "Devletçilik ilkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı", Ankara: T.T.K. Basımevi, kitap tanıtımı 1972, Cilt: 36 Sayı: 144, 545- 560

nabilmesini sağlayan bir ilkedir. Aynı zamanda bu hakkın korunması, halkta demokratik bilinç ve sorumluluk duygusunun geliştirilmesi anlamını taşır.[7]

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte halk artık tebaa olmaktan çıkmış, eşit haklara sahip vatandaş konumuna gelmiştir. Egemenlik artık tek bir kişiye değil, millete aittir. Atatürk'ün ifadesiyle: *"Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir."* Her vatandaş seçme ve seçilme hakkına sahiptir; devlet yönetimine doğrudan katkıda bulunabilir. Vatandaşlık, "kul" ya da "tebaa" anlayışından farklı olarak, hak ve sorumluluk bilinci üzerine kuruludur.

Bu dönüşüm, Halkçılık ilkesinin özünü oluşturur: Devlet yönetiminin ayrıcalıklı sınıflara değil, eşit haklara sahip vatandaşların ortak iradesine dayanmasıdır.[8]

Tarihsel açıdan bakıldığında, Türk adalet anlayışı daima halkın temel güvencesi ve devlet düzeninin en önemli dayanağı olmuştur. Bu özellik, Türk devletlerini halkçılığın en geniş ölçüde uygulayıcısı ve kurucusu konumuna getirmiştir. Nitekim diğer devletlerde halkçılık fikrinin oldukça geç tarihlerde gündeme geldiği dikkate alındığında, Türk devletlerinde bu anlayışın yüzyıllar öncesinden sistemli biçimde var olduğu görülmektedir.

Dolayısıyla halkçılık, yalnızca bir yönetim ilkesi değil; aynı zamanda Türk milletinin karakter çizgilerinden biri olarak tarih boyunca varlığını göstermiştir.

İnkılapçılık (Devrimcilik) İlkesi

İnkılapçılık, Atatürk ilkeleri arasında Türk çağdaşlaşma sürecinin temel dinamiklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kavram, toplumsal ve siyasal yaşamda meşru, yapıcı ve ilerlemeye yönelik değişim ve dönüşümleri ifade eder. Atatürk'e göre inkılap (devrim), "Türk milletini son yüzyıllarda geri bırakmış kurumları yıkarak, yerlerine milletin en yüksek medeni ihtiyaçlarına göre ilerlemeyi sağlayacak yeni kurumları koymak" tır (Atatürk, 1923).

İnkılapçılığın (Devrimciliğin) Özellikleri incelendiğinde, yapılan değişikliklerin:

- Yasal olduğu,
- Halkın iradesi ve hukuk düzeni ile uyumlu bulunduğu,
- Temel amacının toplumsal ilerleme, çağdaşlaşma ve milletin refahı olduğu görülmektedir.

İnkılapçılık, yalnızca bir defaya mahsus (özgü) değişim değil; toplumun çağın gereklerine göre sürekli yenilenmesi demektir. Bu yönüyle, yapıcı ve düzeni koruyucu bir dönüşümü temsil eder.[9]

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren gerçekleştirilen reformlar, inkılapçılığın somut yansımalarını oluşturur. Harf Devrimi (1928), Medeni Kanun'un kabulü (1926), eğitim ve hukuk alanındaki düzenlemeler gibi adımlar; meşru otorite çerçevesinde toplumsal ilerlemeyi sağlamış, Türkiye'nin çağdaşlaşma sürecinde temel rol üstlenmiştir.[10]

Sonuç olarak, inkılapçılık; hukuk ve egemenlik temelinde, milletin çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmasını sağlayan bir yol haritası olmuştur.

Laiklik İlkesi

Laiklik, kökeni Fransızcaya dayanan bir kavram olup sözlük anlamı itibarıyla *"devletin din işleriyle ilgilenmemesi"* şeklinde tanımlanır. Bu anlayış, Hıristiyan kültüründe doğru bir yere oturur; çünkü Hıristiyan toplumlarında din işlerini yürüten ayrı bir ruhban sınıfı bulunmaktadır. Dolayısıyla devletin din işlerine müdahale etmemesi bu bağlamda doğal kabul edilir.[11]

Buna karşılık İslamiyet'te ruhban sınıfı bulunmamaktadır. İslam'ın özelliği gereği, din hizmetlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesi devletin gözetimini gerekli kılmıştır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nde, din hizmetlerinin

7 Hakan Reyhan, "Cumhuriyetçi Demokrasi Teorisine Katkı: Atatürk'ün Siyasal Düşüncesinde Halk Hükümeti" *Memleket Siyaset Yönetim,* 5(13), 2010, s.107-163

8 Abdullah İlgazi, "Atatürk'ün Halkçılık Anlayışının Türkiye'nin Çağdaşlaşmasındaki Rolü ve Önemi", *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Bahar 2002 Sayı 8

9 Hayati Hazır, "İnkılapçılık ve Atatürk'ün İnkılap Anlayışı", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/261657

10 Yücel Çil, Erdal Erdoğan, Atatürk İlkeri ve İnkılap Tarihi I, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Erzurum,2012 https://atauzem.atauni.edu.tr/assets/ozdlcerik/ataturkilkeleriveinkilaptarihii.pdf

11 Oğuz Gülcan," Laiklik İlkesi Kapsamında Gerçekleştirilen Türk Devrimleri Hakkında Fransız Aydınlarının Değerlendirmeleri" Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü *Atatürk Yolu Dergisi* S. 57,2015, S. 17-36

sağlıklı biçimde yürütülmesi ve dinin istismar edilmesinin ve yozlaşmasının önlenmesi amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.

Atatürk, 7 Şubat 1923'te Balıkesir Paşa Camii'nde yaptığı konuşmada, dinin insanlara feyiz ve gelişme ruhu verdiğini, İslam'ın son ve mükemmel din olduğunu, akıl, mantık ve hakikatle tamamen uyumlu bulunduğunu vurgulamıştır. Bu yaklaşımıyla devlet adamlarına halka doğruyu söyleme ve onları aldatmama sorumluluğunu yüklemiştir.

Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1924 Anayasası'nın 24. maddesiyle dinin kötüye kullanılmasını yasaklamış ve dini istismarın önlenmesini anayasal güvence altına almıştır. Bu noktadan hareketle Atatürk'ün laiklik anlayışı; dinin siyasete alet edilmemesi ve halkın doğru bilgilendirilmesi esasına dayanmaktadır.

Tarihsel süreç de bu yaklaşımı destekler. Türk milleti, laik karakteri sayesinde yüzyıllar boyunca egemenliğini koruyabilmiş, dini ve kültürel kimliğini muhafaza ederek kendi değerlerini yaşatabilmiştir. Örneğin, Selçuklu İmparatorluğu'nun kurucusu Tuğrul Bey, siyasi otoritenin dini otoriteden üstün olduğunu göstererek laiklik anlayışına giden süreçte tarihi bir örnek oluşturmuştur. Buna karşılık, tarih boyunca pek çok Türk topluluğu Hıristiyanlığın istismarcı politikaları nedeniyle hem dinlerini hem de kültürel kimliklerini kaybetmiş ve farklı kimliklerle var olmak zorunda kalmıştır.

Dolayısıyla laiklik, yalnızca bir yönetim ilkesi değil; aynı zamanda milletlerin sürekliliği ve kültürel kimliklerini korumaları açısından hayati önem taşıyan bir anlayıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, yalnızca yeni bir devletin ortaya çıkışı değil, aynı zamanda Türk milletinin inkılapçı (devrimci) karakterinin yansımasıdır. Cumhuriyet, temelde meşruiyete dayanan ve dünya tarihinde benzerine az rastlanan bir siyasal eserdir. Onu ortaya koyan milletin karakter özelliklerini anlamak, bugünkü yönetim tartışmalarını sağlıklı değerlendirmek için kritik önemdedir. Cumhuriyet düşüncesi, yalnızca bir yönetim biçimi değil; aynı zamanda ortak idealler, bilinçli sorumluluk ve halk egemenliğini esas alan bir toplumsal kültürdür.

Cumhuriyet, Türk milletinin tarihsel birikiminden doğmuş ve "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" ilkesi üzerine inşa edilmiştir. 1921 Anayasası bu anlayışı kurumsallaştırmış, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet resmen ilan edilmiştir. Atatürk'ün liderliğinde şekillenen bu yönetim anlayışı, halkın iradesini esas alan, güçler ayrılığına dayalı ve demokratik denge mekanizmalarını önceleyen bir düzeni hedeflemiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet'in korunmasını ve yaşatılmasını Türk gençliğine emanet ederek, rejimin sürdürülebilirliğinin bireysel sorumluluk bilinciyle mümkün olacağını vurgulamıştır. Bu yönüyle Cumhuriyet, yalnızca hukuksal bir çerçeve değil; aynı zamanda bir siyasal ve toplumsal kültürdür.

Ancak Türkiye'de 2017 Anayasa değişikliğiyle "Türk tipi başkanlık sistemi" adı verilen yönetim modeli (biçimi) kabul edilmiştir. Bu sistem, yürütme yetkilerini büyük ölçüde Cumhurbaşkanı'nda toplayarak güçler ayrılığı ilkesini zayıflatmıştır. Partili Cumhurbaşkanlığı uygulamasıyla yürütme organı tarafsızlığını kaybetmiş, yasama ve yargının denetim gücü görece azalmıştır.[12]

Bu model, hızlı karar alma ve yönetimde istikrar sağlama iddiasıyla öne çıkmış olsa da; güç yoğunlaşması, demokratik denetim mekanizmalarının zayıflaması ve "tek adam" algısının güçlenmesi gibi riskleri beraberinde getirmiştir.

Cumhuriyet'in kuruluş felsefesi, halk egemenliğini esas alan, yasama–yürütme–yargı arasında denge ve denetim öngören bir sisteme dayanıyordu. Ancak günümüzde yürütme yetkisinin tek merkezde toplanması, yasamanın yürütmeye bağımlı hale gelmesi ve yargının bağımsızlığının tartışmalı olması, Atatürk'ün öngördüğü demokratik denge modelinden uzaklaşıldığını göstermektedir.

Oysa Türk milletinin ve devletinin geleceği, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik, cumhuriyetçi ve inkılapçı (devrimci) karakterini koruyarak gelişecektir. Bugün yaşanan siyasal sorunların çözümü, Cumhuriyet'in temel ilkelerine yeniden dönmekten geçmektedir. Bunun için güçler ayrılığına işlerlik kazandırmak, denge-denetleme mekanizmalarını güçlendirmek ve halk egemenliğini aktif bir şekilde hayata geçirmek, Atatürk'ün mirasına uygun bir demokratik düzen tesis etmektir.

12 Yücel Çil, Erdal Erdoğan, Atatürk İlkeri ve İnkılap Tarihi I, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Erzurum, 2012 https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170211-1.htm

RİZELİ BİR HALK KAHRAMANI: İPSİZ RECEP

Dr. Emine KISIKLI*

Türk Milleti'nin Atatürk'ün önderliğinde emperyalist güçlere karşı yürüttüğü bağımsızlık mücadelesi, pek çok isimsiz kahraman sayesinde kazanıldı. Mondros Mütarekesi'nden sonra yaşanan haksız işgalleri içine sindiremeyen bu kahramanlar, silaha sarılarak üzerinde yaşadığımız toprakları işgalden kurtarıp, bize vatan yaptılar. Millet olarak, kadınından-erkeğine bu mücadeleye destek vermiş isimsiz kahramanlara minnet borçluyuz. Araştırmaların artması sayesinde varlıklarından haberdar oluyoruz. Bu yazıda tanıtmaya çalışacağımız Rizeli İpsiz Recep de genç neslin (kuşağın) adını belki de hiç duymadığı böyle bir halk kahramanı.

İlerleyen yaşına rağmen bir ayağı karada, bir ayağı denizde olan, imkânları ölçüsünde Milli Mücadele'nin kazanılmasına katkı sağlayan Rizeli İpsiz Recep, yaşamı boyunca ülkesinin çıkarlarını kişisel çıkarlarının üstünde görmüş, eline çok fırsat geçmesine rağmen hep mütevazı yaşamı tercih etmiş, belki de bu yüzden adı, Milli Mücadele'ye yaptığı büyük hizmetlerle orantılı bir biçimde duyulmamış bir kişi.

Aile adına ilişkin farklı anlatımlar olmasına rağmen[1], Rize Nüfus Müdürlüğü verilerine göre Sarıhüseyin Oğulları ailesine mensup olduğu tespit edilen İpsiz Recep, 1862 yılında Rize'nin Portakallık Mahallesi'nde dünyaya gelmiş, 1928 yılında Karasu'da[2] yaşama veda etmiş. Babası Hüseyin Bey, annesi ise Cemile Hanım'dır. Dört evlilik yapan Recep'in hiç çocuğu olmamış.

* Dr. Emine Kısıklı, Başkent Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (ATAMER) Öğr. Gör.

1 Kayıtlara ve elde edilen bilgilere göre İpsiz Recep'in ailesinin unvanları: 1- Abdullah Oğlu (ilk nüfus kaydı)2-Abdullah Emirali Oğulları (2. nüfus kaydı) 3- Sarıhüseyin Oğulları (1. Tapu kaydı) 4- Sarıhasan Oğlu (2. Tapu kaydı) 5- Emirali Oğulları (Karasu'daki mezar kitabesi) 6- Hacı Hamit Durmuşoğulları (bir kaynak kişiden) şeklindedir. Süleyman Kazmaz, *Millî Mücadele'de İpsiz Recep ve Rizeli Gönüllüler,* Ankara, Türk Halk Kültürü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yay.,1996, s.47.

2 Karasu, Marmara Bölgesi'nde Sakarya iline bağlı bir ilçedir. Doğusunda Kocaali, güneyinde Hendek, batısında Kaynarca ilçeleri bulunan Karasu'nun kuzeyi Karadeniz ile çevrilidir. Yöre tarihinde önemli bir yer tutan İpsiz Recep, Millî Mücadele döneminde Karasu'yu kendisine karargâh yapmıştır. Millî Mücadele sonrasında da Karasu Yenimahalle'ye yerleşen İpsiz Recep, burada hayata gözlerini yummuştur.

Rizeli İpsiz Recep (1862-1928)

Rizeli İpsiz Recep'in, İpsiz lakabıyla anılmasına ilişkin de pek çok rivayet (söylenti) vardır. Bir rivayete göre ailenin Recep'ten önce doğan erkek çocuklarının hiçbiri yaşamadığı için çocuklarının nazara gelmesinden, diğer erkek kardeşleri gibi kısa ömürlü olmasından korkan anne ve baba Recep'i çevrelerine değersiz bir varlık gibi göstermek istemiş, Recep sorulduğunda "*Bizim* İpsiz'i *mi soruyorsun*? İyidir" demekle yetinmişler. Bir rivayete göre de Recep, çok haylaz ve söz dinlemez bir çocuk olduğu için annesi Cemile Hanım tarafından "*İpsiz*" diye çağırılmış. Bir başka rivayete göre ise paylaşmayı seven, dünya nimetlerine itibar etmeyen kişilik yapısı nedeniyle çevresi O'nu "İpsiz" diye çağırdığı için Recep, bu lakapla anılır olmuş. İpsiz Recep için *Recep Kaptan*, *Recep Reis* [3] hatta yaşının ileri olması nedeniyle saygı ifadesi olarak sıklıkla *Emice* deyimi de kullanılmış.

İpsiz Recep'in babası Hüseyin Bey, pek çok yöre erkeği gibi I. Dünya Savaşı öncesinde Rusya'ya tütün ticareti ve taşımacılık yapan bir tüccar. Anlaşıldığı kadarıyla İpsiz Recep de babasının izinden gitmiş. Sahip olduğu yelkenlisi ile gerek I. Dünya Savaşı yıllarında gerek 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi sonrasında Rize'den Batum'a, Rusya'ya portakal götürüp, oradan gaz ve tuz getirmiş, beraberinde yolcu taşımacılığı yaparak hayatını kazanmış.[4]

21 Şubat 1916'da Rize'yi işgal eden Rusların, 2 Mart 1918'de şehirden çekilmesi İpsiz Recep'in mücadele hayatında büyük rol oynamış. Eski Rize Milletvekili Osman Bey ile birlikte bu çekilme sırasında yaşanabilecek çatışmaları

3 İpsiz lakabına ilişkin diğer rivayetler için bak. Süleyman Kazmaz, a.g.e., s.47 vd.

4 Kazmaz, a.g.e., s.80.

önlemek için Ruslarla bir anlaşma yapan İpsiz Recep, çekilme sırasında Rusların güvenliğini sağlayacak, Ruslar da karşılığında kimseye zarar vermeden şehri boşaltacaklardı. Bu iyi niyetli teşebbüse rağmen bazı kanlı olayların yaşanması önlenememiş olsa da[5] bu girişim İpsiz Recep'in mücadeleci ruhunda önemli bir yer oluşturdu.

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Trabzon'da kurulan Muhâfaza-i Hukuk Cemiyeti'ne[6] katılan İpsiz Recep, Karadenizlilerin silahlandırılması ve bölgenin eşkıyalara karşı korunmasına yönelik faaliyetlerde bulundu. Rize'nin İslâm Paşa ve Portakallık mahallelerinde kendi adıyla anılan İpsiz Recep Çetesini[7] kurdu. Çetenin İpsiz Recep ile birlikte yönetim kadrosunu, Zekeriya Tiryaki, Bayram Ali Çekmiş ve Hasan Çekmiş oluşturmaktaydı. 18-20 yaş arası gençlerden oluşan İpsiz Recep Çetesi'nde yer alan şahıslardan Zeki Tiryaki, İpsiz Recep'in en güvendiği adamlarından biriydi. Çetede yer alan *Obur Ahmet*[8] lakaplı Ahmet Güngör kaptandı. Çetenin en önemli elemanlarından Kansız Ali için *Eski Fırtına* deyimi de kullanılmaktaydı. İpsiz Recep'in komşusu olan Kansız Ali, motoru ile Batum'dan Anadolu'ya silah taşımaktaydı. Kör Ali ise Rize'de silah nakliyatı işinde İpsiz Recep'in en büyük yardımcısıydı. İpsiz Recep Çetesine katılanların hepsi de son derece cesur, yürekleri ülke sevgisi ile dolu insanlardı.[9]

Rusların Rize'den çekilmesinden sonra İstanbul'a gelen İpsiz Recep, Karakol Cemiyetine katıldı. Direniş ve istihbarat faaliyetini yürüten Karakol Cemiyeti, Milli Mücadele başında İstanbul'dan, Anadolu'ya silah ve cephane kaçırılmasında etkili olan gizli gruplardan ilki ve en önemlisiydi. O dönemde İstanbul'da gündüz işgal güçleri, geceleri ise Karakol Cemiyeti söz sahibiydi.[10] Karakol Cemiyeti bünyesinde görev yapan İpsiz Recep Müfrezesi, Sarıyer, Garipçe, Rumeli Feneri, Kilyos ve Demirköy'de bölge halkının huzur ve güvenliğinin sağlanması için çalışmaktaydı. Gündüzleri esnaflık yapan müfreze mensupları, geceleri çete faaliyetini sürdürmekteydi. İpsiz Recep ve arkadaşları, kısa sürede Milli Mücadele için gerekli olan silah ve cephanenin temini için çalışan Karakol Cemiyeti'nin en gözde müfrezelerinden biri haline geldi. Müfreze, Rizeli gönüllülerle birlikte İstanbul'dan, Sakarya'ya silah taşınması, İstanbul'da huzur ve sükûnun sağlanması için mücadele verdi. İpsiz Recep Müfrezesi ihtiyaç duyulan silah ve mühimmatı türlü yollardan temin etmekteydi. Bu işin mali finansmanını ise Kalkavanzade Rıza Kaptan, Tavilzade Mustafa ve kardeşleri, Hacı Hasan, Hacı Hafız Hüseyin, Ahmet, Hacı Muharrem ve Sadık zade Ruşen ile kardeşleri Hüseyin, Fehmi Arslan Nazım, Velizade Dursun ile oğlu Mustafa Faik, Kırzade Şevki ve Tayyai Ağazade Necip Beyler sağlamaktaydı.[11] Müfreze, İstanbul'dan para ya da başka yöntemlerle gizli olarak elde ettiği silah ve cephaneyi gemilere yükleyip, Sakarya ve İnebolu'ya göndermekteydi. Bu konuda İpsiz Recep ve Bayram Ali, Rizeli diğer reisler kadar başarılıydı. Bu başarı sayesinde İpsiz Recep ve arkadaşları İngilizlerin korkulu rüyası haline gelmişti. Hüsamettin Ertürk'e göre "İpsiz Recep Müfrezesinin Anadolu Hisarı üstündeki Çavuşbaşı Çiftliğini ele geçirmesi üzerine İngilizler buradan yapılması muhtemel baskınları önlemek için önce Beykoz'da bir miktar asker bulundurma gereği duymuş, ardından da Çubuklu'ya bir bölük Yunan askeri çıkartmıştı."[12]

İpsiz Recep Müfrezesi o günlerde İstanbul'da işgal kuvvetlerine yönelik iki girişimde bulundu. Bunlardan biri, bir İngiliz Amiralinin öldürülmesi, diğeri de Rum Andon çetesinin ortadan kaldırılması olayı idi. İpsiz Recep ve arkadaşları İngiliz Amiralini öldürdükten sonra İngiliz donanmasından elde ettiği malları, o tarihlerde yoksulluk içinde kıvranan Alemdağ, Sırapınar, Reşadiye ve Hüseyinli köylülerine dağıttı. [13] İpsiz Recep Müfrezesinin çökerttiği An-

5 Kazmaz, a.g.e., s.81 vd.

6 12 Şubat 1919'da Trabzon'da kurulan Trabzon Muhâfaza-i Hukuk Cemiyeti'nin amacı: Trabzon ve çevresinin Rumlara verilmesini ve bir Pontus Rum Devleti kurulmasını önlemektir.

7 Günümüzde çete deyimi, kanun dışı yollardan gelir elde eden gruplar için kullanılır. Ancak Millî Mücadele döneminde çete tabiri, İtilâf Devletleri'nin işgallerine karşı ülkesini ve milletini bağımsızlığına kavuşturma mücadelesi veren gruplar için kullanılmaktaydı.

8 Ahmet Güngör için kullanılan "Obur" lakabı, Rize halk kültüründe hortlak anlamına gelmektedir. Geceleri, Portakallık Mahallesinden, Liman Köyüne giderken yorulduğunda, uykusu geldiğinde mezarlıkta yatması yüzünden Ahmet Güngör'e "Obur" lakabı verildiği belirtilmektedir. Kazmaz, age., s.88.

9 Kazmaz, a.g.e., s.88.

10 Enver ve Talât Paşaların direktifleri doğrultusunda 13 Kasım 1919'da İstanbul'da kurulan Karakol Cemiyeti bünyesinde İpsiz Recep Müfrezesi dışında Yahya Kaptan Müfrezesi, Büyük Arslan Müfrezesi, Kuşçubaşı Eşref Müfrezesi, Demir Hulusi Bey Müfrezesi, Rizeli Osman Kaptan, Adapazarı'nda Dr. Yzb. Raik gibi kişi ve müfrezeler yer almaktaydı. Makbule Sarıkaya, *Millî Mücadele Döneminde Rize,* Ankara, Atatürk Araştırma Mer. Yay., 2004, s.93.

11 Sarıkaya, a.g.e., s.101.

12 Hüsamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, İstanbul, 1957, s.394-395.

13 Müfrezeden Kamburoğlu Şevki, Velioğlu Kara Mustafa, Hüseyin Çolakoğlu (Kekeme Hüseyin) adlı Rizeliler İpsiz Recep'in başkanlığında Beykoz-Paşabahçe arasında Sultan Çayırı mevkiine yanaşmış olan bir İngiliz gemisine hücum ederek, İngiliz amiralini öldürmüş, birkaç İngiliz askerini esir alarak karaya çıkmış ve karada vurmuşlardır. Emine Kısıklı, "Rizelilerin Millî Mücadele'de

don Çetesi, soygun yapan, İstanbullu zenginlerden haraç alan bir Rum çetesiydi. İstanbul'da huzur ve sükûnun sağlanmasına önem veren İpsiz Recep, bu çetenin reisini öldürerek, çeteyi yok etmeyi başardı. Ancak İngiliz Hükümeti, Andon'un öldürülmesi üzerine İstanbul Hükümeti'ne baskı yaptı ve İpsiz Recep'in cezalandırılmasını istedi. Bir rivayete (söylentiye) göre artık İstanbul'da kalması imkânsızlaşan İpsiz Recep, beş adamıyla birlikte Şile'ye gitti. Nahiye Müdürü'nün evine giden İpsiz Recep, kendisini Mustafa Kemal Paşa ile görüştürmesini istedi. Ancak Mustafa Kemal Paşa'ya ulaşamayan İpsiz Recep, Fevzi Çakmak Paşa ile görüşerek;

- *Ben Rizeli İpsiz Recep. Memleketi kâfirler zapt etti. Memleketi gavurlardan kurtaralım. Rize'den gönüllü göndersinler. Burada vatani vazifemizi yapalım...*dedi. Bu sözler karşısında duygulanan Fevzi Çakmak Paşa, gönüllü gönderilmesi hususunda Rize'ye talimat verdi.[14]

Bu arada İpsiz Recep Şile'den Kefken Adası'na[15] giderek, orada karargâhını kurdu. Bunu öğrenen İstanbul Hükümeti, Recep'e gözdağı vermek için Binbaşı Lütfi Bey kumandasındaki 80 jandarmayı Kefken Adası'na gönderdi. İpsiz Recep'in ateş açması üzerine bu kuvvetler geri çekilmek zorunda kaldı. Binbaşı Lütfi Bey kumandasındaki kuvvetler İpsiz Recep ile bilinçli olarak mı çatışmaya girmemişti? O günlere ilişkin anılarda Lütfi Bey'in Kefken'e asker çıkarıp, millicileri katletmeyi onuruna yediremediği için bu baskını bilinçli olarak başarısız kıldığı bilgisi yer almaktadır. [16] Bu olaydan on gün sonra bir Fransız muhribi adaya gelerek Recep'in kuvvetlerine ateş açtı. Ancak İpsiz Recep, Fransızları da kaçmak zorunda bıraktı.

Bu iki önemli başarının ardından karargâhını Sakarya kıyısına nakleden İpsiz Recep, Karasu'ya geçti ve Milli Mücadele'deki hizmetlerini buradan sürdürdü.

Rize'ye haber gönderen İpsiz Recep'in yardım isteği üzerine Rize'de Mehmet Mataracı tellal bağırtarak;

Sakarya'da İpsiz Recep'in çetesine gönüllü yazılacak! Recep'in çetesine giden affedilecek! Herkes silahıyla gelsin! sözleriyle kuvvet toplanmasını sağlamıştı. Toplanan gönüllüler yörelerine ve aralarındaki akrabalık ilişkisine göre gruplara ayrıldı. Başlarına da Tuzcu Halit Ağa, kardeşi Tuzcu Hüseyin Ağa ve Çayeli'nden Perkamlı Keçeli geçirildi. Rize'den motorlara bindirilen 90 kadar gönüllü, altı günlük bir yolculuğun ardından Ereğli'ye ulaştı.[17] İpsiz Recep'in çağrısı üzerine Rize'den yola çıkarılan bu gönüllüler Ereğli'ye geldikleri sırada, 27 Ocak 1921 tarihinde *Alemdar* gemisi olayı cereyan etmişti.

Teşkilât-ı Mahsusa'da[18] hizmet gören ve mütareke yıllarında İstanbul'da gizli gruplarda görev alan Sağır Murat,[19] kendisine verilen talimat gereği adamlarıyla Üsküdar semtindeki Selimiye Kışlası'nın cephane ambarlarını basmış, oradan kaldırdığı silah ve cephaneyi Selimiye açıklarında demirlemiş olan *Alemdar* gemisine yüklemişti. Alemdar, Ereğli açıklarında bir Fransız gambotu tarafından yakalandı ve İstanbul'a çekilmeye çalışıldı. Alemdar gemisinde on iki Fransız eri ve iki de subay bulunmaktaydı. Ancak gemi mürettebatının çoğunluğunu Rize'nin Pekmezli Köyü'nden gençler oluşturmaktaydı. Bu gençler, Fransız askerlerinin tüfeklerini alıp, subaylarla birlikte tüm askerleri bağladı ve Fransız gambotuna ateş açtı. Fransızlar, gemide kendi adamları da olduğu için Alemdar'a top ile karşılık veremedi. Sağır Murad, bu gelişme karşısında İpsiz Recep'ten yardım istedi. İpsiz Recep Müfrezesine katılmak üzere o günlerde Ereğli'ye gelmiş olan Recep'in adamları Alemdar gemisinin yardımına koştular. İpsiz Recep de Ereğli'ye gelerek onlara katıldı. Alemdar gemisi kıyıya oturmasına rağmen, İpsiz Recep ve arkadaşları Fransızları esir

Anadolu'ya Silah ve Malzeme Sevkiyatındaki Hizmetleri", İstanbul, *I. Rize Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2008, s.59.

14 Kazmaz, a.g.e., s.113.

15 Kefken Adası, Kocaeli il sınırları içinde, Cebeci sahilinin tam karşısında, Ceneviz döneminden kalan surlarıyla ayakta kalmayı başarmış, üzerinde insan yaşayan Karadeniz'in en büyük tek adasıdır. Kıyıya çok yakın olduğu için yarımada gibi algılansa da, kara ile doğal bir bağlantısı yoktur. Ada, Millî Mücadelede İpsiz Recep tarafından karargâh olarak kullanılmıştır. Bak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kefken_Adas% C4% B1#Kaynak% C3% A7a

16 Kazmaz, a.g.e., s.114.

17 Kazmaz, a.g.e., s.117.

18 30 Kasım 1913'te Harbiye Nezareti bünyesinde Umûr-i Şarkıyye Şubesi veya Teşkilât-ı Mahsusa adıyla bir teşkilatlanmaya gidilse de, asıl örgütlenme ve faaliyet 1914'te, bilhassa I. Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra gerçekleştirildi. İttihat ve Terakki'nin baskıcı tek parti uygulamalarıyla devlet bürokrasisine hâkim olması ve mensuplarını önemli mevkilere yerleştirmesi yüzünden Teşkilât-ı Mahsusa, bu cemiyetin bir yan kuruluşu gibi mütalaa edildi. I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanması nedeniyle bürokratik denetim dışında kalan teşkilâtın lağvedilmesine karar verildi. Ancak teşkilâtın son başkanı Hüsamettin Ertürk, hâtıratında Enver Paşa'nın kendisine, lağvedilme kararına rağmen teşkilâtın faaliyetlerini sürdürmesi konusunda yeni sadrazam Ahmed İzzet Paşa ile fikir birliğine varıldığını söylediğini, bu yönde tâlimat verdiğini nakletmektedir. Bu ifade,İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin savaşın mağlûbiyetle neticeleneceğinin anlaşılmasından sonra ülkede direniş örgütlenmesinin yapılandırılması konusunda gösterdiği çabalarla uyuşmaktadır. M. Şükrü Hanioğlu, İslâm Ansiklopedisi, Teşkilât-ı Mahsusa maddesi, https://islamansiklopedisi.org.tr/teskilat-i-mahsusa.

19 Sağır Murat'ın diğer adı Korsan Murat idi.

almayı, gemideki cephaneyi kurtarmayı başarmıştı. Başarısızlığı kabullenemeyen Fransızlar, zırhlılarını göndererek Ereğli'yi topa tutmaya başladı. Bu durum Ankara'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya iletildi. Mustafa Kemal Paşa;

Gemiye gidin, görüşün, bakalım ne istiyorlar? emrini verdi. Ereğli'deki hükümet yetkilileri beyaz bayrak çekerek, Fransız gemisine gittiler. Fransızlar;

Adamlarımızı verin. Yoksa Ereğli'yi topa tutar, yakıp yıkarız deyince, Fransızların teklifi Ankara'ya iletildi. Mustafa Kemal Paşa;

Karadeniz'de Türk bayrağı taşıyan gemilere müdahale etmeyeceklerine dair imza verirlerse, adamları bırakın. Yoksa istedikleri kadar Ereğli'yi topa tutsunlar, talimatını verdi.[20] Fransızlar istenilen imzayı verince, Fransız esirler serbest bırakıldı. İpsiz Recep ve adamları Alemdar[21] gemisindeki cephaneyi kurtarmak suretiyle tarihi bir görev yerine getirdiler. O günlerde silah ve malzeme ihtiyacımızın çok yüksek boyutlarda olduğu göz önüne alındığında İpsiz Recep ve arkadaşlarının bu başarısı Milli Mücadele açısından önemli bir kazanımdı.

Alemdar gemisi olayının ardından Karasu'da İpsiz Recep Müfrezesine katılan Rizeli gönüllüler, Sakarya'nın doğusuna geçerek, Çorum üzerinden Samsun'a, oradan da Trabzon'a varmak istediği anlaşılan Yunan kuvvetleriyle savaştı. İpsiz Recep bununla da yetinmedi. İstanbul Hükümeti'nin emrinde çalışan Aznavur kuvvetleri ve onlarla işbirliği yapan çetelerle de savaştı.

İpsiz Recep ve Müfrezesi

20 Kazmaz, a.g.e., s.158.

21 Alemdar gemisi olayı hakkında ayrıntılı bilgi için bak. Kazmaz, a.g.e., s.122; Ertürk, age., s.505-506, İlyas Sami Kalkavanoğlu, *Millî Mücadele Hatıralarım*, İstanbul, 1957, s.77; Evrim Şencan, "Milli Mücadele Mucizesinin Vapuru Alemdar ve Basındaki Yankıları", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:16, Sayı:45, s.376-403, 2023; *Türk ve Fransız Arşiv Belgeleriyle 100. Yılında Alemdar Vapuru Olayı,* Ankara, TC. Dışişleri Bakanlığı Yay., 2021.

İpsiz Recep, silah ve cephane kaçakçılığının yanı sıra Milli Mücadeleye katılmak için İstanbul'dan Anadolu'ya geçmeye çalışan gönüllüleri Anadolu'ya geçirme işinde de büyük rol oynadı. Anılarında Anadolu'ya geçmeye çalışan Yunus Nadi, İstanbul'dan Anadolu'ya geçme işinin o günlerde İpsiz Recep Çetesi tarafından yapıldığını, ancak yakınlarında olmadıkları için kendilerine Yetim Oğulları Çetesi ile hareket etmelerinin önerildiğini yazmaktadır.[22] Kocaeli Bölgesinde incelemelerde bulunan Kazım Özalp de, anılarında "İzmit ve Adapazarı bölgesindeki milli kuvvetlerin İpsiz Recep'in teşkil ettiği Kuva-yı Milliye'den nizamiyeye çevrilmiş bir tabur ile Adapazarı milis taburu (Yüzbaşı Ethem Şevki Bey'in kumandasında) ve Zibooğlu Hüseyin Efendi'nin emrindeki Kuva-yı Milliye'den nizamiyeye çevrilmiş diğer iki taburdan oluştuğunu söylemekte" ve İpsiz Recep Müfrezesinin bölgedeki çalışmalarını takdirle yâd etmektedir. [23]

Milli Mücadele döneminde yaptığı hizmetleri pek bilinmeyen İpsiz Recep, Adapazarı dolaylarında Rum ve Ermeni çetelerine karşı da, *Çeteyle ancak çete savaşır* yaklaşımıyla mücadele verdi. İpsiz Recep, Yüzbaşı rütbesiyle *Sakarya Sevahili (Sahiller) Kumandanı* olarak görev yaptı. Adapazarı İsyanının bastırılmasında büyük yararlılıklar gösterdi. Emrinde bulundurduğu *Nizamiye Askeri* adı verilen gönüllülerden oluşan kuvvetlerle Sakarya Savaşı'nda Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği Yunan kuvvetlerinin Sakarya'nın doğu kıyısına geçmesini engelleme görevini başarıyla yerine getirdi. [24] Yunanlıların Sakarya'da barınmalarına imkân vermedi. Kandıra'yı başarılı üç baskınla Yunanlılardan temizleyen İpsiz Recep ve adamları, Adapazarı'nda Ali Fuat Paşa Cephesi'nde Yunanlılarla çarpıştı. Geyve hükümet konağını Yunanlılardan geri alarak, göndere Türk bayrağını çekti. [25] İpsiz Recep'in bu kahramanlığı şiirlere yansıdı. Yazarını tespit (saptama) edemediğimiz bir şair, İpsiz Recep ile ilgili bir bölümünü aşağıda verdiğimiz şu dizeleri kaleme almış:

Kandırayı da bastılar,
Çalıya da mavzeri astılar.
Kandıra'yı basanlar, Allah Allah,
İpsiz'den kaçtılar![26]

22 Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, İstanbul, 1955, Sel Yay., s.26.

23 Kazım Özalp, Millî Mücadele (1919-1922), C.I., Ankara, T.T.K. Basımevi, 1985, s.177.

24 Kazmaz, a.g.e., s.141.

25 Kazmaz, a.g.e., s.168.

26 Kazmaz, a.g.e., s.187.

Milli Mücadele'de önemli hizmetler yapan İpsiz Recep Müfrezesi, 1923 yılına kadar Karasu'da kaldı. 24 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından İpsiz Recep, yirmi beş arkadaşı ile birlikte Ankara'ya gitti. Müfrezesini tezkere verip dağıttıktan sonra bando ile karşılandığı Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna kabul edildi. Mustafa Kemal Paşa, Recep Emice diye hitap ettiği İpsiz Recep ve adamlarına;

Evlatlarım, sağ olun. Vatanı kurtardınız.! sözleriyle iltifatta bulundu. Mustafa Kemal Paşa'nın bu sözleri karşısında duygulanan İpsiz Recep;

Paşam, sağlığınızı isteriz. Başka bir şey istemeyiz, karşılığını verdi. Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla İpsiz Recep Müfrezesinin elemanlarından yazı bilenlere görev verildi. İpsiz Recep'e Mustafa Kemal Paşa tarafından;

Benden ne istersin? sorusu yöneltildi. İpsiz Recep de cevaben:

Karasu'ya yerleştiğini, mümkünse kaymakam ve askeri erkâna *Amcam oradadır, onu gözetin* diye bir emir vermesinin yeterli olacağını söyledi.

Ancak bu sözlerle yetinmeyen Mustafa Kemal Paşa, İpsiz Recep'e iki yüz elli lira maaş bağlatılması, Karasu'da bir ev ve arazi tahsis edilmesi emrini verdi. Paraya önem vermeyen Recep Reis, kendisine bağlanan maaşı yeni kurulan Tayyare Cemiyeti'ne (Türk Hava Kurumu'na) bağışladı. Verilen arazinin altı dönümünün dışında kalanını da halka dağıttı. Onurlu bir vatanperver olan İpsiz Recep, kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası'nı da;

Savaşı ülkemizin kurtulması için, namusumuz için yaptık, madalya için değil diyerek, kabul etmedi. Madalyası ölümünden sonra karısı Nadire Hanım'a verildi.

Ankara'da iki gece kalan İpsiz Recep ve arkadaşları yine bando ile uğurlandı. Trabzon üzerinden Rize'ye geçen İpsiz Recep, orada da halkın büyük sevgi gösterisiyle karşılandı. Altmış yaşında atıldığı böylesine zor bir görevi başarıyla tamamlayan İpsiz Recep, savaştan sonra kurtardığı topraklarda sakin bir yaşam sürdürmeyi tercih etti. Ömrünün geri kalan kısmını Karasu'da geçirdi. Ancak düşmanla mücadelesinde hiç yenilmeyen İpsiz Recep, tifoya yenik düştü ve 1928 yılında Karasu'da yaşama veda etti.

İpsiz Recep'in Karasu'daki Kabri

İpsiz Recep, vasiyeti üzerine Karasu Şehir Mezarlığına defnedildi. Kabri, 2 Mart 2000 tarihinde Rize Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı tarafından onarıldı. 2002 yılında da Vakıf, adını yaşatmak için Rize Sahil Park'ında İpsiz Recep anısına bir anıt dikti.

İpsiz Recep Adına Yapılan Anıt

Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları Milli Mücadele'yi bu cesur, yürekleri ülke ve millet sevgisiyle çarpan nice adı duyulmamış İpsiz Recepler sayesinde kazandı. Varlığımızı borçlu olduğumuz bu kahramanların ruhları şâd olsun...

ŞAPKA DEVRİMİ YÜZ YAŞINDA

Yaşar ÖZTÜRK*

Şapka Devrimi'nin 100'ncü yıldönümünü yaşadığımız şu günlerde Atatürk ve bu güçlü adımını okurlara önemli kalemlerden bazı alıntılarla hatırlatmak istedim.

"*İşte çöküşün en dip noktasına gelindiği ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son kalıntısının da dünya haritasından silinmek üzere bulunduğu bir zamanda Mustafa Kemal ortaya çıkar. Gerçekleştirdiği, tarihte eşi görülmemiş bir eserdir*"[1] diyen Fransız tarihçi Jacques Benoist Mechin "Mustafa Kemal, Bir İmparatorluğun Ölümü" adlı kitabındaki bu sözlerini şöyle sürdürüyor: "*Nezaket sözlerini değiştirmekle işe başladı. Selam alıp verme şekli değişti. Sonra entari ve maşlak giymek, fes taşımak yasaklandı. Mustafa Kemal, bu noktada şiddetli bir muhalefetle karşılaşacağını biliyordu. Fesi yasaklamak, Türk psikolojisinin duyarlı bir noktasına dokunmaktı. Şapka, kasket, genel olarak, viziyeri olan bütün başa konan şeyler, Müslümanlarca, Hıristiyanlığın pisliğini taşıyordu. Türkleri şapka taşımaya zorlamak, onları günahkârlar düzeyine indirgemeye mecbur etmekti(...) Bilindiği gibi,* ***bir ülkenin sınırlarını değiştirmek, alışkanlıklarını değiştirmekten kolaydır****. Bunun için Mustafa Kemal bu işi adım adım yapmayı düşündü. Önce, tepkilerinin ne olacağını görmek için viziyerli kasketleri kendi koruma görevlilerine giydirmekle işe başladı. Hiçbir şikâyette bulunmadan taşıdılar. Gazi, kasket taşımayı orduda mecbur etti. Bunun için her alaya, bu yeni başlığın, kendilerini viziyeri dolayısıyla güneşten ve yağmurdan daha iyi koruyacağını anlatmak üzere birer kişi gönderdi. Mustafa Kemal o zaman, kasket veya şapka taşımayı bütün vatandaşlarına mecbur etti. Ülke içinde, bir hasır şapka giyerek geziye çıktı. "Kafanızın üstünde bir cehalet ve bağnazlığın timsali olan fesi atınız" diye açıkladı. "Medeni dünyanın başına koyduğu şapkayı alalım; onlara çağdaş halklarla hiçbir düşünce farkımız olmadığını gösterelim!"* [2]

Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk hakkında yabancı dilde yazılmış doğru, dürüst kitap pek olmadığı için ne yazık ki dünya onu daha çok H.C. Armstrong'un 1932'de Yayımlanan Grey Wolf (An Intimate Study of a Dictator) kitabında yazdıklarından tanımış, Mechin'in ondan alıntılar da yaptığı kitabıysa bu kitabın doğurduğu olumsuz izlenimlerin giderilmesinde hayli işlevsel olmuştu. Şöyle yazmıştı, Mechin: "***Gazi'nin içgüdüsel olarak asker, zaruretinden dolayı siyasetçi ve yeteneksel olarak öğretmen olduğu söylenir****. Bu tanımlamada gerçek payı vardı(...) Birkaç hafta sonra fes kayboldu. Zaferini dünya kamuoyu önünde belli etmek için Mustafa Kemal, arkadaşı Edip Servet'i Mekke'deki büyük Pan-İslam konferansına gönderdi. Burada bütün Müslüman ülkelerin temsilcileri vardı: Arabistan, Hindistan, Malezya Devletleri, Mısır, Libya, Tunus ve Fas. Aralarından bazıları koyu inançlı idi. Entarili ve sarıklı adamlarla çelişki hâlinde. Edip Servet kongreye kruvaze bir elbise ve melon şapka ile katıldı. "Mustafa Kemal'in itibarı o kadar yüksekti ki, "ne öldürüldü ne de hakarete uğradı" demektedir Armstrong. Fes savaşı kazanılmıştı. Bir kere daha Mustafa Kemal iradesini kabul ettirmişti."*[3]

Türkiye'de bir süre yasaklanan, 1955'de de Türkçeye "Bozkurt, Kemal Atatürk'ün Yaşamı" başlığıyla Türkçeye çevrilen "Grey Wolf" kitabı hakkında yıllar sonra Sadi Borak "Atatürk'ün Armstrong'a Cevabı: "Bozkurt" Kitabındaki Yanlışlar ve Çarpıtmalar" adlı derlemesinde: "*Bozkurt, bir psikolojik savaş kitabıdır. En önemli özelliğinin Cumhuriyet'i, Cumhuriyet Devrimleri'ni ve devrimcileri karalamak olduğunu söyleyebiliriz. Bir yanda inkâr edilemeyecek askeri başarılar vardır. H.C. Armstrong bu askeri başarıları yazdıktan sonra, sözü kitabın asıl amacı olan Cumhuriyet Devrimleri'nin ve Mustafa Kemal ile arkadaşlarının karalanmasına getiriyor. Döne döne işlediği iki konu vardır. Birinci olarak, "Mustafa Kemal tipik bir doğulu despottur". İkinci olarak, "Türk toplumu çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma yeteneği olmayan geri bir halktır*"[4] yorumunu yapmıştı.

H.C. Armstrong'sa istemese de kitabında gerçekleri yazmak durumunda kalıyor: *"(Atatürk) Bilginin yalnız sağlık ve bolluğun değil, aynı zamanda ulusal yücelişin de kapılarını açarken, cehaletin hastalık ve yoksulluğa yol açtığını söylemişti. En*

---

* Başkent Üniversitesi Kültür Yayını Bütün Dünya Dergisi Yayın Danışmanı

1 Jacques Benoist Mechin, *Mustafa Kemal, Bir İmparatorluğun Ölümü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999 s. 15

2 İbid. s. 299

3 A.g.e. s. 299

4 Sadi Borak, *Atatürk'ün Armstrong'a Cevabı, "Bozkurt" Kitabındaki Yanlışlar ve Çarpıtmalar*, Kaynak Yayınları İstanbul 1997 s. 7

tanınmış reformlarından olan şapka reformu bile aslında onun halkın eğitimine yönelik derin ilgisinin bir tezahürüydü. Türkleri feslerini bırakmaya zorlayışı, onun eğitsel şok tedavisinin bir parçasıydı. Aslında [Atatürk] bir adamın kafasının üstüne ne giydiğiyle değil, kafasının içindekilerle ilgileniyordu."[5]

Seçtiği sözcüklerle karalamaya ve aşağılamaya çalıştığı Atatürk'ün başarısını gölgeleyemeyen Armstrong satırlarını şöyle sürdürüyor: "*Öncelikle, başlatmış olduğu yıkım çalışmalarını tamamlamaya girişti. Türkiye›yi çürümüş geçmişinden koparmalıydı; bütün molozları temizlemeliydi. Siyasal yapısını tamamen değiştirmişti bile; monarşiyi cumhuriyete dönüştürmüş, bir imparatorluğu küçük bir ülkeye indirmiş, dinsel bir devleti laikleştirmiş, Halife-Padişah›ı kovmuş ve Osmanlı İmparatorluğu›yla bağlantıyı tümüyle reddetmişti. Artık bir bütün olarak halkın zihniyetini -onları geçmişlerine ve doğulu terbiyelerine bağlayan eski düşüncelerini, alışkanlıklarını, giyinişlerini, tavırlarını, adetlerini, konuşma tarzlarını, yaşamlarının en mahrem ayrıntılarını- değiştirmeye girişmeliydi. Bu, siyasal yapıyı yeniden kurmaktan çok daha zor olacaktı. Kendisi de "Düşmana galip geldim, ülkeyi fethettim. Halkı fethedebilir miyim?" şeklindeki sözleriyle bu güçlüğü dile getirmişti. Fes kaldırılmalıydı. Çünkü fes, Osmanlı ve Müslüman olmanın resmi damgasıydı. Mustafa Kemal'in eylem çizgisi kendine özgüydü. Şiddetli bir muhalefetin doğacağını biliyordu. Doğrudan doğruya her Türk için en derin anlamda kökleşmiş uyum duygusuna darbe indirmekteydi. İhtiyatla hareket etti. Muhafızlarına siperli kasketler giydirdi. İtiraz görmeyince bütün ordunun bunları kullanması için genelge yayımlayarak, kasketin güneş ve yağmurda eski fese göre ne kadar avantajlı olduğunu anlatacak danışmanlar gönderdi. Askerler kaskete itiraz etmediler. Artık ordudan emin olarak, halkı da festen döndürmeye girişti Karadeniz kıyısına bir seyahat yaptı. Kastamonu'da bir halk toplantısı düzenledi ve kendisi bu toplantıya bir şapkayla katıldı. Halkın şaşkınlıktan soluğu kesilmişti. ABD Başkanı ya da İngiltere Kralı mahkûm elbisesiyle halk içine çıksaydı, ülkelerinde aynı etkiyi yaratırlardı. Sıradan bir Türk için şapka, canavarlığın damgası, iğrenç, melun Hıristiyanların ve yabancıların simgesiydi.*"[6]

Atatürk'ün ne kadar korkusuz olduğunun altını çizen Armstrong dayanamayıp bu sözlerine Atatürk'ün başarısızlığa uğradığını, zora başvurduğunu ekliyor: "*Mustafa Kemal fiziksel anlamda olduğu kadar zihnen de korkusuzdu. Fes yerine şapka giymek ve halk toplantısına böyle katılmak, rahatlıkla maskaralık olarak değerlendirilebilirdi. Kalabalık onunla alay edebilir, ona gülebilirdi. Fiziksel şiddetle karşılaşmaktan korkmadığı gibi, alay edilmekten de çekinmiyordu. "Eğer uygar bir halk olacaksak" dedi, "uygar, uluslararası kabul görmüş giysileri giymeliyiz. Fes, cehaletin simgesidir." Yolculuk ettiği her yerde, başındaki şapkasıyla aynı sözleri vaaz etti. Ama başarılı olamadı. Kamuoyu şok halindeydi. Şapka giymiş olan birkaç adam öylesine seçkin ve azametli kişilerdi ki, sonunda halk fesine geri döndü. Halkı ikna etmekte başarılı olamayan Mustafa Kemal, zora başvurmaya karar verdi. Eğer şapkayı kendi iradeleriyle giymiyorlarsa, zorla giyeceklerdi. Emirleri üzerinde parlamento hemen fesi yasaklayan ve fes giymenin suç oluşturacağını bildiren bir yasa çıkardı. İki gün sonra her kentte ve her köyde, polis sokaklarda fes giymiş insanların başındaki fesleri topladı. Karşı koyan, hatta sızlananlar hapse atıldı. Bütün ülkeden büyük bir öfke homurtusu yükseldi. Pazara gelen köylüler, fesleri kafalarından çekilip alındığında karşı koydular. Eve başı açık, bir Müslüman için utanç verici bir durumda dönmek zorunda kalmak- bu çok gurur kırıcı bir şeydi- istemiyorlarsa, korkunç fiyatlarla o nefret ettikleri şapkalardan satın almaları gerekiyordu*"[7].

Türkiye'nin çağdaş dünyanın bir parçası olmasını içlerine sindiremeyenlere katılan Armstrong, Atatürk'ü despotlukla suçluyordu: "*Mustafa Kemal'in müşfik öğretmen rolünden acımasız despot rolüne geçmesi pek hızlı oldu. "Devrimler dökülen kanlar üzerinde yükselmelidir... Dökülen kanlar üzerinde temellenmeyen bir devrim, kalıcı olmayacaktır [diyerek TBMM'de fesi savunan konuşma yapan] Nureddin Paşa'yı Meclis'ten ihraç etti. Ülkenin dört bir yanına askeri birliklerle beraber İstiklal Mahkemeleri gönderdi. Bunlar yüzlerce Türk'ü astı, kurşuna dizdi ve dayak cezasına çarptırdı. Direniş söndü. Her Türk kendine bir şapka bulmak için sağa sola koşuşmaya başladı(...) Gazi'nin emirlerine uyan, onları hapishanelere düşmekten, dayaktan ve cellattın ilmeğinden koruyacak olan, kenarlı ne buldularsa başlarına giydiler. Fes yok olmuştu; tehlikeli fes, ortadan kaldırılmıştı. Türkiye'deki herkes artık şapka giyiyordu.*"[8]

5 H.C. Armstrong, *Bozkurt Kemal Atatürk'ün Yaşamı*, Arba Yayınları, İstanbul 1996 s. 246

6 İbid. s. 246

7 İbid. s. 206

8 İbid. s. 207

Sabırlı, kararlı ve cesurdu Atatürk. O günlerin tanığı Şevket Süreyya Aydemir şapka devrimini Atatürk'ün "En Cüretli Hareketi" diye yazıyor: "*Mustafa Kemal, devletin ordusunda bir askerken, hükümdarına başkaldırdı. "Ferd-i Mücahit" olarak milletin bağrına yaslandı. Ordular düzenledi. İçeride sarayın ve Padişahın beslediği isyan ve irtica kuvvetlerine, dışarıdan "bütün bir cihan-ı husumet"in, bütün bir düşmanlık dünyasının arka verdiği istifa ordularına karşı koydu. Meydan muharebeleri kazandı. Nihayet yeni bir devlet kurup onun başına geçti. Bütün bunları 4 yıl gibi kısa bir zamana sığdırdı. Fakat acaba Mustafa Kemal'in hayatında en cüretli hareketi neydi? Bu soruya verilecek cevaplar elbette ki çeşitlidir. Ama bize kalırsa onun bütün kararları, atılışları, dev çıkışları arasında en cüretli hareketi, kendi milletine, hem de bir inkılap anlamı ile, şapkayı milli serpuş olarak kabul ettirmekteki karar ve cesaretidir. Gerçi şapka nihayet başa giyilecek basit bir şeydir. Önemsiz gibi görünen maddi bir kıyafet unsurudur(...) fesin bir Türk serpuşu olmadığı, bunun, 1826'da yeniçeriliğin kaldırılması hareketleri sırasında, Rumlardan alınarak benimsendiği malumdur. Ama zamanla Türk-Müslüman toplumunda fes ve şapka o hali almıştı ki, şapka gâvurluğun, Hıristiyanlığın işareti haline gelmişti. Mutaassıp olmaktan ziyade cahil olan Türk-Müslüman toplumuna şapka giydirmek, onu Hıristiyanlaştırmak gibi tahriklere elverişliydi. Hulasa şapka hareketi aslında, yeni Türkiye'de kıyafetin batı düzenine yöneltilişi yolunda tabii bir mana taşımakla beraber, uygulamada hiç şüphe yok ki halkın yerleşmiş, kökleşmiş duygularına karşıydı. Halkın bu kökleşmiş duygularına böyle taviz kabul etmez bir hamleye yöneliş, halkın yararına olsa bile, 'menfi reaksiyonlara en müsait bir hareketti. Bizce ve bu sebeplerle, Mustafa Kemal'in en cüretli çıkışı budur.*"[9]

Şuna dikkat çekiyor Aydemir: "*İnkılâpçının görevi, toplum düzenini, toplumun temel kanun ve kuruluşlarını yalnız gözlemek ve eleştirmek değildir. Onları yeniden kurmaktır. Bu bir gerçektir ki, hem inkılâbın, hem inkılapçının tarifini, niteliğini de kendi içinde saklar. İstiklal Savaşı, bir milli bağımsızlıkla yetinip, yapısında ve toplum düzeninde, hem de halka rağmen temel müdahalelere gitmeseydi, bugün tarihimizde teşkilatçı ve asker bir Atatürk'ten bahsedilirdi, ama bir Türk inkılabından bahsedilemezdi.*"[10]

Falih Rıfkı Atay da şapka devrimi yapılırken nasıl zorlu bir süreçten geçildiğini "Çankaya" kitabında şöyle anlatıyor: "*Eski Türkiye'de "Cumhuriyet" sözü "Şapka" sözü kadar kötü ve korkulu idi. Yobaz lügatindeki manası ile "gavurluk" mahiyetinde idi(...) İkinci Mahmut devrinde ulema ve softalarca "giyilmesi caiz olmayan" fes, İkinci Hamit devrinde yine ulema ve softalarca "din ve iman alameti" idi.(...) Yine Meşrutiyet'te ödünç para aramak için Paris'e giden Maliye Nazırı Cavit Bey'in, her devirde taassup kışkırtıcılığı vazifesini yapan bir gazetede çıkan şapkalı resmi, İttihat ve Terakki Hükümeti'ni düşürme propagandasında ciddi bir yer tutmuştu(...) Mustafa Kemal bir Tatlısu Türk'ü değil, hür fikirli bir Türk devrimcisi idi. Fes ve şapka demek, medeniyet demek olmadığını pek iyi bildiğine şüphe yoktu. Fakat başlık değiştirmenin din ve iman değiştirme olduğu gibi batıl inanışlara saplanan ve mıhlanan bir kafaya, hiçbir ileri tefekkür ışığı vurmayacağını da bilirdi. Asıl mesele kafanın içindeki batıl inanışları söküp atmakta idi. Bu başlık değil, baş davası idi(...) İstanbul'un ileri kafaları arasında bile, Mustafa Kemal düşmanlığı yüzünden, bu kararı hoş görmeyenler olmuştur. Aralarında Cavit Bey'in de bulunduğunu anlatmışlardı. Bir şapkalı resminin gazetelerde çıkması, partisi hükümetinin düşme sebeplerinden olan eski Maliye Nazırı'na Mustafa Kemal kızmış[tı].*"[11]

Atatürk'ün ne kadar büyük bir iş başardığına dikkat çekiyor Atay: "*Asırların nice milyonlarda bir yetiştirmediği büyük inkılapçı(...) [toplumları] geri bir kölelik sürüsüne çeviren taassubu yere çarpmakta devam ediyordu. Şapka, Kemalizm'i Osmanlı ıslahat hareketlerinden tavizci ve muvazaacı olmamak karakteri ile ayırır. Mustafa Kemal, denizkızı masalına inanmıyordu. Ya balık ya insan vardır. Mustafa Kemal geri bir memlekette medeniyet meselesi halledilmedikçe hiçbir meselenin halledilemeyeceğini biliyordu. Şarklı-Garplıya inanmıyordu. Ya Şark ya Garp vardır. Garp medeniyetinin temeli, hür tefekkürdür. Şapka bir başlık taklidi değil, tefekkür inkılabının bir sembolü idi.*"[12]

Dünyadan, Osmanlı tarihinden örnekler veren Atay, Atatürk'ün önder olarak uygarlık savaşında da asker olarak savaş alanlarındaki başarısından aşağıda kalmadığını anlatıyor: "*Şark milletlerini Garplılaştırmakla, eski kıyafet ve başlıkları değiştirmek bir arada gitmiş, bu pek sathilere göre bir benzeme ve şekilde farksızlaşma, dev-*

9 Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adamş*, Remzi Kitabevi 1999 İstanbul C. 3 s. 221

10 İbid. s. 239

11 Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 1999 s. 434

12 İbid. s. 435

rimcilere göre kafanın dışını değil, içini değiştirme sayılmıştır. Büyük Petro, Ortodoks Ruslara kalpak yerine şapka giydirebilmek için Moskova şehrinin etrafını topçu bataryaları ile çevirmişti. Tanzimat devri Osmanlıları da kıyafet ve başlık meselesinde çok güçlük çektiler ve yarım asırdan fazla yalnız sivil memur kadrosu ile büyük şehirlerin ileri cemiyetinde muvaffak olabildiler."[13]

"Atatürk İhtilali" adlı kitabında Mahmut Esat Bozkurt: "*İhtilallerde zaman ve fırsat, taktik bakımından büyük önemi haizdirler. Fırsatı kollayan, zamanı intihapta isabet eden ihtilaller kayıp etmezler. Atatürk bu cihetlere çok dikkat ederdi. Zamanı çok güzel seçer, fırsatı asla kaçırmazdı. Zamanı gelmedikçe acele etmez, sabrederdi. Koruk sabırla helva olur. O kadar sabrederdi ki yerinden kıpırdamayacağına hükmedilirdi. Hakikatte prensiplerinden bir zerresini feda ettiği görülmemiştir. O, sabreder, sabreder; fakat bir de fırsatı ve zamanı ele geçirince, ihtilalin prensibini tatbikat alanına koymakta dakika geçirmezdi. Prensip tatbikata girince, onun aksi olan eskiliğin yerinde yeller eserdi. Cumhuriyetin ilanı böyle oldu. Şapka giymek, Laik devlet hep böyle oldu."*[14] dedikten sonra *"Vakıa (gerçekte) fes giymek bir mesele değildir. Fakat mesele fese bir kutsiyet veren, onu çıkarıp atmayı, mukaddesata hakaret sayan zihniyettir. Şapka giymek, işte böyle sakim bir zihniyeti, bir telakkiyi yerlere, çamurlara çalmak için zaruri idi. Bu zihniyet kaldıkça, bir nevi Hotantolar fetişizmi olan bu telakki devam edip gittikçe, hiçbir şey yapılamazdı. Şapka giymekle, ilerlemelere mâni olan bu kara engel söküldü, yakıldı, yerin dibine geçirildi. Büyük yürüyüş yolları açıldı."*[15]

Atatürk'ün bireye ve topluma bakış açısı farklıydı. Onları yurttaş ve ulus olarak gördü ve onların da kendilerini böyle hissetmeleri için çabaladı: "*Yeryüzünde üç yüz milyonu mütecaviz İslâm vardır. Bunlar ana, baba, hoca terbiyesiyle, terbiye ve ahlak almaktadırlar. Fakat maalesef hakikat-i hadise şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kütleleri şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları manevi terbiye ve ahlak onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek meziyet-i insaniyeyi vermemiştir, veremiyor. Çünkü hedef-i terbiyeleri milli değildir. Milli terbiyenin ne demek olduğunu bilmekte artık bir gûna teşevvüş kalmamalıdır. Bir de milli terbiye esas olduktan sonra onun lisanını, usulünü, vasıtalarını da milli yapmak zarureti gayr-ı kabil-i münakaşadır. Milli terbiye ile inkişaf ve îlâ edilmek istenilen genç dimağları bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayali zevaitle doldurmaktan dikkatle içtinap etmek lazımdır*"[16] diyerek çağdaş eğitim yolunu açtı.

Bu kapsamda akıl tutulmasına uğratılarak eline kalem veya sapan yerine silah tutuşturulan yurttaşı kul olmaktan, emirlere esirlikten kurtarmak gerekiyordu. Her fırsatta halkın içinde olmaya özen göstererek onlara değerli olduklarını hissettiren, Gazi 1923 yılında daha Cumhuriyet ilan edilmeden Adana'da çiftçilere şunu sordu: "*Milletimizin içinde bulunduğu bu gafletin sebebi aslisi nedir? Bu millet ki asırların gafleti içinde en nihayet gözünü açtığı zaman, kendini âdem me-*

13 İbid. s. 436

14 Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1940 s. 138

15 İbid. s..148

16 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2024 C. 2 s. 351

zarının kenarında bulmuştu. Bir an ve bir adım daha, artık ebediyen gözünü açmamağa mahkûm kalacaktı(...) Bizi mezara götüren o sebebi asli nedir?(...) O saraylar ve o sarayların etrafını çeviren hainler asırlarca bu milleti gaflette bıraktılar; onu nura koşmaktan menettiler. Onlar bu milleti ve bu memleketi yalnız iki zamanda düşünürlerdi. Biri paraya, diğeri askere muhtaç oldukları zaman! Bir baştan memleketi soyarlar, diğer yandan milletten aldıkları askerle Viyana'yı, Mısır'ı, İran'ı zabt için fütuhata kalkarlardı. Halbuki milletin o fütuhatta hiçbir emeli millisi, arzuyu vicdanisi ve menfaati yoktu. Onların hırsı, onların şan ve şerefi için, bu milletin evlâtları bir daha dönmemek üzere onların arkasından sürüklenirlerdi. Sonra onların, saraylardaki debdebe ve dârâtı temin için paraya ihtiyaçları vardı. Bu parayı milletten sopa ile alırlardı. Bütün bunların neticesi milleti fakre, harabiye, nihayet ölümün kıyısına götürdü."[17]

Doğum sancıları çeken Cumhuriyet'i ve çağdaşlaşmayı halka anlattı Gazi: "*İşte bu tarzı idareye padişahlık idaresi denir. Bu idareyi bir daha dirilmemek üzere tarihe gömdük. Bugün eski idareden büsbütün ayrı yeni bir Türkiye devleti var. Bunu idare eden TBMM Hükûmeti'dir. Kemali cesaretle diyebiliriz ki, bugün bir halk hükümetimiz vardır. Bu halkın mukadderatı artık ebediyen bu halkın elindedir. (...) Hükümetin iki hedefi vardır. Biri milletin mahfuziyeti, ikincisi milletin refahını temin etmek. Bu iki şeyi temin eden hükümet iyi, edemeyen fenadır. Eski Osmanlı hükümeti bu iki gayeyi temin etmiş midir? Bu suale kemali katiyetle verilecek cevap menfidir. O hükümet bir defa milleti muhafaza edemediği gibi, daima ve daima kırdırmıştır. Bilir misiniz, yalnız son kırk beş seneden beri Yemen'de mahvolan askerilerimiz ve dönmeyen evlâtlarımızın adedi bir buçuk milyona karibdir? Balkanları, Suriye'yi, şurayı, burayı düşününüz. Birçok yerlerde bekçilik yapmak için öldürülen hadsiz, hesapsız evlâtlarımızı düşününüz. O hükümetin bu milleti nasıl doğrattığını anlarsınız. O hükümet birinci gayesini yapamadı. Bari ikinciyi yaptı mı, bari kalanlar mesut ve zengin midir? Bunu hiç düşünmeğe mahal yok. Maatteessüf memleket baştan nihayete kadar harâbezardır. Her yerde baykuşlar ötüyor. Milletin yolu yok, serveti yok, hiçbir şeyi yok. Bütün millet acınacak bir fakrü sefalet içindedir. İşte eski tarzı hükümet milleti bu halde bıraktı(...) Kendisini malûmatlı zanneden birtakım akılsız ahmaklar, vicdansız hainler var. Bunlar benim fena olarak izah ettiğimi, size iyi olarak anlatacaklardır. Onlara verilecek cevabın ne olması lâzım geldiğini sizlere terk ediyorum."*[18]

Atatürk yol ayrımındaki Türkiye'yi zor kullanarak değil saygı, sevgi, güven saçarak çağdaş uygarlığa doğru hep birlikte yürümeye davet etti. Bunun bir tanığı olan Kılıç Ali onun özelliklerini anlattığı kitabında: "*Atatürk, milletine fikir ve kanaatlerini kabul ettirmek için hiçbir zaman cebir vasıtasına müracaat etmezdi, etmedi. O, memleket için faydalı ve hayırlı gördüğü her fikrini halka izah ederek, mantık yolu ile, ikna kabiliyetini kullanarak kabul ettirmeyi kendisine prensip ittihaz etmişti.*"[19] diye açıklamıştı.

Şapkaya geçiş de böyle olmuştu. Halkın ilk kez giyildiğinde "dine ve imana" saldırı olarak görülen sonra siyaset ve dinin simgesine dönüştürülen fesin Osmanlıyı çağdaşlıktan ayıran hapishane olduğunu öğrenmesi ve anlaması gerekmişti ama Atatürk önce silah arkadaşlarının desteğini aramıştı. Bunu da Asım Gündüz şöyle anlatıyor: "*Lozan görüşmelerinin kesildiği günlerdeydi. Atatürk bütün komutanları İzmir'de toplamış. Onlarla barış anlaşmasından sonra yapılacak işleri görüşmüş. Onlardan istiklal savaşında olduğu gibi inkılapları gerçekleştirirken de yardım edeceklerine dair söz almıştı. Atatürk, elbette fesi atıp şapka giyeceğiz, eski harfler yerine Latin alfabesini getireceğiz, medreselerin köküne kibrit suyu ekeceğiz demiyordu. Bizlere şöyle demişti: "Üçüncü Selim'den itibaren başlayan yenilik hareketleri, taassubun çelmesiyle daima yıkılıvermiştir. Şimdi önümüzde bir ufuk açıldı. Savaşı kazandık, barış da olacak. Eğer yüzümüzü hâlâ batıya çevirmez, batının yeniliklerini ve ileri hamlelerini kabul etmezsek, bu millet yine o köhne müesseselerin elinde eski haline dönecek, daha çok kurtuluş savaşları vermek zorunda kalacaktır. Bizim döktüğümüz alın teri ve verdiğimiz şehit kanları boşa gidecektir. Bunun boşa gitmemesi, sizlerin gayret ve himmetlerine bağlıdır. Memleketi düşman işgalinden kurtardığımız gibi, cehalet ve taassubun elinden de kurtarmada bana yardımcı olursanız, bu millet ölmezliğini bir defa daha ispat etmiş olacaktır." Bütün orada bulunanlar, Mareşal Fevzi Çakmak, Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, İzzet Çalışlar, Kemalettin Sami Gökçen, Kazım Özalp, Ali Hikmet Ayerdem, Şükrü Naili Gökberk, Mehmet Emin Koral... Mustafa Kemal'e kendisini desteklemek için söz vermiştik. İşte*

17 A.g.e. s 352

18 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Ankara 2006, s. 304

19 Kılıç Ali, *Atatürk'ün Hususiyetleri*, Yeni Gün Basın ve Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 80

ordunun desteğini daima yanında bulması sonucudur ki, inkılaplar süratle gerçekleştirilmiştir."[20]

Atatürk'ün gençliğinden beri çağdaşlaşma, özellikle şapka hakkında tutumunu belli ettiğini Kazım Özalp da anılarında 31 Mart ardından Arnavutluk İsyanının bastırtılmasındaki tanıklığıyla anlatıyor: "*Subayların giyimleri gerçekten çok kötü idi. Özellikle püskülü kopuk, kalıbı bozuk fesler disiplinli bir subay giyimine hiç yakışmıyordu. Mahmut Şevket Paşa, "Bu serpuş işine bir çözüm bulunmalıdır" görüşünü ortaya attı ve fikrimizi sordu. Mustafa Kemal hiç beklemeden "Şapka kabul edilmelidir" cevabını verdi. Her zaman batılılaşmaya önem veren Mustafa Kemal'in bu cevabı Mahmut Şevket Paşa'ca hiç beklenmiyordu. Paşa'ya göre bu atılım çok cazip olmakla beraber tepki uyandırabilirdi, bu fikri ortaya atmak biraz erkendi, belki bir geçiş yapmak daha faydalı olacaktı. Uzun tartışmalar yaptık. Sonuçta subaylar için kalpak, erler için kumaştan yapılmış siperliksiz başlıklar uygun görüldü. En azından orduyu festen kurtaracaktık. Kahverengi kalpak giymeye karar verdik. Mustafa Kemal'e göre bu bir yarım tedbirdi, ancak bir geçiş olabilirdi. "Bir gün gelecek asker, sivil, hepimiz şapka giyeceğiz*" diyordu.[21]

Erzurum Kongresi'nde bile ileride doğup parlayacak Türkiye'yi düşünüyordu Atatürk. 7-8 Temmuz 1919 gecesi Mazhar Müfit Kansu'ya şunları yazdırdı: "*Zaferden sonra şekl-i hükümet Cumhuriyet olacaktır. Bunu size daha önce de bir sualiniz münasebetiyle söylemiştim. Bu bir. İki: Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince icap eden muamele yapılacaktır. Üç: Tesettür kalkacaktır. Dört: Fes kalkacak, medeni milletler gibi şapka giyilecektir." Bu anda gayri ihtiyari kalem elimden düştü. Yüzüne baktım. O da benim yüzüme baktı. Bu gözlerin bir takılışta birbirine çok şey anlatan konuşuşuydu. Paşa ile zaman zaman senli benli konuşmaktan çekinmezdim. "Neden durakladın?" deyince: "Darılma amma Paşam, sizin de hayalperest taraflarınız var" dedim, gülerek. "Bunu zaman tayin eder. Sen yaz..." dedi. Yazmaya devam ettim. "Beş: Latin hurufu kabul edilecek." "Paşam kâfi... kâfi..." dedim ve biraz da hayal ile uğraşmaktan bıkmış bir insan edası ile: "Cumhuriyet ilanına muvaffak olalım da üst tarafı yeter!" diyerek, defterimi kapadım ve koltuğumun altına sıkıştırdım. İnanmayan bir adam tavrı ile: "Paşam sabah oldu. Siz oturmaya devam edecekseniz, hoşça kalın" diyerek yanından ayrıldım(...) Şapka inkılabını ilan etmiş olarak Kastamonu'dan dönüyordu. Ankara'ya avdet ettiği anda otomobille eski Meclis binası önünden geçiyor, ben de kapı önünde bulunuyordum. Manzarayı görünce gözlerime inanmadım. Kendisinin ve yanında oturan Diyanet İşleri Reisi'nin başında birer şapka vardı. Kendisi. Neyse ne? Fakat, kendisini karşılamaya gelenler arasında bulunan Diyanet İşleri Reisi'ne de şapkayı giydirmişti. Ben hayretle bu manzarayı seyrederken, otomobili durdurttu, beni yanına çağırdı ve birden: "Kaçıncı maddedeyiz? Notlarına bakıyor musun?" deyiverdi!"*[22]

Yayıma hazırladığı "Muhafızı Atatürk'ü Anlatıyor, Emekli General İsmail Hakki Tekçe'nin Anıları" kitabında Hasan Pulur "*Mustafa Kemal'in "güneş siperli başlık" dediği şapkayı da Türkiye'de ilk defa kim ve kimler giymişti bilir misiniz? Muhafız Alay Kumandanı İsmail Hakki Tekçe ve arkadaşları. Hem de Atatürk'ün bu [Kastamonu'daki] konuşmayı yapmasından çok önce" diyerek Tekçe'den aktarıyor: "[Gazi] "Bana bak çocuk!" dedi, "Sende bir şey var! Nedir, söyle bakayım!" Rahmetli sanki karsısındakilerin içini okurdu. Hemen lafa girdim: "Memleketimiz Batı'ya daha yakın olduğu halde, hala kalpakla, kabalakla,*

20 Asım Gündüz, *Hatıralarım*, Kervan Yayınları, İstanbul 1973 s. 226

21 Kazım Özalp, *Anılar, Belgeler,* Demkar Yayınevi, İstanbul 2011 s. 261

22 Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2009 c. 1 s. 131

fesle, sarıkla, takkeyle dolaşıp duruyoruz. Halbuki Iran, Afgan ordularında şapka giyiyorlar. Ben de İstanbul'da kabalağıma göre bir vizyer yaptırdım." Atatürk bayağı meraklanmıştı: "Nerede bu vizyerli kabalağın?" "Dışarıda Paşam!" "Haydi git, giy, gel, göreyim!" Subaylarımı, vizyerli kabalak giymeye alıştırma planım çok hoşuna gitmişti(...) [Subayların] Hepsi taktı. Aradan birkaç gün geçtikten sonra, Diyarbakır'da Şeyh Sait İsyanı başladı. Hükümetle Meclis arasında anlaşmazlık çıktı. Fethi Okyar hem Başbakan hem Milli Savunma Bakanı. İsyanın mevzii olduğunu, daha büyük gelişmeler göstermesine imkân olmadığını iddia ediyordu. Bakanlar Kurulu ve Atatürk de aksini söylüyordu. İsyan mevzii değildi. İnkisaf ediyordu. Daha büyük kuvvetlerle karşı koymak lüzumu vardı. Hemen bir-iki tümen seferber edilerek isyancıların üzerine gönderilmeliydi. İhtilaf büyüyordu. Bir gün Meclis'te Resuhi Savaşçı'yı gördüm. Baktım, kabalağındaki vizyeri çıkarmış... "Ne oluyor?" diye sordum. "Emir böyle. Ben çıkardım, sen de çıkaracaksın!" dedi. Emrin Fethi Okyar'dan geldiği belliydi. "Ben çıkarmam!" dedim. "Sen yaversin, çıkartabilirsin! Ben kıta kumandanıyım. Vizyerimi çıkartırsam üniformamı da beraber çıkartırım. Attığım adımdan dönemem, çıkartmam ve çıkartmayacağım!" Çıkartmadım da! isyan büyüyünce Fethi Okyar çekildi. Heybeliada'da istirahat eden İsmet İnönü Ankara'ya çağrıldı ve kendisine başbakanlık görevi verildi. Bundan birkaç gün sonra atla istasyondan Sarıkışla'ya gidiyordum. Arkamdan bir ses duydum. Birisi bağırıyordu: "Kumandan Bey! Kumandan bey!" Döndüm baktım: "Kumandan Bey! İsmet [İnönü] sizi emrediyorlar." İsmet İnönü'nün arabası, Birinci Meclis'in önünde duruyordu. Hemen atı çevirip yanına gittim, aşağı inip kendisini selamladıktan sonra "Hoş geldiniz!" dedim. "Hoş bulduk!" dedikten sonra başımdaki vizyeri işaret etti: "Sakın kabalağından vizyerini çıkarma!" "Siz emrettikten sonra çıkarmam!" Bir süre sonra Şeyh Sait isyanı bastırıldı. Atatürk, Ağustos ayında Kastamonu ve İnebolu'ya bir gezi yapacaktı. Ben de beraberindeydim. İnebolu Türk Ocağı'nda konuşma yaptı. Medeni kıyafetin ne olduğunu anlattı ve sonra 'Buna şapka derler, kafaya giyilir!' diyerek elindeki Panama şapkayı başına geçirdi. Orada kendisine büyük tezahürat yapıldı(...) Artık şapka devrimi gerçekleşmişti. Meclis'ten çıkan kanun bu devrimi yerine oturttu."[23] Bir öncü de demiryollarında birçok girişimler yapan Behiç Erkin'di.

23 Muhafızı Atatürk'ü Anlatıyor. *Emekli General İsmail Hakki Tekçe'nin Anıları*, Yayına hazırlayan Hasan Pulur Kaynak Yayınları İstanbul 2000 s. 42

Fevzi Çakmak da şöyle bir katıda bulunuyor: "*Beni gericilikle suçlayanların bir şeyden daha haberleri yoktu. O da Mustafa Kemal'in yaptığı bütün inkılapları gerçekleştirmeye kalkışmadan önce benimle uzun boylu konuşup tartıştığı idi. Bu inkılaplardan çoğunu herkesten önce öğrenen ilk defa ben oluyordum. Mustafa Kemal beni ne kadar yakından tanırsa tanısın, nihayet yine de bir insandı. Ve her insan gibi telkin altında kalması normaldi. Nitekim şapka inkılabında bunu hiçbir şekilde kabul etmeyeceğim yolunda kendisine o kadar ısrarla telkinlerde bulunmuşlar ki bir ara buna inanır gibi olmuş. Hatırlanacağı gibi biz, ilk defa şapka inkılabını orduda tatbik etmiş bulunuyorduk. Bu yolda da Mustafa Kemal ile tam olarak mutabık kalmıştık. Biz gerekli tamimleri orduya hemen yaydık. Askerlerden önce subaylar hemen şapka giyecekler, işlerine böyle gideceklerdi. Ben de giydiğim serpuşuma o zamanki tabiri ile bir şemssiper taktırmayı ihmal etmemiştim. Ertesi gün ilk defa bunu giyerek makamıma öyle gidecektim. Fakat gelin görün ki münasebetsizin biri Mustafa Kemal'i yine fitlemiş. Benim Şapka giymeyi asla kabul etmeyeceğimi söylemiş. Bu yolda o kadar ısrar etmiş ki Atatürk bile tereddüde düşmekten kendini alamamış ve hemen başyaveri Rüsuhi Savaşçı'yı çağırtarak ona durumu anlatmış ve kendisine: "Yarın sabah erkenden Mareşal'in evinin yakınlarında bulunacaksın. Kendini asla belli etmeden onun evinden çıkışını bekleyeceksin. Başına şapka giyip giymemiş olduğunu görür görmez hemen koşup bana haber vereceksin!" emrini vermiş. Rüsuhi Savaşçı da bu emir üzerine evimin az ötesinde pusuya yatarak beklemeye koyulmuş. Ben kahvaltıyı yaptıktan sonra üniformamı giydim. Başıma da şapkamı geçirerek evden çıktım. Beni bekleyen makam otomobiline binerek Genelkurmay Başkanlığı'nın yolunu tuttum. Rüsuhi Savaşçı bunu görür görmez hemen Mustafa Kemal'in yanına koşuyor ve durumu Mustafa Kemal'e anlatıyor. O zaman rahat bir nefes alan Atatürk yanındakilere: "Şapka inkılabı muvaffak olmuştur" sözlerini söylüyor."*[24]

Şapka Devrimi'ni Ankara'da başlatan Gazi Mustafa Kemal bunu tarihimizde bilinen ilk kadın mitinginin yapıldığı, İstiklal ve İstikbal yolunu açan Kastamonu'da 100 yıl önce halkla bütünleşerek başardı.

24 Ahmet Bekir Palazoğlu, *Atatürk Kimdir? Atatürk'ün İnkılapçılığı* Ebabil Yayıncılık, Ankara 2006 s. 203

Türkiye'de Halkçılığın Kökleri

20. yüzyılın ikinci yarısında bağımsızlığını kazanan birçok ülkenin aydınlarında görülen popülizm geleneğinin ilk örneklerinden biri Osmanlı popülizmi, ya da halkçılığı oldu. Bu halkçı düşünce Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Türkiyesi'ne geçişin, ulus-devlet kuruluşunun omurgasını oluşturdu.

Prof. Dr. Zafer Toprak, *Türkiye'de Popülizm, 1908-1923*'te Türkiye'de halkçılık düşüncesinin köklerinin izini sürerken, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan yılların entelektüel panoramasını da çok geniş bir yelpazede ele alıyor.

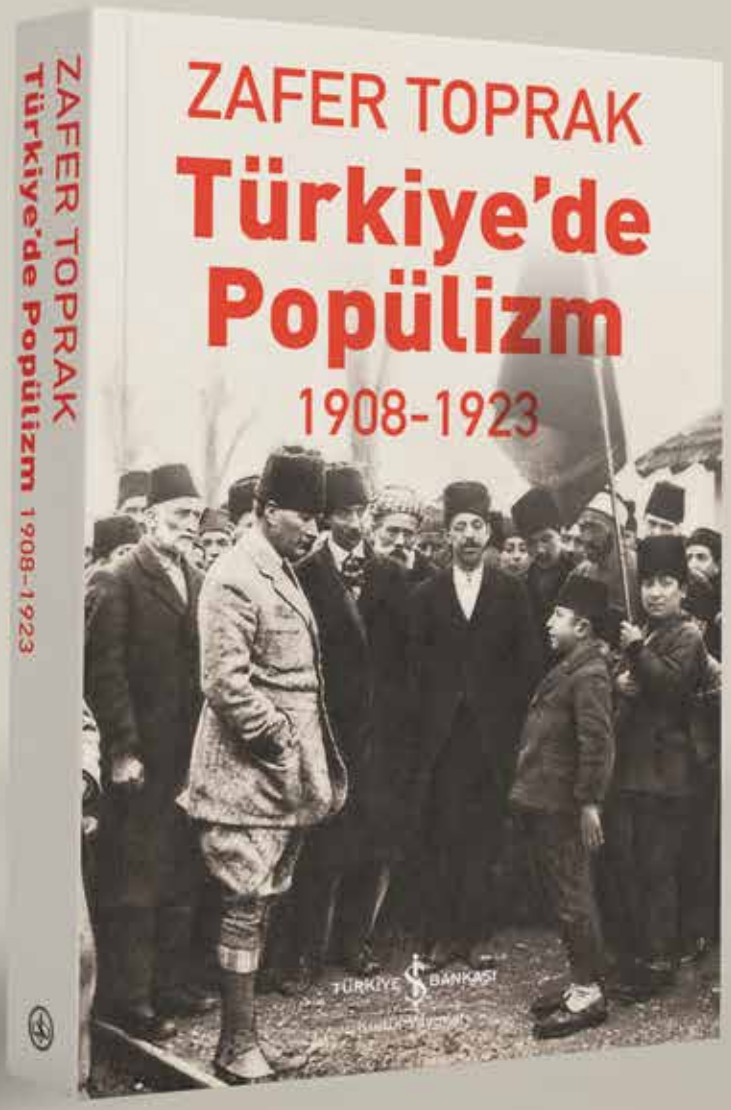

Türkiye'de Popülizm
1908-1923
Zafer Toprak
504 sayfa

Kurucusu olduğumuz Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; Türkiye'yi yeni kitaplarla, okurları yeni dünyalarla tanıştırmaya, okuma sevgisini büyütmeye devam ediyor.

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Türkiye'nin Bankası

iskultur.com.tr facebook.com/iskultur x.com/iskultur instagram.com/isbankasikulturyayinlari

PROF. DR. HİKMET SAMİ TÜRK* İLE SÖYLEŞİ

Söyleşiyi yapanlar:

Ezo Ferda TOPAL, Talha ERKAYMAZ*

1997-2002 yıllarında Devlet, Milli Savunma ve Adalet Bakanı olarak görev yapan Prof. Dr. *Hikmet Sami TÜRK* ile ilk olarak evindeki kütüphanesini gezdikten sonra, kendisine yönelttiğimiz sorularla keyifli bir söyleşi gerçekleştirdik.

Ezo Ferda TOPAL: Sayın Bakanım biz sizden, genç hukukçular olarak ve bu söyleşiyi okuyacak diğer genç hukukçular için, bir hukukçunun başarılı olabilmesi konusunda mutlaka sahip olması gereken bir özellik var mıdır; öncelikle bunu öğrenmek istiyoruz.

Talha ERKAYMAZ: Sayın Bakanım, bizler daha yolun başındayız; henüz mezun olmadık. Bizlere hukuk hayatımızda ne gibi önerilerde bulunabilirsiniz? Ne yapalım da kendimizi geliştirelim?

Prof. Dr. Hikmet Sami TÜRK: En başta, derslerinize iyi çalışın. İkincisi sınırlı kalmayın. Ufkunuzun açılması lâzım. Geniş ufuklu olun. Sadece hukuk değil; edebiyat, fen gibi bilim alanlarına da girin. Ben hâlâ bu konularda yazılmış kitaplar okurum. Çok okumalı, ama özümseyerek okumalısınız.

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyeti kurdu, gençlere emanet etti. Gösterdiği hedef: Çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmak. Bunun için de rehber olarak ilmi, müspet ilmi gösterdi. Müspet ilim, ispata dayalı bilim demektir. Bu alanlarda gelişmek gerekir. Hukukçu olarak elbette en başta hukuk kitaplarını okuyacaksınız. Yasaları, yasalarda yapılan değişiklikleri bileceksiniz; onların uygulanmalarını, yüksek mahkemelerin içtihatlarını takip edeceksiniz.

Mahkemelerdeki iş bölümüne paralel olarak uzmanlaşmakta yarar var. Bazı avukatlar sadece ceza davaları alırlar, ceza hukuku alanında tanınırlar Bazıları alacak, borç davaları alırlar. Medeni hukuk, borçlar hukuku davalarında uzmanlaşırlar. Siz de böyle yapabilirsiniz.

Kendinizi fikren beslemek için seçtiğiniz alan dışında da edebiyat, sanatla ilgileneceksiniz; genel kültürünüzü geliştireceksiniz. Örneğin ben hâlâ resim sergilerine giderim. Müziğe yeteneğim yok, ama dinlemesini severim, konserlere giderim. *Atatürk*, 10. Yıl Nutkunda der ki: "Türk milletinin tarihi bir niteliği de güzel sanatları sevmek ve onda da yükselmektir". Ben resim yapamam, ama güzel resmi severim. Çalgı çalamam, şarkı söyleyemem; ama dinlemesini severim. Sanat, özellikle müzik insanları inceltir.

Gerektiğinde bir konuyu daha iyi bilenlere danışın, görüşün. Kendi içinize kapanmayın. Çevreye açık olun. Hukukçunun çok insan tanıması gerekir. Bazen insanları duruşundan, gelişinden anlarsınız. Size tavsiyem, geniş ufuklu olmanızdır. İyi hukukçu olmak için tabii en başta hukuku iyi bileceksiniz; ama sadece hukukla yetinmeyin. Bir alanda uzmanlaşırsanız o alan başta olmak üzere diğer alanları da ihmal etmeyin. Genel olarak bilimle, sanatla da ilgilenmenizi tavsiye ederim.

T. ERKAYMAZ: Bakanım, Sizi hukuka ne yönlendirdi? Neden hukuku seçtiniz? Bakan olmayı

---

* Prof. Dr. Hikmet Sami TÜRK; 1935 yılında Trabzon ilinin Of ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Of ve Bafra'da, orta öğrenimini Bafra'da yaptı. 1954 yılında İstanbul Kabataş Erkek Lisesini bitirdi. 1958 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu.

1964 yılında Almanya'da Köln Üniversitesi Hukuk Fakültesinde "Hukuk Doktoru" unvanını kazandı. Yurda dönüşünde askerlik hizmetini tamamladı. 1967 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Almanca okutmanlığına, 1968 yılında aynı fakültenin Ticaret Hukuku Kürsüsü asistanlığına atandı. 1977 yılında "Üniversite Doçenti" unvanını kazandı. 1978 yılında profesör oldu. 1995 yılı Ekim sonuna kadar aynı Fakültede Ticaret Hukuku Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi olarak çalıştı.

1995 ve 1999 Genel Seçimlerinde Demokratik Sol Partiden Trabzon Milletvekili seçildi. 30 Haziran 1997'de kurulan III. YILMAZ Koalisyon Hükümetinde DSP'den İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı, 11 Ocak 1999'da kurulan IV. ECEVİT Hükümetinde Milli Savunma Bakanı ve 28 Mayıs 1999'da kurulan V. ECEVİT Hükümetinde de Adalet Bakanı olarak görev yaptı.

** Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi 3. Sınıf Öğrencileri Ezo *Ferda Topal* ve *Talha Erkaymaz*'ın 27 Mayıs 2025 günü Prof. Dr. *Hikmet Sami Türk*'le yaptıkları röportajın, yayına hazırlanırken gözden geçirilmiş ve dipnotları eklenmiş metni.

hayal ediyor muydunuz? Siyasete girmek istiyor muydunuz?

Prof. Dr. H. S. TÜRK: Ben, aslında uçak mühendisi olmak istiyordum. Öteden beri havacılık ve astronomi ile ilgiliyim. 1954'te Kabataş Erkek Lisesi'nden mezun olurken girdiğim olgunluk sınavlarından biri matematikti. Babam *Süleyman Türk*, hukukçu olarak daha yararlı olacağımı söyledi. O'na göre "hukuk, mesleklerin balâsıdır" (yükseğidir).

Siyasete gelince; Babamın uzun yıllar haftalık yerel gazete olarak çıkardığı "Bafra Sesi" dolayısıyla küçük yaşlardan itibaren siyasi konularla ilgilenirim. 13 yaşımdan beri –ilki 1948'de yine haftalık yerel gazete olarak yayımlanan "Yeşil Giresun" olmak üzere– çeşitli gazetelerde siyasi yazılar yazdım. Hukuk, siyaset, eğitim ve öğretim konularında kitaplarım yayımlandı. DSP Genel Başkanı *Bülent Ecevit*'in davetiyle aday gösterildiğim 24 Aralık 1995 ve 18 Nisan 1999 genel seçimlerinde Trabzon'dan milletvekili seçildim. Temmuz 1997- Ağustos 2002 arasında 55. Hükümette Devlet, 56. Hükümette Milli Savunma, 57. Hükümette Adalet Bakanı olarak görev yaptım.

Siyaset ülkeye hizmettir. Siyaseti en önemli hizmet olarak görürüm. Aslında insanın yaptığı her görev bir hizmettir. Siyaset de böyledir. Ama halkın oylarını almak için onların duygularını istismar etmemek gerekir. Halkın yararına olanı savunmalısınız. Bazen bir düşünce başlangıçta anlaşılmamış olabilir. Ama siz ileriyi gören insan olarak şu sorulara cevap vermelisiniz: Toplumun, ülkenin yararına ne yapmak gerekir? Hangi işleri yapmak gerekir? Bunları görerek, anlatarak, insanları ikna ederek yapacaksınız. Zorla olmaz, demokraside zorlama yok. Daima insanlarla temas ederek, insanlar arasında kalarak siyaset yapmayı tavsiye ederim. Siyaseti hiçbir zaman kişisel çıkarlar için yapmamak; böyle bir yola girmemek gerekir.

Türkiye'nin neye ihtiyacı var? Bunlardan hangisini gerçekleştirebiliriz? Her düşünceyi uygun zamanda uygulamaya koymak gerekir. Bazı işleri yapmak için erken olabilir. Ama siz bunları kafanızda bir hedef olarak tutarsınız. *Atatürk*'ün yaptığı bütün işlerdeki zamanlaması çok önemlidir. Her şeyi uygun zamanda yapmıştır. Samsun'a çıktığı zaman, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde, Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılışında ilk hedefleri gösterdiği halde "Biz Cumhuriyeti ilan edeceğiz" demedi. Ama baştan beri kafasında o düşünce vardı.

Mustafa Kemal, 15-20 Ekim 1927 tarihlerinde Cumhuriyet Halk Fırkası İkinci Kurultayında altı günde okuduğu Nutuk'ta önce 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığında ülkenin durumunu anlatır. Daha o zaman Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış Türkiye'de padişahlık rejiminin artık gitmeyeceğini, Türkiye'nin böyle bir sistemi sürdüremeyeceğini, böyle bir sisteme layık olmadığını görüyor; ne yapmak gerektiğini çok iyi biliyordu. Ama her şeyi adım adım, zamanı gelince yaptı. Daha baştan "Biz Padişahlığı kaldıracağız, Cumhuriyeti ilan edeceğiz" demedi.

1917'de Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki müttefiki Almanya İmparatoru *II. Wilhelm*'in daveti üzerine Almanya'yı ziyaret eden Veliaht *Vahdettin*'in yaveri olarak birlikte giden *Mustafa Kemal*, bu seyahat sırasında O'nu yakından tanımak fırsatı bulmuştu. Savaş sonrasında 1919'da İngiliz işgali altındaki İstanbul'dan Samsun'a gidebilmek için 1918'de *VI. Mehmet* adıyla tahta çıkmış olan *Vahdettin*'den izin aldı. O'nu 9. Ordu Müfettişi olarak gönderdiler. Görevi, Mondros Mütarekesi'ne göre işgal kuvveti olarak Samsun'da bulunan İngiliz askerlerine karşı başlayan direniş hareketini kontrol altına almak, asayiş ve güvenliği sağlamaktı. Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak için gönderilmedi. Ancak bu şekilde Bandırma vapuruyla İstanbul Boğazı'ndaki İngiliz savaş gemilerinin arasından geçerek Samsun'a gitti.

Mustafa Kemal'in hayatı boyunca çektiği bir böbrek rahatsızlığı var. Samsun'dan Havza'ya geçerek kaplıca sularından yararlanmak için kısa bir süre orada kaldı. Havza'dan Amasya'ya geçti. Amasya'ya çağırdığı yakın arkadaşlarıyla, –sonraki soyadlarıyla– *Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay, Refet Bele* ile bir toplantı yaptı. Toplantı sonunda 22 Haziran 1919'da *Mustafa Kemal* Paşa ve arkadaşlarının imzalarıyla Amasya Tamimi yayımlandı. Özeti şu: "Vatanın bütünlüğü, Milletin bağımsızlığı tehlikededir. Merkezi Hükümet, sorumluluğunun gereğini yerine getirememektedir. Bu durumda Milletin bağımsızlığını yine Milletin kendi azim ve iradesi kurtaracaktır."

Bunun üzerine Damat *Ferit* Hükümeti *Mustafa Kemal*'in İstanbul'a geri dönmesini istiyor. Fakat O dönmüyor. Görevden alınıyor, azlediliyor; rütbesi kaldırılıyor, askerlikten çıkarılıyor. Gıyabında Divan-i Harp'te yargılanıyor. "Nemrut Divanı" olarak bilinen askeri mahkeme, Mustafa *Kemal* hakkında idam cezası veriyor. O, sine-i millete dönüyor; sivil olarak yoluna devam ediyor. Amasya'dan Erzurum'a gidiyor. Erzurum'da o zaman Şark Ordusu var. Komutanı, 1918'de Erzurum ve Erzincan'ı Ermeni ve Rus işgalinden kurtaran *Kâzım Karabekir* Paşa.

T. ERKAYMAZ: 15. Kolordu.

Prof. Dr. H. S. TÜRK: Evet. *Mustafa Kemal*, sine-i millete dönmüş sivil olarak Erzurum'a gidiyor. Oraya gittiği zaman kendisine Mustafa Kemal'i yakalama, tutuklama emri verilmiş olan *Kâzım Karabekir*, "Paşam, ben ve kolordum emrinizdeyiz" diyor. Bu, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında çok önemli bir olaydır. 23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihlerinde toplanan Erzurum Kongresi'nden sonra 4-11 Eylül 1919 tarihlerinde Sivas Kongresi yapılıyor. 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi (Türkiye Büyük Millet Meclisi) açılıyor.

Mustafa Kemal, yapacağı işleri, devrimleri her yönüyle önceden düşünen, planlayan ve gereğini yapan ya da yaptıran bir insan. 23 Nisan 1920 günü Büyük Millet Meclisi açılmadan önce 6 Nisan 1920 günü Anadolu Ajansı'nı kurduruyor. Amaç, başlamak üzere olan Milli Mücadele, (Kurtuluş Savaşı) hakkında dünyaya doğru bilgi, doğru haber verilmesini sağlamak. Anadolu Ajansı böyle kuruluyor.

Atatürk, zamanlamada çok üstün bir önder. Bu, çok önemli bir özellik. Bazı yeni düşünceleri erken söylediğiniz zaman henüz toplum ya da Meclis onu kabul etmeye hazır olmayabilir. Ama bir zorunluk haline geldiğinde *Mustafa Kemal* Paşa, yapmak istediği devrimi kabul ettirmek için gözdağı vermesini de çok iyi biliyor.

Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra sıra, bu savaşa karşı çıkmış olan Saltanatın kaldırılmasına gelmişti. 1 Kasım 1922 günü yapılan Meclis toplantısında bu konuda hazırlanan ve Meclis Başkanı *Mustafa Kemal* tarafından da imzalanan önerge yanında başka önergeler de verildi. Önergeler, Teşkilâtı Esasiye, Şer'iye ve Adliye Komisyonlarına gönderildi. Üç komisyon bir odada toplandı. Şer'iye Komisyonu'ndaki hoca efendiler, hilâfetin saltanattan ayrılamayacağını iddia ettiler. Önergeler üzerinde uzun tartışmalar oldu. Toplantıyı izleyen *Mustafa Kemal* geniş açıklamalar yaptı. Konuşmasının sonunda –günümüz Türkçesiyle– şöyle dedi: "Şimdi Türk milleti, egemenlik ve saltanatını fiilen kendi eline almış bulunuyor. Bu bir oldubittidir. Sorun, bu gerçeği bir kanunla ifadeden ibarettir. Bu, mutlaka olacaktır. Burada toplananlar, Meclis ve herkes, sorunu tabii görürse uygun olur. Aksi takdirde, yine gerçek usulüne göre ifade edilecektir. Fakat belki bazı kafalar kesilecektir."

Ankara Mebusu Hoca *Mustafa* Efendi, "Affedersiniz, biz sorunu başka bir açıdan ele alıyorduk. Açıklamalarınızdan aydınlandık." dedi. Sorun, Ortak Komisyonda böyle çözüldü[1].

Saltanatın 30.10.1338 (1922) tarih ve 307 sayılı Büyük Millet Meclisi kararıyla kaldırılması[2] üzerine son Osmanlı padişahı *Vahdettin* bir İngiliz gemisiyle ülkeyi terk ederek Malta'ya gitti.

Kurtuluş Savaşı devam ederken Büyük Millet Meclisi, 20.1.1921 tarih ve 85 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nu kabul ediyor. 1. maddesine göre "Egemenlik kayıtsız ve şartsız milletindir". Kurtuluş Savaşı'nın Büyük Zaferle kazanılmasından sonra 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalanıyor. 13 Ekim 1923'te Malatya Mebusu İsmet Paşa ve 14 arkadaşının verdiği kanun teklifinin Meclis'te karar olarak kabulü ile Ankara başkent oluyor. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan ediliyor. Bunun için *Mustafa Kemal* Paşa ve İsmet Paşa 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda Türkiye Devletinin Hükümet şeklinin Cumhuriyet olduğunu öngören bir değişiklik yapılmasına ilişkin bir kanun teklifi hazırlıyorlar. Teklif, 29 Ekim 1923 günü önce *Yunus Nadi* başkanlığındaki Büyük Millet Meclisi Teşkilâtı Esasiye Komisyonu'nda, sonra Genel Kurulda kabul edilerek Cumhuriyet ilan ediliyor. O tarihlerde Meclis, bugün Ulus'ta Kurtuluş Savaşı Müzesi olarak kullanılan eski binada toplanıyor. Cumhuriyeti ilan eden Meclis o binada çalışıyordu. Aynı gün oybirliğiyle ilk Cumhurbaşkanı *Mustafa Kemal* Paşa seçiliyor.

Mustafa Kemal Atatürk, otoritesini hep yasal i sınırlar içinde kullanan, yaptığı devrimleri yasalarla gerçekleştiren bir önderdi. Hiçbir zaman kibirlenmeyen, "Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır. Ama Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar olacaktır." diyen bir Cumhurbaşkanı idi.

Atatürk'ü çok iyi okuyun. Nutuk, 19 Mayıs 1919'dan 1927'ye kadar Kurtuluş Savaşı ve sonrasındaki olayların, Cumhuriyetin ilanının, görüş ayrılıklarının, ayaklanmaların, bunların bastırılmasının Atatürk'ün ağzından ifadesi ve değerlendirmesidir. *Atatürk*, Nutuk'un sonunda Cumhuriyeti Türk gençliğine emanet eder. O gençlik, geniş anlamda her yaştan genç, dinç insanları, toplumun enerjik, dinamik unsurlarını ifade eder. Cumhuriyeti bu gençler, "ilelebet muhafaza ve müdafaa" edecektir.

Atatürk bir sınıf devleti kurmadı. Birinci Dünya Savaşı'nda İtilâf Devletleri arasında yer alan Rusya ile İttifak Devletleri arasında yer olan Osmanlı İmparatorluğu savaş halindeydi. Rusya'yı desteklemek amacıyla Çanakkale Boğazı'ndan geçerek İstanbul'u işgal etmeye yönelik İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin 1915'teki ortak harekâtına Türk deniz ve kara kuvvetleri olanak vermedi. Çanakkale Boğazı'nı geçemediler. Bunun üzerine büyük bir askeri kuvvetle karaya çıkarma yaparak harekâta devam etmek istediler. Ama kara harekâtı da Türk savunması karşısında başarılı olamadı. Özellikle Anafartalar Cephe Komutanı Albay *Mustafa Kemal* komutasındaki aske-

ri birlikler, İngiliz ve Fransız çıkarma harekâtını geri çekilmek zorunda bıraktı. Böylece İtilâf Devletleri, deniz ve kara muharebelerini kaybetti. Çanakkale Boğazını ne denizden ne karadan geçemediler. Rusya'ya yardım edemediler. Türk deniz ve kara kuvvetleri, Çanakkale savunmasıyla İngiliz ve Fransız deniz ve kara kuvvetlerine geçit vermedi.

Mart 1917'de Rusya'da Çarlık rejimi yıkıldı. Ekim 1917 Devrimiyle iktidara gelen Bolşevikler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Sovyetler Birliği) Başkanı *Vladimir İliç Lenin*'in (1917-1924) talimatıyla Kurtuluş Savaşı'nı destekledilerhem silah hem para yardımı yaptılar. *Lenin*'in bir sözü var: *"Mustafa Kemal* bir burjuva generalidir, ama onu destekleyeceğiz. Çünkü emperyalizme karşı savaşıyor." Birinci Dünya Savaşı'nda savaştığımız Ruslar, rejim değişikliğinden sonra Kurtuluş Savaşı'nda bizi destekledilerdi.

Taksim'de 1928'de dikilen Cumhuriyet Anıtı'nda önde Cumhuriyetin kurucuları *Mustafa Kemal (Atatürk), İsmet (İnönü)* ve *Fevzi (Çakmak)* Paşaların arkasındaki insanlar arasında Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara'da bulunan, Sovyetler Birliği'nin nüfus ve yüzölçümü bakımından en büyük devleti Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Büyükelçisi *Semyon İvanoviç Aralov* da vardır. İtalyan heykeltraş *Pietro Canonica*'ya yaptırılan, 8 Ağustos 1928'de açılan Anıtta Cumhurbaşkanı *Mustafa Kemal*'in emriyle yer alması, Sovyetler Birliği'nin Kurtuluş Savaşı için yaptığı askeri ve mali yardımlar dolayısıyladır[3].

17 Aralık 1925'te Paris'te Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Arasında Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması[4] imzalandı. Antlaşma'ya göre imzacı taraflardan her biri, ötekine karşı her türlü saldırıdan kaçınacak; taraflardan birine karşı üçüncü bir veya birkaç devletçe askeri bir harekâtta bulunulduğu takdirde diğeri tarafsızlığını koruyacak; başka devletlerle birbirlerine yönelik bir ittifak ya da antlaşma yapmayacak, imzacı devletlerden birine karşı girişilmiş düşmanca bir eyleme katılmayacaktı.

Türkiye-Sovyetler Birliği Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın her iki tarafça onaylanmasından başlayan üç yıllık yürürlük süresi, 17 Aralık 1929, 30 Ekim 1931 ve 7 Kasım 1935 tarihli protokollerle 7 Kasım 1945'e kadar uzatıldı. Sovyetler Birliği, 19 Mart 1945 tarihli bir nota ile Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması süresinin 7 Kasım 1945'ten sonra tekrar uzatılmayacağını bildirdi. II. Dünya Savaşı'ndan galip çıkan Sovyetler Birliği'nin tutumundaki değişiklik, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri (1922-1953) ve Sovyetler Birliği Başbakanı (1941-1953) *Yosif Vissaryanoviç Stalin* yönetiminde bununla sınırlı kalmadı.

Sovyetler Birliği Dışişleri Komiserliği, 7 Ağustos 1946 tarihinde Türk Dışişleri Bakanlığına Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nde değişiklik yapılması, Boğazların Türkiye ve Karadeniz'de kıyısı olan ülkelerin kontrolünde olması, Sovyetler Birliği ve Türkiye tarafından ortak savunulması istemlerini içeren bir nota gönderdi. Sovyetler Birliği, ayrıca Gürcistan ve Ermenistan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerine ait olduğunu öne sürdüğü Kars ve Ardahan'ın iadesini istedi. Türkiye tarafından reddedilen bu istekler[5], Sovyetler Birliği-Türkiye ilişkilerinin gerilimli bir döneme girmesine yol açtı. 5 Mart 1953'te *Stalin*'in ölümüne kadar devam eden bu durum, Türkiye'nin Rusya'dan gelebilecek bir tehlikeye karşı savunma ve güvenlik için 1952'de Yunanistan'la aynı zamanda NATO'ya girmesinin en önemli nedenidir.

Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik istemlerinden vazgeçtiği resmen açıklandı. Politika değişikliğinde *Lenin* ve *Stalin*'den sonra Sovyetler Birliği'nin üçüncü lideri, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Birinci Sekreteri (1953-1964) ve Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanı (1958-1964) olan *Nikita Sergeyeviç Kruşçev (Hruşçev, Hruşçov)* etkili oldu.

Günümüzde Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında dostane siyasi ilişkiler, ekonomik ve teknolojik iş birliği var. Aslında bu ilişkiler, 1930'lu yıllarda başlamıştı. Kasım 1931'de Türkiye'ye gelen Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı *Litvinov*'un yaptığı davet üzerine Mayıs 1932'de Başvekil İsmet Paşa başkanlığında kalabalık bir heyet, 15 gün süren bir Rusya ziyareti gerçekleştirdi[6]. Orada yapılan incelemeler, Türkiye'nin planlı sanayileşme programlarını uygulamaya koyması bakımından yararlı oldu.

Planlı ekonomi o yıllarda başlıyor. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 27 Mayıs 1960 darbesinin ardından Milli Birlik Komitesi'nce 30 Eylül 1960'da kuruluyor; beşer yıllık kalkınma planları hazırlıyor, 8 Haziran 2011'de strateji değişikliğiyle yerini Kalkınma Bakanlığı'na bırakıyor. 2018'de yapılan Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili genel seçimlerinden sonra Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı kuruluyor. Halen On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) yürürlüktedir.

Böylece Ruslarla dostane ilişkilerimiz, önce sanayileşme programları, giderek kalkınma planları bakımından yararlı oldu.

T. ERKAYMAZ: İlk çelik fabrikasını Hatay'da Ruslar açıyor zaten.

Prof. Dr. H. S. TÜRK: Evet. İskenderun demir çelik fabrikası Ruslarla ortak yatırım. Başka ortak yatırımlar da var.

E. F. TOPAL: Bir sonraki soruya geçelim mi? Bakanlık döneminizde çok yoğun bir tempoda çalıştığınızın farkındayız. Ancak görevinizin dışında zaman bulduğunuzda neler yapmaktan hoşlanırsınız? Bunu da merak ediyoruz.

Prof. Dr. H. S. TÜRK: Bakanlık görevlerim çok yoğun çalışmalarla geçti. Örneğin Adalet Bakanlığım sırasında başta yeni Türk Medeni Kanunu olmak üzere birçok kanun çıkardık.

Bunların dışında sporla ilgiliyim. Tenis oynamayı severim. Eşim *Fatoş*'la da teniste tanıştık. Gençlik Parkı'nın biraz ilerisinde 19 Mayıs Spor Kompleksi içinde futbol oynanan 19 Mayıs Stadyumu yanında çeşitli sporlarla ilgili kulüpler, bunlar arasında Ankara Tenis Kulübü vardı. Önce tarihi 19 Mayıs Stadyumu'nu yıktılar. Bu yanlış bir karardı. 55. Hükümet zamanında biz 19 Mayıs Stadyumu'nun tribünlerini yükselterek seyirci kapasitesini artırmıştık. Yıktıkları stadyumun yeri boş. Yeni stadyumu orada yapmak yerine 75 yıllık Ankara Tenis Kulübü'nü mimari özelliği olan ana binası, açık ve kapalı kortları, seyirci tribünlü merkez kortuyla birlikte yıktılar. Şimdi onun yerine seyirci kapasitesi 19 Mayıs Stadyumu'ndan fazla yeni bir futbol stadyumu inşa ediliyor. Ankara Tenis Kulübü'ne Ankara'nın dışında Gölbaşı'nın ilerisinde bir yer verdiler. Uzak olduğu, gidiş-geliş zaman aldığı için gidemiyorum. Atlı Spor Kulübü'nde onursal üyeyim. Orada tenis kortları da olduğu için ara sıra oynuyorum. Tenisi Almanya'da doktora yaptığım yıllarda öğrenmiştim. Tenis, bir kortun ortasındaki filenin iki tarafında tekler ve çiftler olarak iki ya da dört kişiyle karşılıklı oynanan bir oyun. Bireysel spor olarak yürüyüş yapmayı, yüzmeyi severim.

Spor dışında sanat olaylarını takip etmeyi, konserlere, tiyatroya gitmeyi severim. Evlendikten sonra bu etkinlilere eşim *Fatoş*'la birlikte gidiyoruz. Zevklerimiz uyuşur. Nadiren sadece erkeklerin gittiği bir toplantı olması dışında bu etkinliklere birlikte gideriz. Kadınların da ayrı günleri var. Onlar da kadın olarak bir araya gelirler. Bunların dışında her şeyi birlikte yaparız. Size sevdiğiniz ve anlaştığınız bir insanla evlenmenizi ve evliliğinizi sürdürmenizi öneririm.

T. ERKAYMAZ: Nasip diyelim.

E. F. TOPAL: Evet.

T. ERKAYMAZ: Bakanım, sizin *Bülent Ecevit*'le tanışmanız nasıl oldu, hatırlıyor musunuz?

Prof. Dr. H. S. TÜRK: *Bülent Ecevit*'le 1968'de tanıştım. *Deniz Baykal* tanıştırmıştı. *Baykal*, o yıl Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yeni doçent olmuştu. Aynı yıl CHP'ye girdi. Aktif siyaset nedeniyle akademik kariyerinde doçentlikten ileriye gitmedi. Ben o zaman Ankara Hukuk Fakültesi'nde asistandım. *Ecevit*'le tanışmam böyle oldu.

T. ERKAYMAZ: Genel Sekreterdi o zaman *Bülent Ecevit*, değil mi?

Prof. Dr. H. S. TÜRK: Evet, CHP Genel Sekreteri idi. Benim de CHP'ye girmemi istediler, hatta Parti Meclisi'ne aday gösterilebileceğimi söylediler. Fakat 1964'te Almanya'da Köln Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ticaret hukuku alanında doktora yapmış olmakla birlikte, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde henüz asistan olduğum için; doçent sıfatını kazanmadan aktif siyasete girmek istemedim. Uzun bir çalışma sonunda yine ticaret hukuku alanında hazırladığım hacimli bir tezle 1977'de doçent olduktan sonra bu konuda daha rahat bir konuma geldim.

Bu arada çeşitli konularda *Ecevit*'in "beyin fırtınası" (*brainstorming)* olarak adlandırılan sabah toplantıları vardı. Küçük Esat'ta *Ecevit*'in evine yakın bir binada *Ecevit*'in başkanlığında sabahları yapılan bu toplantılara katılanlar güncel siyasi konularda düşüncelerini söylerdi. Öne çıkan konularda bilgi ve görüş sahibi olan katılımcılar değişebilirdi. Bu toplantılardan bazılarına ben de çağrıldım. *Ecevit*'le ilk tanışmamız ve yakınlaşmamız bu toplantılarda oldu.

T. ERKAYMAZ: *Altan Öymen*'le de tanışmışsınızdır o zaman.

Prof. Dr. H. S. TÜRK: Çok değerli gazeteci ve yazar *Altan Öymen*'le Almanya'da tanıştık. *Öymen*, 1962'de Bonn Büyükelçiliğimizde Basın Ataşesi olarak Almanya'ya gelmişti. Ben, o sırada Köln Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde doktora öğrencisi idim. 21 Aralık 1963 gecesi Kıbrıs'ta Türklere karşı "Kanlı Noel" olarak anılan terör olayları başladı. Bunun üzerine başta Köln Üniversitesi olmak üzere çeşitli üniversitelerde konferanslar verdim, açık oturumlara katıldım. Bu süreçte *Öymen*'in konu ile ilgili olarak verdiği bilgi ve belgelerden de yararlandım. O sıralarda Köln'de bulunan kardeşi, gazeteci ve yazar *Örsan Öymen*'le de arkadaştık.

Bülent Ecevit'le beyin fırtınası toplantılarında başlayan görüşmelerimiz, ben doçent ve profesör olduktan sonra da devam etti. Bazen O'nun sorması üzerine, bazen kendiliğimden çeşitli konularda *Ecevit*'e sözlü ve yazılı görüş bildirdim. Bunlar arasında Kıbrıs sorunu en önemlisidir.

1959-1960'da bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulurken 16 Ağustos 1960'da Lefkoşa'da Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, Türkiye, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı arasında im-

zalanan ve 2. maddesinde "Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, Anayasasının temel maddeleri ile kurulan düzeni" güvence altına alan Garanti Antlaşması[7] hükümlerine riayetsizlik halinde Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, bu hükümlere riayeti sağlamak için gereken teşebbüs ve tedbirler hakkında birbirleri ile istişare etmeyi taahhüt etmişlerdir. Birlikte veya anlaşarak hareket mümkün olmadığı takdirde garanti veren üç devletten her birinin Antlaşmada öngörülen düzeni tekrar kurmak amacıyla harekete geçme hakkı 4. maddede saklı tutulmuştur. Bu madde çerçevesinde Türkiye, 15 Temmuz 1974'te Yunan subaylarının yönetimindeki Ulusal Muhafız Gücü'nün Ada'da bir hükümet darbesi yaparak EOKA'cı *Nikos Sampson*'u Cumhurbaşkanlığına getirmesi üzerine müdahale hakkını kullanarak 20 Temmuz 1974 ve 14 Ağustos 1974 tarihlerinde başlayan ve üçer gün devam eden iki aşamada Kıbrıs Barış Harekatını gerçekleştirdi.

Böylece 19 Şubat 1959'da Londra'da Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık Başbakanları Adnan *Menderes, Konstantin Karamanlis* ve *Harold Macmillan* tarafından imzalanan, Ada'daki Türk ve Rum toplumları liderleri *Fazıl Küçük* ve *III. Makarios*'un deklarasyonları eklenen antlaşmalar arasında bulunan Garanti Antlaşması'na dayanarak Kıbrıs Barış Harekatına karar veren ve bunu uygulayan CHP-MSP Koalisyon Hükümetinin başındaki insan Başbakan *Bülent Ecevit*'tir.

T. ERKAYMAZ: Ayşe de tatile çıktı.

Prof. Dr. H. S. TÜRK: Bu, şifreli bir söylemdir. Birinci Barış Harekatının üçüncü gününde askeri hedeflerine ulaşması, bu arada Girne'nin Türk kontrolü altına girmesi üzerine Hükümet, BM Güvenlik Konseyi'nin çağrısına uyarak ateşkesi kabul etti. Çağrıya uygun olarak Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık Dışişleri Bakanları *Turan Güneş*, *Georgios Mavros* ve *James Callaghan*, sorunu görüşmeler yoluyla çözmek için Cenevre'de toplandı. Üçlü Konferans, 30 Temmuz 1974'te ateşkes koşullarını saptayan ve bir hafta sonra Kıbrıs Türk ve Rum toplumları temsilcilerinin katılımıyla genişletilmiş olarak yeniden toplanılacağını açıklayan bir bildiri ile sona erdi.

8 Ağustos 1974'te başlayan İkinci Cenevre Konferansına Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumu, Ada'nın geleceği için coğrafi temele dayalı federasyon, alternatif olarak kantonal devlet tezi ile gitti. Fakat Konferansa katılan diğer tarafların oyalama taktikleri nedeniyle hiçbir anlaşmaya varılamadı ve Konferans dağıldı. Dışişleri Bakanı *Turan Güneş*, –olumsuz bir olasılık için önceden kararlaştırılmış bir şifre olarak Kızının adıyla– "Ayşe tatile gidebilir" cümlesini içeren bir mesajla durumu Başbakan *Ecevit*'e bildirdi. 14 Ağustos 1974 sabahı başlayan Ikinci Barış Harekatı sonucunda Ada yüzölçümünün yaklaşık % 40'ını oluşturan bir bölge Türk kontrolüne geçti.

Barış Harekâtı ile ulaşılan sınırlar içinde Ada'nın Kuzeyinde toplanan Türkler, *Rauf Denktaş*'ın önderliğinde önce Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin bir parçası olabileceği düşüncesiyle Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni, bunun gerçekleşmeyeceği anlaşılınca tam ayrılıkla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurdu.

Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulurken nasıl bir anayasa yapılması gerektiği konusunda –Barış Harekâtına karar veren Hükümetin Dışişleri Bakanı *Turan Güneş*'in görüşünü de alarak– CHP Genel Başkanlığı için hazırladığım 8 Nisan 1975 tarihli rapor, Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin yetkili makamlarına iletildi.

Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak yazdığım yazılar, yaptığım konuşmalar, 2003 yılında "Kıbrıs Sorunu: Çözüm Zamanı" başlığıyla kitap olarak yayımlandı.

İlk kez 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde milletvekili seçildim. Milletvekili Seçimi Kanunu'na göre adaylık için görevlerinden çekilmeleri gerekenler arasında memur statüsündeki kamu görevlileri ve yüksek öğretim elemanları da vardır. Genel seçimlerin başlangıcından bir ay önce istifa etmeleri gerekir. O seçimlerde istifa için son gün, 31 Ekim 1995 günüydü. O gün Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki odamda derse girmeye hazırlanıyordum. DSP Genel Merkezi'nden bir telefon geldi. Arayan, "Fakülte'de misiniz?" diye sordu, "Birazdan Genel Başkan arayacak". "Evet, Fakülte'deyim" dedim. Birkaç gün önce DSP Genel Başkanı *Ecevit*'le 27.10.1995 tarih ve 4125 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Kanunu, Siyasi Patiler Kanunu ve Milletvekili Seçimi Kanunu'nun getirdiği yenilikler hakkında görüşmüştük. Telefon üzerine Eşimi aradım. "Bugün aday olmak isteyen öğretim elemanlarının istifa etmesi için son gün. Birazdan *Ecevit* arayacak. Adaylık teklif edebilir. Sen ne dersin?" diye sordum. Eşim "Bizim için onur olur" dedi. Birkaç dakika sonra *Ecevit* aradı: "Sizden artık Meclis'te yararlanmak istiyoruz" dedi. "Onur duyarım" dedim. *Ecevit*, "Öğleden sonra eşim, örgütlerden sorumlu Genel Başkan Yardımcısı *Rahşan Ecevit*'le görüşün ve adaylık başvurunuzu yapın" dedi. Bu görüşmeden sonra Fakülte Dekanlığına istifa dilekçemi verdim. O günkü derse giremeden ve öğrencilerimle vedalaşamadan Fakülte 'den ayrıldım.

Öğleden sonra DSP Genel Merkezine gittim. Orada Genel Başkan Yardımcısı *Rahşan Ecevit*'le birlikte adaylık başvuru formunu doldurduk. *Rahşan* Hanım, "Sizi güvenli bir yerden aday göstermek istiyoruz. Siz nereden istersiniz?" diye sordu. Ben de "Doğum yerim Trabzon. Yaşadığım yer Ankara. Mezun olduğum fakülte İstanbul, görev yaptığım fakülte Ankara Hukuk Fakültesi. İstanbul'da özellikle, üçüncü bölgede Bakırköy'de çok yoğun Karadenizliler var. Bu illerden birisi olabilir." dedim.

Onlar beni Trabzon'dan aday gösterdiler. İki dönem Trabzon'dan milletvekili seçildim. Aktif siyasi hayatım böyle başladı.

T. ERKAYMAZ: Bakanım, Size son bir sorumuzu soralım, ardından röportajı bitirelim diye düşünüyoruz. Son sorumuz şu: Türkiye'de hukuk fakültelerinin sayısı çok arttı. Bunun hukuk mesleğine olan etkisinin ne olacağını düşünüyorsunuz? Bir olumsuz etkisi olur mu? Her ilde bir üniversite açılınca hukuk fakültesi de açıldı biliyorsunuz. Artık çok fazla sayıda hukuk fakültesi mezunu var. Bunun etkisinin ne olacağını düşünüyorsunuz?

Prof. Dr. H. S. TÜRK: Türkiye'de kaç hukuk fakültesi var?

E. F. TOPAL: Hemen araştırıyorum. 89 hukuk fakültesi var.

Prof. Dr. H. S. TÜRK: Sorunuza cevap vermek için önce hukuk fakültelerinden mezun olanların Türkiye'de hangi meslekleri yapabileceğine bakalım. En başta hâkim, Cumhuriyet savcısı, avukat olabilirler. Noter olabilirler, ama noterlikler belli sayıdadır; her yerde olmaz. İdari görev olarak kaymakam, vali olabilirler. Akademik kariyere girebilirler; fakültelerde sırasıyla asistan, doçent ve profesör olabilirler.

Hâkimlik, savcılık ve diğer mesleklerin hepsi çok onurlu görevler. Ama hukuk öğrencilerini bu görevlere çok iyi hazırlamak, çok iyi öğretim vermek gerekir. Bu kadar fakültede ders verecek öğretim üyesine ihtiyaç var. Biz onların değerini bilmiyoruz. Üniversitelerde zaman zaman tasfiyeler yapıldı. Örneğin geçmişte bir "147'ler olayı" var. 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra Milli Birlik Komitesi'nin kararıyla reformlara karşı oldukları gerekçesiyle 147 öğretim üyesi üniversitelerden uzaklaştırıldı. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra 13.5.1971 tarih ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun verdiği yetkiyle sıkıyönetim komutanlıklarınca sakıncalı görülerek görevden alınması istenen kamu görevlileri arasında üniversite öğretim üyeleri de vardı. Bunlar "1402'likler" olarak anılır. Her iki olayda da görevden uzaklaştırılan öğretim üyelerinin bir bölümü daha sonra üniversitelere geri döndü. Bu tasfiyelerle üniversiteler büyük kayıp yaşadı.

Yüksek öğretim, üniversite, fakülte demektir. Öğretim üyeleri olmazsa dersleri kim okutacak? Öğretim üyeleri kolay yetişmiyor. Yeni üniversiteler, fakülteler açılsa da her yerde öğretim üyesi bulunmuyor.

4.11.1981 tarih ve 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu çıkarıldıktan sonra yeterli öğretim üyesi olmayan üniversitelere bir çeşit rotasyonla öğretim üyesi gönderildi. O zaman gitmek için ben de başvurdum. Benim asıl alanım Ticaret Hukuku. Ankara Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Kürsüsündeki, şimdiki adıyla Anabilim Dalındaki öğretim üye sayısı o süreçte azaldı. I. Ticaret Hukuku Kürsüsü Başkanı Prof. Dr. *Yaşar Karayalçın*, yükseköğretim sisteminde yapılan değişikliğe karşı olduğu için istifa etti. II. Ticaret Hukuku Kürsüsü Başkanı Prof. Dr. *Ali Bozer* Bakan olarak ayrıldı; ilk görevi *Bülend Ulusu* Hükümetinde Gümrük ve Tekel Bakanlığı idi; sonra *Turgut Özal* ve *Yıldırım Akbulut* Hükümetlerinde Devlet ve Dışişleri Bakanı oldu. Prof. Dr. *Tuğrul Ansay* o sırada Almanya'da bulunuyordu. Prof. Dr. *Fırat Öztan*, İzmir'de 9 Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne dekan olarak atandı. Prof. Dr. *Sabih Arkan*, Diyarbakır'da Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne öğretim üyesi olarak gitti. Geride Prof. Dr. *Turgut Kalpsüz* ve ben kaldık. *Kalpsüz*, Kıymetli Evrak ve Deniz Ticareti Hukuku okutuyordu. Ben, Pazartesi Ticari İşletme'den başlayıp Cuma'ya kadar Şirketler, Kıymetli Evrak, Deniz Ticareti ve Sigorta Hukuku okuttum. Her gün dersim vardı. Bu derslerin her birine hazırlanıp anlatmak, sınavlarını yapmak, çok yorucu idi. Ama bir faydası oldu: Ticaret Hukukunun her alanını okuttum. Ders notlarım hâlâ duruyor. Ama haftanın beş günü vereceğim dersi hazırlayabilmek için bazen sabaha kadar çalışıp, tıraş olup giyindikten sonra Faküte'ye gittiğimi hatırlıyorum.

Hukuk fakültelerinde çok iyi öğretim üyelerine ihtiyaç var. Hukuk fakültelerinde sadece ders vermek yetmez. Pratik çalışma da yaptırmak gerek. Bunları araştırma görevlileri, asistanlar yaptırırdı. Şimdi de yapılıyor mu?

E. F. TOPAL: Hâlâ yapılıyor.

Prof. Dr. H. S. TÜRK: Öğrencilere pratik çalışma yaptırmak çok önemli. Bu, kadavra üzerinde çalışılan tıp fakültelerinde olduğu kadar

önemli. Öğrencilerin hukuk problemlerini çözmeleri, öğrendiklerini uygulamaları, düşündüklerini söylemeleri, kendilerini ifade etmeleri bakımından önemli.

89 hukuk fakültesine öğretim üyesi bulmak kolay değil. Bazı öğretim üyeleri birden çok ders okutmak zorunda kalıyorlar. Örneğin ben Ankara Hukuk Fakültesi'nde Ticaret Hukukunun beş ayrı dalında ders anlatmıştım. Üçüncü sınıfta iki şube vardı. A ve B şubeleri. İki sınıfta farklı konular anlattım.

Siyasette milletvekilliği, bakanlık bittikten sonra 2004-2011 yıllarında Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyeliği dönemim var. Bilkent Üniversitesi'nin kurucusu Prof. Dr. İhsan *Doğramacı*'nın teklifi üzerine Hukuk Fakültesi'nde haftanın iki günü Anayasa Hukuku, üç günü Ticaret Hukuku dersi verdim. Bunun faydasını da gördüm. Kendimi yenilemek, bilgilerimi tazelemek bakımından çok yararlı, ama yorucu oldu. Ankara Hukuk Fakültesi'nden farklı olarak Bilkent'te sınıflar daha küçük, öğrenci sayısı daha az olduğu için pratik çalışmaları da birlikte yapıyorduk. Sınav kâğıtlarını okumak daha kolaydı.

2015-2016 yıllarında Konya'da Mevlâna Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Dekan Prof. Dr. *Zehra Odyakmaz*'ın davetiyle yüksek lisansta Anayasa Hukuku anlattım.

Öğretim üyeliği önemli. Sevdiğim bir meslek. Öğretim üyesi, öğrencileri arasında kendisini genç hisseder. Tekrar dünyaya gelsem başka bir meslek seçer miyim? Belki yine hukukçu öğretim üyesi olurum.

T. ERKAYMAZ: Bakanım, bizden bu kadar. Başka soracağımız soru yok.

E. F. TOPAL: Sorularımızı yanıtladığınız için çok teşekkür ederiz.

---

[1] *Mustafa Kemal Atatürk*'ün saltanatın kaldırılması konusundaki açıklamaları için bk. *M. Kemal Atatürk*, Nutuk, C. II (1920-1927), 13. Basılış, İstanbul 1973 (Türk Devrim Tarihi Enstitüsü - Devlet Kitapları), s. 689-691); *Kemal Atatürk*/Bugünkü dille yayına haz. *Zeynep Korkmaz*, Nutuk 1919-1927, Ankara 2009 (AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi), s. 467 vd.

[2] Saltanatın kaldırılması hakkındaki 30.10.1338 (1922) tarih ve 307 sayılı "Osmanlı İmparatorluğunun İnkıraz Bulup, TBMM Hükümeti Teşekkül Ettiğine Dair Heyet-i Umumiye Kararı" için bk. 3. Tertip Düstur, C. 3, s. 149; *Suna Kili/A. Şeref Gözübüyük*, Sened-i İttifak'tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri, 2. Baskı, İstanbul 2000 (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları), s. 104.

[3] Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Vikipedi Özgür Ansiklopedi: "Taksim Cumhuriyet Anıtı".

[4] Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Arasında Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın Türkçe çevirisi için bk. İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, C. I (1920-1945), Ankara 2000 (AKDTYK Türk Tarih Kurumu Yayınları), s. 276 vd. Bu konuda toplu bilgi için bk. Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, C. 30, İstanbul 1994 (Encyclopædia Britannica, Inc.–Hürriyet), s. 311 "Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Paktı".

[5] Bu konuda ayrıntılı olarak bk. *Nasrullah Uzman*, "II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi", Gazi Akademik Bakış Dergisi, C. 11, S. 22, Yaz 2018, s. 117-141; ayrıca Vikipedi Özgür Ansiklopedi: "Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki toprak iddiaları".

[6] Bu konuda geniş bilgi için bk. *Ersin Müezzinoğlu*, "İsmet Paşa'nın 1932 Sovyet Rusya Ziyareti", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 20, S. 2, Eylül 2018, s. 249-261.

[7] 16 Ağustos 1960'da Lefkoşa'da imzalanan Garanti Antlaşması'nın Türkçe çevirileri için bk. *T. C. Dışişleri Bakanlığı*, Kıbrıs Anlaşmaları ve Son Gelişmeler, 6 Ocak 1964, s. 4 vd; *Murat Sarıca/Erdoğan Teziç/Özer Eskiyurt*, Kıbrıs Sorunu, İstanbul 1975 (İÜ-HF Yayını No. 2071/459), s. 385 vd; *Sevin Toluner*, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk, İstanbul 1977 (İÜ-HF Yayını No. 2309/527), s. 523-525; *Uğur Uzer/Mehmet Cengiz* (Haz.), "Kıbrıs Sorunu", 2. Basım, Ankara 2002 (Ankara Barosu Yayını), s. 113 vd.

KISALTMALAR

AKDTYK	Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
bk.	bakınız
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DPT	Devlet Plânlama Teşkilâtı
DSP	Demokratik Sol Parti
EOKA	Ellenikos Organismos Kypriakon Agoniston (Kıbrıs Mücadelesi İçin Elen Örgütü)
Haz., haz.	Hazırlayan, hazırlayan
İÜ-HF	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
MSP	Millî Selâmet Partisi
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı)
No.	Numara
S.	Sayı
s.	sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T. C.	Türkiye Cumhuriyeti
vd	ve devamı sayfa.

MEDENİ BİLGİLER VE M. KEMAL ATATÜRK'ÜN EL YAZILARI (GİRİŞ BÖLÜMÜ) *

Prof. Dr. Afet İNAN*

M. Kemal Atatürk' ün XXV. ölüm yıldönümünde Türk Tarih Kurumu konferanslar tertip etmiş ve bunlar kitap halinde, yayınlanmıştır[1]. O yıl aynı zamanda "Unesco" Genel merkezinde, bütün üye olan devletler Atatürk'ü anma kararı almış ve bu üye milletlerin kültür teşekkülleri yayınlar yapmışlardır.

Türk Tarih Kurumu'nun bu konferanslar serisinde ben "Atatürk'ün vatandaşlık hak ve vazifeleri üzerindeki düşünceleri" konusunu ele alarak işledim ve bilhassa Atatürk'ün e yazılarıyla olan belgeleri dinleyicilere gösterdim. O tarihten itibaren elimde bulunan bütün yazıları tasnif ederek kitap halinde yayınlamayı istedim. Meslek arkadaşlarım da beni bu hususta teşvik ettiler. O konferansımda bütün "Medenî Bilgiler" kitabımın her konusunu belgeleriyle göstermeme imkân yoktu. Bunun için Atatürk'ün XXX. ölüm yıldönümü vesilesiyle bu "Medenî Bilgiler" kitabının hazırlanma tarzını, el yazılarıyla belgelerine dayanarak izah etmek istiyorum. Bu yazıların çoğunluğu Atatürk'ündür.

Aynı zamanda Atatürk'ün muhitinde konuşulan konuları ve çeşitli meseleler üzerindeki düşünceleri de tespit etmiş olacağım.

Atatürk'ün etrafındaki toplantılardan daima bahsedilmektedir. Burada bulunanlar hâtıralarını kendi görüşlerine göre yazmışlardır. Tarihçi ve ediplerimiz ise bu toplantıları işittikleri veya okuduklarından çıkardıkları neticeye göre yazmak istemektedirler.

Benim şahit olduğuma göre Atatürk'ün etrafında toplanmalar çok çeşitlidir. Gündüzleri çoğunlukla hususî kütüphanesinde daima birkaç kişi ile ya çalışır veya belirli bir konu üzerinde konuşmalar yapardı. Bunlar otomobil veya motor gezintilerinde devam eder ve toplanmış olan halk ile doğrudan doğruya meseleleri konuşur ve fikirlerini sorardı.

Bu hal memleket içi seyahatlerde daha kesif olarak uygulanır, trende vapurda ve uğradığı her yerde daima yeni konular ve tetkikler açıklanarak üzerlerinde münakaşalar yaptırmasını severdi. Atatürk'ün günlük entelektüel yaşayışı her zaman her muhitte tatbikat sahası bulur ve karşısında imtihana çekilenler eksik olmazdı.

Bir örnek vermek için şu olayı anlatmalıyım. Bir gün dişlerini tedavi etmek için gelen hekime, o sırada benim elimde okuduğum sosyoloji kitabından, sorular sormaya başladı. Tabiî buna derhal cevap verecek durumda olmayan diş hekimi mahcup olmuştu. Ben buna müdahale ederek hemen kitabı getirdim ve bunun pek yeni neşriyat olduğunu gösterdim. Atatürk bir taraftan da işi şakaya getirerek diş hekimine şöyle söyledi: "Biliyorum, siz kendi mesleğinizde en büyük başarıyı gösteriyorsunuz, fakat bunun yanı başında başka meselelerle de ilgilenerek okumanızı teşvik etmek istedim ve bu kadar aykırı bir konuyu bilhassa seçtim" dedi. Diş hekimi ertesi gelişinde bu konuya ait birçok kitap tedarik ederek okumuş ve bu sefer o Atatürk'e bunlardan bazı sorular sormuştu.

Buna daha pek çok verilecek örnekler vardır.

Yine mesela Atatürk'ün motor ile mutat Boğaz gezintilerinde mutlaka bir kitap veya bir mesele konuşma konusu olur ve o gezintinin sonunda herkes bir şeyler öğrenmiş olurdu.

Bir de bunlara eklenen Atatürk'ün akşam toplantıları vardır. Buraya davet edilenler, bulunulan çevreye göre değişir. Ankara'da bulunulduğu zaman âdet şöyle idi: Atatürk'e her gün, genel sekreter gelen evrak üzerinde bilgi verir ve emirlerini alır. Duruma göre memleket meseleleri ve dış olaylar için kendisi direktifler verir bazen de meseleleri derinlemesine soruşturur, bilgi alırdı. Bu arada başbakan ve bakanlardan bazıları lüzum gördükleri zaman yine hükûmet işlerini görüşmeye gelirler. Meselâ Genel Kurmay başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ekseriya konuşmak için gündüzleri gelirdi.

Akşam üzeri başyaver yanına gelir ve sofraya kimlerin davet edilmesini emrettiklerini sorardı. Atatürk bu listeyi o günkü çalıştığı ve okuduğu

* Pof. Dr. Afet İNAN, Medenî Bilgiler ve M. Kemal ATATÜRK'ün El Yazıları, Türk Tarih Kurumu Basımevi-Ankara, 1969, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Seri, Sa. 9 Giriş Bölümü (1-11)

**(30 Ekim 1908, Selanik - 8 Haziran 1985, Ankara), Türk sosyolog, tarihçi ve akademisyendir. Mustafa Kemal Atatürk'ün manevi kızıdır.

1 T.T Kurumu Yayınları XVII. Seri No.1 Ankara 1964. S. 7-13.

kitaplarla ilgili kimseler olmasını ister ve ona göre yazdırırdı. Derhal burada şuna da işaret etmeliyim ki, Atatürk devrinin, mesleklerinde isim yapmış şahısları daima onun etrafında toplanmıştır. Onun için memleketin aydın kişilerini, o muhitte tanımak ve konuşmak daima mümkün olmuştur. Bu, sadece Ankara ve İstanbul'da değil, memleketin çeşitli yerlerine gidildiği vakitte böyle olur, o çevrenin tanınmış aydın kişileri bu toplantılara çağırılırdı. Ancak her akşam başyaverin yazdığı listedeki kimseler, bazen mazeretleri olur gelemezler veya orada bulunmazlar, onun için listelerde yazılı olanlar her zaman bir araya gelemezler veyahut toplandıktan sonra bir başka isim ortaya atılır, geç de olsa hemen haber gönderilerek davet edilirdi. Devlet adamları bilhassa başbakan, dahiliye ve hariciye bakanları ise istedikleri zaman gelebilirlerdi.

Şimdi, bu kitabı ve belgeleri yayınlama vesilesiyle şahidi olduğum olaylar hakkında bazı bilgiler vermek istiyorum. Ancak kendi meslekî hayatımdan bahsetmemin mazur görülmesini rica ederim.

1929/1930 ders yılında Ankara Musiki muallim mektebinde öğretmenlik görevime, Yurt bilgisi ve Tarih derslerini vermek üzere başlamıştım. Yurt bilgisi için okutacağım ders kitabını Atatürk gördüğü zaman bunu yeterli bulmamıştı. Kitabın konuları ise kendisini de ilgilendirdiği için evvelâ benim Fransız lisesinde okuduğum "Instruction civique" kitabımdan bazı tercümeler yapmamı istedi. Aynı zamanda, bu konulara ait çeşitli kitapları, genel sekreteri Tevfik Bıyıklıoğlu'na araştırtarak Almancadan bazı tercümeleri yaptırmıştı. Kendisi Fransızcadan ve Türkçe 'den okuduklarına bu tercümelerden de istifade ederek, bazı konuları bizzat yazmış veya bizlere yani bana ve genel sekretere dikte ettirmiştir. Benim o zamanki çalışmalarım bu konulara ait kitapları aramak, okumak ve icabederse tercüme ederek notlar almak idi. Bu suretle Yurt Bilgisi derslerimi program uyarınca bu yeni incelemelere göre veriyordum. Okulda kız ve erkek öğrenciler beraber okuyorlardı. O tarihte yürürlükte olan kanunlarımızda kadınlara seçim hakkı tanınmış değildi.

Bir ders tatbikatı olarak, bütün ders verdiğim sınıflarda Belediye kanununa göre seçim denemesi yaptırdım. Öğrenciler heyecanla bu işte çalıştılar, rey kutusu hazırladılar. O zaman yürürlükte olan Belediye kanunu tam manasıyla tatbik edildi ve belediye başkanı olarak da bir kız arkadaşlarını seçtiler. Bunun üzerine bir erkek öğrencinin itirazı ile karşılaştım. Diyordu ki: "Mevcut kanunun bize öğrettiğine göre kadınların rey verme hakkı olmadığı gibi, seçilemezler de." Öğrenci itirazında haklı idi, ama ben öğretmen olarak şu telkinde bulunmayı münasip gördüm. "Bu öğrendikleriniz ileri için sizlere lüzumlu olacaktır. Kadınlarımız da yakında rey hakkı kazanacaktır" dedim. Fakat bu sözlerimin erkek öğrenci karşısında öğretmenlik otoritesinin ötesine geçmeyeceği muhakkaktı.

İşte böylece öğrencilerimden birinin bu itirazı ve soruları beni kadın hakları üzerinde çalışmaya teşvik etti.

Aynı gün Gazi Orman Çiftliğindeki Marmara Köşkünde Atatürk ile İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya bu olayı, Türk kadını olarak rey hakkına malik olmadığımızdan çok müteessir olduğumu anlattım.

Atatürk bana bu konuda çalışmamı ve başka memleketlerde bu meselelerin nasıl hal edilmiş olduğunu tetkik etmemi tavsiye etti. İtiraf edeyim ki o sıralarda ben bu hususta hemen hiç bilgi sahibi değildim. Fakat kız ve erkek öğrencilerimin karşısına, bu haklardan mahrum olan bir öğretmen olarak da çıkmak istemiyordum. Çok severek başladığım öğretmenlik hayatından ve vazifesinden ayrılmak da bana ağır gelecekti. Bununla beraber Atatürk'e şunu söylemekten kendimi alamadım: "Hiç olmazsa erkek öğrencim kadar bir hak sahibi olmadan o sınıfa ders veremeyeceğim" dedim. Bu sırada İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, B.M. Meclisinde bir yıldan beri müzakere edilmekte olan Belediye kanununda bu işin ele alınabileceğini ifade etti. Atatürk düşünüyordu. Birden "Başvekille konuşuruz, fakat bu meselede hazırlıklı olmak ve münakaşa etmek lâzımdır" dedi. Kendisi o akşam Çankaya köşküne devlet adamlarından, Hukuk mektebi (o zaman henüz fakülte değildi) hocalarından ve daha başka bu meseleleri konuşabilecek kimseleri davet ettirdi. Konu açıldığı vakit, kadınların rey hakkına taraftar olanlar bulunduğu gibi, buna karşı olanların fikirleri de tartışılmaya başlandı. Ben heyecanlı idim ama, tam inandırıcı deliller bulamıyordum. Fakat o günden sonra birçok kitap okumaya başladım. Diğer memleketlerdeki durum hakkında bilgi sahibi oldukça bu münakaşalar benim için daha istifadeli olu-

yordu. Şimdi B. M. Meclisi zabıtlarında bu meseleyi tetkik edecek olursak durumu şöyle tespit edebiliriz: 20 Mart 1929 tarihinde Başvekil İsmet (İnönü) imzasıyla hükümet teklifi olarak B. M. Meclisi'ne yazılan tezkerede şunlar yazılıdır:

"Dahiliye vekâletince hazırlanan ve icra vekilleri heyetinin 6.3.1929 tarihli içtimaında yüksek meclise arzı kararlaştırılan Belediye kanun lâyihası esbabı mücibesiyle birlikte takdim olunmuştur".

Bu kanun lâyihasının uzun mucip sebepleri kısmında, kadınların rey verme meselesi teklif edilmemiştir.

Fakat tam bir yıl sonra 20 Mart 1930 da bu kanunun müzakeresi için B. M. Meclisinde müstaceliyet (ivedilik) kararı alınıyor. (Yalnız Kars mebusu Ağaoğlu Ahmet itiraz ediyor) 22 Mart 1930 Cumartesi, 24 pazartesi, 27 perşembe, 29 cumartesi ve 31 Mart Pazartesi bu kanun üzerine çeşitli yönlerden münakaşa ve müzakereler oluyor. Nihayet 3 Nisan 1930 Perşembe günü 164 maddeli Belediye Kanunu, kadınlara da rey verme ve seçme hakkı vererek kabul edilmiş oluyor. Aynı gün Türk ocağı salonunda Atatürk'ün de hazır bulunduğu bir toplantıda ilk konferansımı Kadın hakları üzerinde vermiştim.

Bu sırada B.M. Meclisinde aza adedi 316 dır. Bunların içinden 198'i reye iştirak ile kabul etmişlerdir. Red ve müstenkif kalanlar yoktur. Reye iştirak edemeyenler 117 kişidir.

Yine bu kanunun kabul edildiği tarihte Hükümeti teşkil eden üyeler şunlardır:

Başvekil		: İsmet İnönü
Millî Müdafaa Vekili		: M. Abdülhalik (Renda)
Adliye	"	: Mahmu Esat (Bozkurt)
Maliye	"	: Şükrü Saraçoğlu
Hariciye	"	: Tevfik Rüştü (Aras)
Dahiliye	"	: Şükrü Kaya
Maarif	"	: H. Vâsıf(Çınar)
Nafıa	"	: Recep (Peker)
İktisat	"	: M.Rahmi
Sıhhat ve İçtimaî muavenet	"	: Dr. Refik (Saydam)

Diğer taraftan Yurt Bilgisi'nin programına göre diğer konular da bu yukarıda açıkladığım tarzda hazırlanırdı. Ben bunları ders plânıma

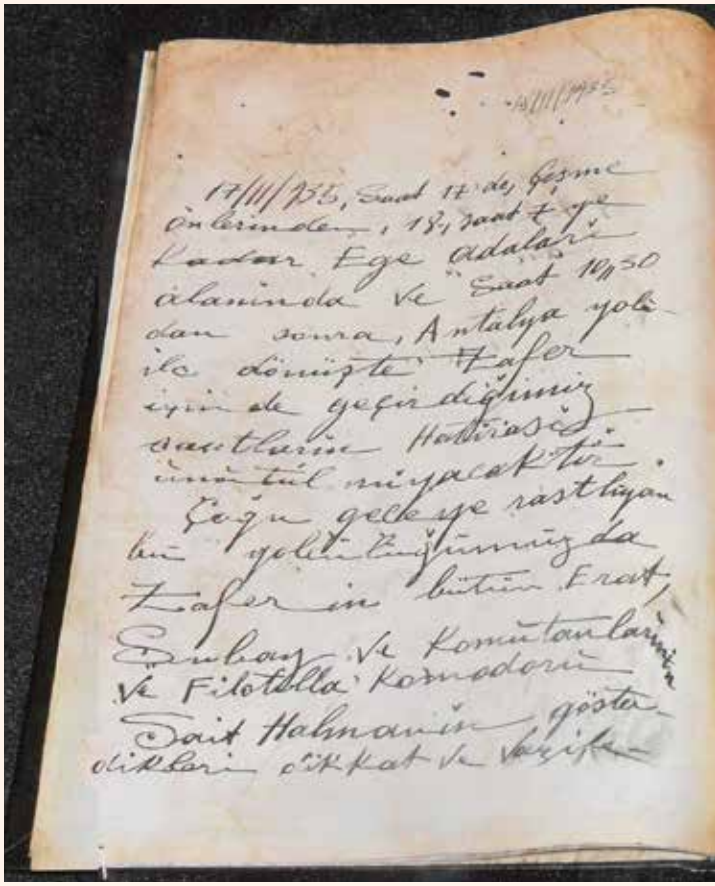

uygun olarak tertip ederdim. Bir kısmını ise broşür olarak bastırır, öğrencilerime dağıtırdım. Fakat bu konuların asıl ilgi çekici yönü, Atatürk'ün toplantılarında bulunanlar arasında tartışmaların yapılması idi. Devlet adamları, askerî erkân, hukukçular, edipler ve günün diğer aydın kişileri arasında konu ortaya atılır, herkes fikrini ve bilgisini açıklamak fırsatını bulurdu. Kara tahta yemek odasının başlıca mobilyalarından biri idi, bunun üzerinde icabederse konuşanlar yazarak veya çizgilerle fikirlerini anlatma yolunu tutarlardı. Konuşmalar muntazam ve usulüne göre, ya Atatürk tarafından idare edilir veyahut bu idareyi başka bir arkadaşına verirdi. Bu konuşmalar çok faydalı ve bilhassa benim için çok eğitici idi. Elimde daima kalem kâğıt bulunduğu için de hemen her şeyi not ederdim. Ayrıca bir tarif veya bir mesele üzerinde daha etraflı konuşulmasını temin için sorular yazdırılır ve davetlilerin ertesi akşama hazırlıklı gelmeleri temin edilirdi. Devlet adamlarımızın Atatürk'ün özel kütüphanesinden okumaları için birer kitapla çıktıkları çok olurdu. Bu vesile ile devlet teşkilâtımız ve kanunlar üzerinde konuşulur ve günün ihtiyaçları göz önünde tutulduğu gibi, medenî icapların sosyal bünye-

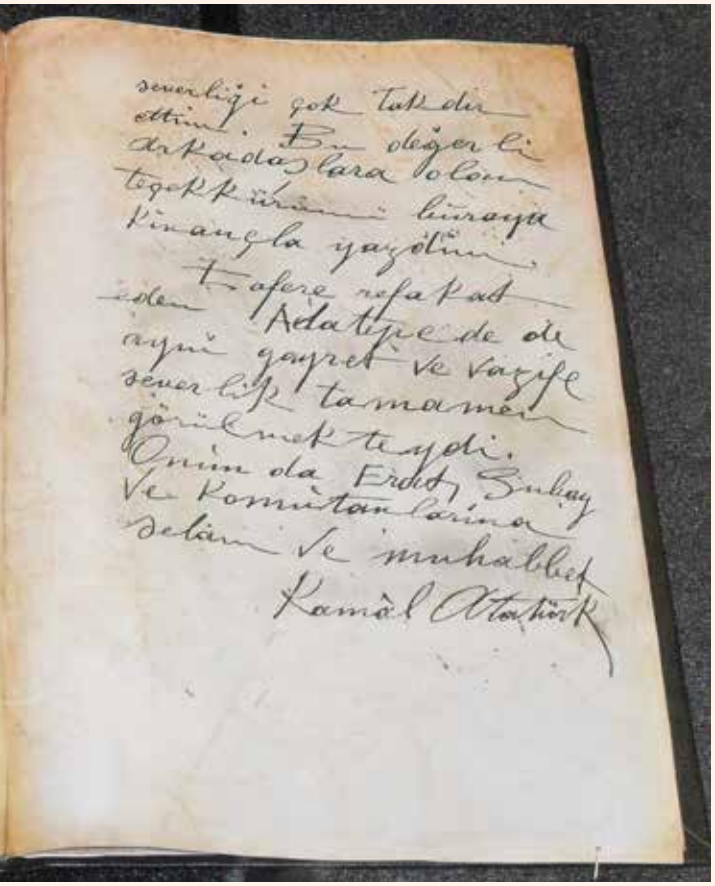

mizdeki yararlı olabilecek prensipleri görüşülürdü. Benim için bu toplantılar ve konuşmalar bilgi edinme bakımından en faydalı bir şekil idi. Tabiî bu arada günün siyasî olayları, memleket meseleleri, tarihî konular da konuşma konusu olurdu. Şimdi bu açıklamalardan sonra "Medeni Bilgiler" adını verdiğimiz Yurt Bilgisine ait belgelerin elimde olanlarını şöyle sıralayabilirim:

1) Tercümeler ve çeşitli notlar.

2) El yazılarıyla ilk müsveddeler (bunlar Atatürk'ün, Tevfik Bıyıklıoğlu ve benim) üzerinde düzeltmeler, ilâveler ve çıkarmalar vardır.

3) Tape edildikten sonra yeniden ilâve düzeltmeler olan kısımlar.

4) Bütün devlet ve hükûmet teşkilatından toplanmış olan bilgileri içine alan dosyalar (Bunlar sonradan Recep Peker'e verilmiş ve onun hazırlamasıyla Medenî Bilgilerin II. cildi basılmıştır.)

İşte bütün bu yazılardan sonra yayınlanan broşür ve kitaplar ise şöyle sıralanabilir:

1) Broşür ve risale şeklinde "Türk Çocuklarına Yurt Bilgisi notları". Ankara 1929.

2) Her konu için ayrı kitap olarak: İntihap 72 sahife, Askerlik vazifesi 77 sahife, Şirketler ve Bankalar 172 sahife, Vergi bilgisi 98 sahife. Bu dört kitap 1930 yılında İstanbul'da basılmıştır[2].

3) Bütün bu konuların toplu olarak bir arada basılmış kitabı (141 sahife) "Vatandaş İçin Medenî Bilgiler" adını taşır. İstanbul 1930.

4) "Vatandaş için Medenî Bilgiler" adı altında orta okullarda okutulmak üzere başlamış olan ise şu tarihlerdedir: Maarif Vekâleti Millî Talim ve Terbiye dairesinin 7. IX. 1931 tarih ve 2297 numaralı emriyle 7. VI. 1932 tarih ve 1908 numaralı emriyle (191 sahife)

27. VI. 1933 tarih ve 3113 numaralı emriyle (302 sahife). Bu kitaplar pek çok adette basılmıştır. Ancak here basılışta yeniden üzerinde düzeltmeler ilâveler yapılmış veyahut bazı kelimeler çıkarılmıştır. Meselâ 1930'da çıkan kitapta "Mutedil Devletçilik" (S. 79) konmuş iken sonradan "mutedil" kelimesi silinmiştir. Bu kitabın ilk sahifesinde "vatandaş için medenî bilgiler neden bahseder? "başlığı altındaki izahlarda Atatürk'ün el yazısı ile bir ilâve vardır: "İşte vatandaşlara gerek Devlet ve hükümetle ve gerek aralarındaki münasebete nazaran mevcut vazifeleri ve hakları ve umumiyetle Devlet teşkilâtını öğreten bilgiler, Medenî Bilgiler namı altında toplanmıştır". S. 11, İstanbul 1930.

Yukarıda da izah ettiğim gibi bütün bu konular üzerindeki çalışmalar ve Atatürk'ün muhitinde olan münakaşalar daima çok ilgi çekici olmuştur. Ancak, bu kitabın didaktik yani öğretim usulüne uygun bir tertip içinde olması ve üslûbunun sadeleştirilmesi lâzımdı. Bu bakımdan okullarda okutulmasına devam için bazı çalışmalarım oldu ise de, zamanımı tamamen tarihî konulara ve Cenevre'de Üniversite tahsiline verdiğim için bu iş neticelenmemiştir.

Bu kitaplar benim ismimle çıkmış olmasına rağmen, Atatürk'ün fikirleri ve telkinlerinden mülhem olduğunu ve üslûbun tamamen kendisine ait olduğunu tarihî hakikatleri belirtmek bakımından bana düşen bir ödev telâkki ediyorum. Ben bu konularda çalıştım, notlar hazırladım ve dersimi

2 Bu kitapların hepsi, Çocuk Esirgeme (Himayei Eftal) derneğine şu şartlarda bırakılmıştır. Askerî liselerde okuyan asker yetimlerine ve Musiki Muallim mektebinden yüksek istidat gösterecek iki öğrencinin öğrenimlerini tamamlamaya ve Sultanahmed Fakir Çocuklarına bakım cemiyetine verilmiştir.

onlara göre verdim. Bu kitabımı Atatürk'ün çalışmaları ve fikirleri olarak yayınlarken, onun el yazılarını da birer belge olarak koymak istedim. Şimdi bazı meseleler üzerinde durmak istiyorum. Meselâ "Millet" bahsi için toplanan notlar şöyledir:

Hukuku Esasiye: 1. Siyasî varlıkta birlik, 2. Irk birliği, 3. Lisan birliği, 4. Din birliği.

Mehmet Emin B.: 1. Mazi birliği, Lisan birliği, 3. His birliği, 4. Gaye birliği, 5. Menfaat birliği, 6. Irk birliği, 7. Toprak ve iklim birliği.

Ansiklopedi: 1. Menşe birliği, 2. Cismanî benzeyiş, 3. Ahlâk karabeti, 4. Tarihî yahut siyasî karabet, 5. Aynı memlekette sakin olmak.

Bütün bu notlardan ve daha başka okunan kitaplardan çıkan netice şöyle formüle edilmiştir: "Millet dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği siyasî ve içtimaî bir heyettir."

Bu münasebetle o tarihte yürürlükte olan Anayasamıza (Teşkilât-ı Esasiye) dayanarak Atatürk'ün notu şudur: "Bizim telâkkimize göre siyasî kuvvet, millî irade ve hâkimiyet milletin vahdet halinde müşterek şahsiyetine aittir, birdir, taksim ve tefrik ve ferağ olunamaz..." Not S. 50).

Hâkimiyet bahsinde ise şu cümlelerin önemine işaret etmeden geçemeyeceğim: "Artık bugün demokrasi fikri daima yükselen bir denizi andırmaktadır. XX. asır birçok müstebit hükûmetlerin bu denizde boğulduğunu göstermiştir. Demokrasi prensibi hâkimiyeti istimal eden vasıta ne olursa olsun. Esas olarak milletin hâkimiyete sahip olmasını ve sahip kılmasını icap ettirir" (S. 38)

Hak ve vazife üzerine olan yazılar ayrı bir başlık altında yazılmıştır. Atatürk diyor ki: "Hakların en birincisi yaşamak hakkıdır, diğer bütün haklar ve bu haklara mukabil vazifeler hep yaşamak hakkıdır, diğer bütün haklar ve bu haklara mukabil vazifeler hep yaşamak hakkına dayanır... Şüphe yok ki insanın yaşamak hakkı onu diğerlerinin yaşamak hakkına riayet etmek vazifesiyle bağlar. Bir insanın hakkı diğer bir insan için vazife olur... Hakkın bulunduğu yerde vazife ve vazifenin bulunduğu yerde hak vardır... İnsanlar içtimaî hayatta haklardan ve vazifelerden örülmüş bir şebeke içinde tasavvur olunabilir". Bu ifadelerden sonra diğer önemli bir izahta, Hak vazifeyi hukuk kaidelerinin tayin ettiği ve bunun Devlet tarafından tatbik edildiğidir. Atatürk'ün yazısı aynen şöyle:

"Tabiaten her insan, içinde yaşadığı cemiyette hayatın en mesut, en kolay, en tatlı taraflarının kendisine düşmesini ister ve en kuvvetli olan kendisinden zayıf olanları hiçe sayar. Bunun neticesi huzur, sükûn, emniyet ve intizam içinde yaşamak imkânsızdır. İşte insanlar arasında kavga yerine birbirine yardım, karşılıklı hürmet, intizam koyan, herkese haklarını ve vazifelerini tanıtan hukuk kaideleri ve bunların müstekar bir surette tatbikidir. Bu iş ancak devlet teşkilâtının ve kuvvetin bulunması sayesinde kabildir. Devlet herkesin hakkını ve vazifelerini tayin eder. Hiç kimse tayinn edilen hudut haricinde bir hak iddia edemez. Bunun gibi kendisi de fazla hiçbir vazife ile mükellef tutulamaz." Bu bahsin sonuna eklenen fikir, ise, bu hakların ihlâli ve vazifelerin ihmali halinde zarara uğrayan hem fert hem de cemiyet olduğuna göre, bunun tatbiki ve kontrolünün Devlet müessesesine ait olacağıdır.

Bu münasebetle Atatürk'ün en çok üzerinde kitap okuduğu ve bizleri çalıştırdığı mefhum da "Hürriyet" kelimesi olduğuna işaret etmeliyim. Bunun için kitapta yayınlananlardan gayrı elimdeki notların mahiyeti çok ilgi çekicidir. Hürriyet bahsi için tercümeler olduğu gibi ayrıca da Atatürk bazı arkadaşlarından Hürriyet'in tarifini istemiş, meselâ Erzurum mebusu Tahsin (Uzer) 25.1.1930 tarihindeki yazısında şöyle bir tarif veriyor: "Ferdin, memleketinde bütün hukukuna malikiyetidir". Diğer bir kâğıtta da yazısını tanıyamadığım bir şahsın şu izahı var:

"Fertlerin cemiyete ihtiyarlarıyla terk ettikleri haklarından mütebakisini, diledikleri gibi kullanabilmeleridir." Aynı kâğıdın arkasında başka bir yazı ile şu not var:

Hürriyet kendini bizzat kendi içinde yok eden bir mefhumdur.

Bu küçük kağıtların içinde Atatürk'ün el yazısındaki tarif ise çok kısa "Hürriyet, insanın mutlak olarak düşündüğünü yapabilmesidir."

Bu notlardan sonra Atatürk'ün kendi yazısı ile "Hürriyet" üzerinde uzun yazıları vardır. Bu yazıların kaleme alındığı tarih 1930 yılının Ocak ve Şubat aylarıdır.

Bu notlardan Hürriyet'e ait geniş izahat verilmiştir. İfade üslûp tamamen Atatürk'ündür. "Hürriyet insanın düşündüğünü ve dilediğini başka birinin hiçbir tesir ve müdahalesi olmaksızın mutlak olarak yapabilmesidir. Bu tarif Hürri-

yet kelimesinin en geniş mânasıdır. İnsanlar bu mânada Hürriyete hiçbir zaman sahip olmamışlardır ve olamazlar. Çünkü malûmdur ki insan tabiatın mâhlukudur. Tabiatın kendisi dahi mutlak hür değildir, kâinatın kanunlarına tâbidir."

Bundan sonraki izahlar ise tarihî seyre göre mutlak idarelerde fertlerin hürriyetlerinin tamamen hükümdarın elinde olduğu ve asırlar boyunca fertlerin şahsî hürriyetleri için mücadele ettikleri anlatılır.

Atatürk'ün yazısında netice olarak şu hüküm var:

"Ferdî Haklar nazariyesinin temeli şöyle kuruldu: Her türlü hakkın menşei ferttir. Çünkü şe'ni hür ve mes'ul olan mahlûk yalnız insandır. Fakat diğer taraftan insanların içtimaî ve siyasî teşekküller halinde bulunması da tabiî ve lüzumludur. Bu teşekküller ise kısmen zarurî, mukadder kanunlar ahkâmına göre tekâmül eder" diye kaydedildikten sonra, ferdî hürriyeti ve hakkı temin eden Devletin mütekâmil bir müessese olacağı ileri sürülüyor. Bununla beraber Atatürk'ün bundan sonraki açıklamalarında ferdî hürriyete dayanan içtimaî ve medenî insan hürriyetini temin eden kuvvetin ise Devlet bünyesinde mevcut olması lâzım geldiği ve devletin millete karşı esas vazifesinin bu olduğu kabul ediliyor.

Diğer taraftan "ferdî hürriyet derecesi devlet faaliyetini zaafa düşürmemek lâzımdır. Devletsiz bir cemiyet veyahut zaif bir devlet hayatının neticesi herkesin herkese karşı mücadelesidir. Bu mücadele ekseriyetin hürriyetini boğmayacak surette tadil olmak lâzımdır. Tâdil keyfiyeti ferdin mesuliyeti teşebbüsüne ve inkişafına halel verecek dereceye götürülmemelidir. Teşkilâtı Esasiye m. 68'de "Her Türk hür doğar, hür yaşar" maddesinin tekrarından sonra Atatürk şu hükmü veriyor:

"Türkler demokrat, hür ve mes'ul vatandaşlardır" "Türk Cumhuriyetinin kurucuları ve sahipleri bizzat kendileridir".

Bu cümlesiyle Atatürk millet bütününe değer vermenin en güzel örneğini vermiş oluyor.

Başka bir yazısında, o şöyle bir ifade kullanıyor:

"Demokrasi, vatandaş hayatını tahakkuk ettirmek ve her türlü ferdî ve içtimaî vazifelerinin ifası hürriyetini ve imkânlarını bırakır."

Atatürk böylelikle orta okulların seviyesinin çok üstünde olan bu fikirleri, kendi üslûbuna göre ifade ederken "Hürriyet" mefhumu içinde "medenî vatandaş" olmanın esaslarını ve prensiplerini izah ediyor. Meselâ yine "bir milletin kültürü (hars) yükseldikçe, ferdî hürriyetin tatbikat sahaları genişler ve çoğalır. Muhtelif şekilde birbirinden ayrı ve müstakil ferdî hürriyetler meydana çıkar. Bu hürriyetler mahiyet ve tabiatlarına göre iki gruba ayrılırlar:

1- Şahsî Hürriyet

2- İçtimaî Hürriyet.

Bu ikinci grupta bilhassa Basın Hürriyeti ve basının efkârı umumiye üzerindeki rolü oldukça uzun bir şekilde izah edilmiştir. Ancak, esas fikir şu cümlede özetlenmiştir: "En büyük hakikatler ve terakkiler, fikirlerin serbest ortaya konması ve teati edilmesi ile meydana çıkar ve yükselir."

Fakat yine bütün bu yazılarda vatandaşın her türlü medenî hakları karşısında vazife mesuliyetinin olduğu fikri paralel olarak ifadesini bulmuştur. Onun için "Vatandaşların teşebbüs ve mes'uliyet hisleri ne kadar inkişaf ederse Devlet için o kadar iyidir" diyor.

Hürriyetin bir neticesi olarak vatandaşların eşit haklara sahip olmalarını Anayasa'nın esaslı bir hükmü olarak kabul eden Atatürk, "Eşitlikten maksat, kanun önündeki haklarda eşitliktir" diyor.

Atatürk'ün bu "Medeni Bilgiler" vesilesiyle kaleme aldığı ve bizleri de çalıştırdığı konularda, Cumhuriyetimize temel olan prensiplerinde kanuna ve asrımızın umumî hukuk kaidelerine uyan esasları bulunmaktadır.

Atatürk, Türk vatandaşına hak tanıdığı yerde bir vazife karşılığını koymak istemiştir. "Tembellik bütün fenalıkların anasıdır" atasözü karşısında çalışmanın ferdî ve içtimaî vazife olduğunu belirtmiştir.

Atatürk vatandaşı, milletin bir ferdi olarak aile, cemiyet ve devlete karşı vazifeli telâkki ederken "milletin, medenî beşeriyetin bir ailesi olması noktai nazarından bütün insanlığa karşı birtakım vazifeleri" olduğuna bilhassa işaret etmek istemiştir.

Böylece Atatürk, Türk vatandaşının medenî âlemde hür, eşit, vazife ve hak sahibi, mesuliyetlerini müdrik kişiler topluluğu olarak millet bütününü teşkil etmesinde en büyük medenî vasfı bulmuştur. (14 Haziran 1968)

OBJEKTİFE TAKILANLAR

MUTLULUKLARINI ATATÜRK'LE PAYLAŞANLAR

Gizem - Buğra Kaan

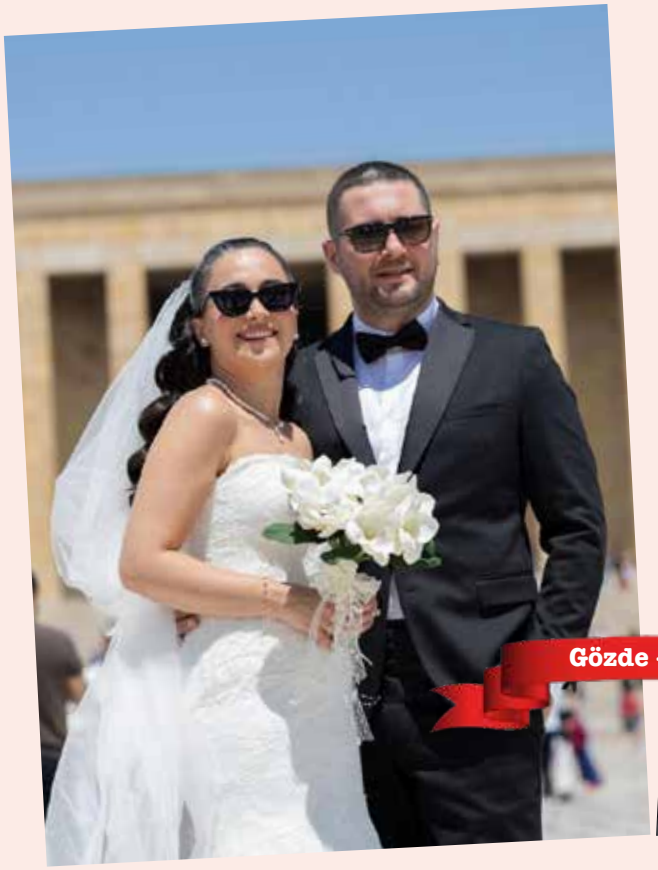

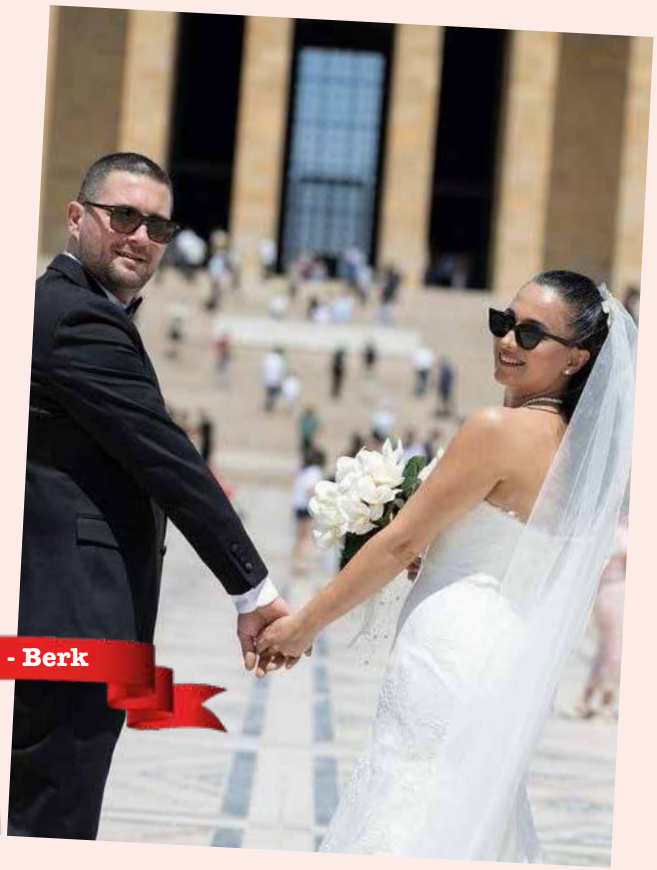

Gözde - Berk

Merve - Osman

Didem - Sezer

MUTLULUKLARINI ATATÜRK'LE PAYLAŞANLAR

Pakize - Doğukan

Fatmanur - Alperen

Süvari Kolordusunun Manevraları. Ilgın/KONYA - 01 Nisan 1922

TBMM Reisi *(24.04.1920-29.10.1923)* **ve Başkumandan** *(05.08.1921)* **Müşir** *(19.09.1921)* **Gazi Mustafa Kemal** *(ATATÜRK)* **Paşa ve Sakarya İsimli Atı. Sağda; 5'inci Süvari Kolordusu Komutanı Mirliva (***Tuğgeneral)* **Fahrettin** *(ALTAY, Orgeneral)* **Paşa.**

Kurtuluş Savaşı(1922-2022)'nın 100. Yıl Anısına

Nalbant Okulunun Mezuniyet Töreni. Konya - 02 Nisan 1922

1. TBMM Reisi *(24.04.1920-29.10.1923)* **ve Başkumandan** *(05.08.1921)* **Müşir** *(19.09.1921) (Mareşal)* **Gazi Mustafa Kemal** *(ATATÜRK)* **Paşa, 2. Azerbaycan Elçisi İbrahim ABİLOV, 3. Müdafaa-i Millîye** *(Millî Savunma)* **Vekâleti Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürü Erkânıharp Miralay** *(Kurmay Albay)* **Mehmet Kazım** *(DİRİK, Korgeneral)* **Bey, 4 Sovyet Rusya elçisi Semiyon Ivanoviç ARALOV.** *(Konya Valisi (12.01.1921-12.02.1922)Ferik (Tümgeneral) Ali Galip (PASİNER) Paşa'nın 1921'de yaptırdığı Nalbant Okulu)*

Kurtuluş Savaşı(1922-2022)'nın 100. Yıl Anısına

Hazırlayan: Sermet Taktak

Nalbant Okulunun Mezuniyet Töreni. Konya - 02 Nisan 1922

1. TBMM Reisi *(24.04.1920-29.10.1923)* **ve Başkumandan** *(05.08.1921)* **Müşir** *(19.09.1921) (Mareşal)* **Gazi Mustafa Kemal** *(ATATÜRK)* **Paşa, 2. Azerbaycan Elçisi İbrahim ABİLOV, 3. Müdafaa-i Millîye** *(Millî Savunma)* **Vekâleti Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürü Erkânıharp Miralay** *(Kurmay Albay)* **Mehmet Kazım** *(DİRİK, Korgeneral)* **Bey, 4 Sovyet askeri ataşesi K.ZVONAREV.** *(Konya Valisi (12.01.1921-12.02.1922) Ferik (Tümgeneral) Ali Galip (PASİNER, Korgeneral) Paşa'nın 1921'de yaptırdığı Nalbant Okulu).*

Kurtuluş Savaşı(1922-2022)'nın 100. Yıl Anısına

Nalbant Okulunun Mezuniyet Töreni. Konya - 02 Nisan 1922

1. TBMM Reisi *(24.04.1920-29.10.1923)* **ve Başkumandan** *(05.08.1921)* **Müşir** *(19.09.1921) (Mareşal)* **Gazi Mustafa Kemal** *(ATATÜRK)* **Paşa, 2. Müdafaa-i Millîye** *(Millî Savunma)* **Vekâleti Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürü Erkânıharp Miralay** *(Kurmay Albay)* **Mehmet Kazım** *(DİRİK, Korgeneral)* **Bey, Mustafa Kemal Paşa; 30 öğrenciden birinci ve ikinci mezun olana kol saati hediye etmiştir.** *(Konya Valisi (12.01.1921-12.02.1922)Ferik (Tümgeneral) Ali Galip (PASİNER, Korgeneral) Paşa'nın 1921'de yaptırdığı Nalbant Okulu).*

Kurtuluş Savaşı(1922-2022)'nın 100. Yıl Anısına

ANITKABİR DERGİSİ'NDE YAYIMLANACAK YAZILARLA İLGİLİ ESASLAR

1. Genel Kurallar:

A. Anıtkabir Dergisi üç ayda bir çıkarılmakta, 750 adet basılmaktadır. Dergide Atatürk ve Anıtkabir başta olmak üzere, Türkiye Cumhuriyeti tarihi ile ilgili ya da ilişkilendirilen araştırma yazıları, makaleler ve şiirlere yer verilmektedir.

B. Yazılar, Anıtkabir Derneği Yayın Kurulu tarafından incelenip yayımlanmaya değer görülürse yine aynı kurul tarafından belirlenecek zamanda yayımlanır. Yayımlanmayan yazılar iade edilmez.

C. Yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

D. Yayın Kurulunca yazılarda düzeltmenin yapılması durumunda yazarın oluru alınır. Eğer yazar olur vermez ise yayımlanmaz.

E. Yazarlar kendilerini tanıtıcı bilgileri (unvan ve görev, kurum, haberleşme adresi, telefon ve belgegeçer numaraları, bir fotoğraf, e-posta adresi) yazılarıyla birlikte Anıtkabir Derneğine gönderirler.

F. Özgün olan ve Anıtkabir Derneği Yayın Kurulu tarafından yayımlanması uygun görülen yazıların sahiplerine 1.500 TL telif ücreti ödenir ve 5 adet dergi ücretsiz olarak gönderilir.

2. Dergide Yayımlanması İstenen Yazılarla İlgili Kurallar:

A. Yazılar A-4 kâğıdının bir yüzüne ve 10 (on) sayfayı geçmeyecek şekilde, bilgisayar ortamında Microsoft Word programında yazılır; posta ya da elektronik posta ile gönderilir.

B. Yazı karakteri arial, başlık 14 punto, metin 12 punto, dipnotlar 8 punto, fotoğraf ve şekiller JPEG formatında, çizelge yazıları 10 punto olarak yazılır. Makalenin konusu ile ilgili varsa belge ve fotoğrafların asılları yazara geri verilmek üzere posta ile gönderilir.

C. Metinde satır aralığı tek, paragraf başı boşlukları 0.5, dipnot başlangıçları 0.5 olarak düzenlenir.

D. Makale içindeki ana başlıklar metnin yazıldığı puntoda, boşluk bırakılmadan, koyu ve küçük harflerle yazılır.

E. Dipnotlar aynı sayfa altında verilir. Kitap ve makaleler dipnotlarda şu şekilde gösterilir;

(1) Kitap

Yazarın adı ve soyadı, kitabın adı (*italik yazılmalıdır*), varsa cilt numarası, varsa baskı numarası, basıldığı kent, basan kurum ya da basımevi / yayınevi, basıldığı tarih, sayfa numarası. (Ör. Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul, Bateş Yayınları, 1980, s. 30.)

(2) Makale

Yazarın adı ve soyadı, tırnak işaretleri içerisinde makalenin başlığı, makalenin yayımlandığı derginin adı (italik yazılmalıdır), büyük romen rakamlarıyla cilt numarası, dergi numarası, parantez içinde derginin tarihi, sayfa numarası. (Ör. Fuat Pekin, "Atatürk ve Lyautey", *Belleten*, C. XX, No. 80 Ekim 1956, s. 634.)

F. Sayfaların altında sayfa numaraları verilir.

G. Kısaltma kullanılacaksa; metinde ilk geçtiği yerde ve bir kez olmak üzere kısaltmanın açık ve tam anlatımı yazılır ve kısaltma parantez içerisinde belirtilir. Ör. Türk Dil Kurumu (TDK).

H. Yazar adı ve soyadı yazının ilk sayfasının sağ üst köşesine italik, koyu 12 punto ile yazılır ve yanına (*) işareti konulur, unvan ve görev yeri (*) işareti ile dipnotta belirtilir.

-oOo-

ANITKABİR DERNEĞİ
RESMİ İNTERNET SİTESİ

ONLINE ALIŞVERİŞ
www.anitkabir.com.tr

Anıtkabir ve Atatürk temalı hatıralık ürünleri alabileceğiniz güvenilir adres

8. kez üst üste Türkiye'nin en sevilen akaryakıt markasıyız!

Bugüne kadar araçların yerine hep insanları koyduk.
Belki de bu yüzden bir kez daha Türkiye'nin en sevilen akaryakıt markası olduk.

MediaCat Lovemarks 2024

Koç

Türkiye'nin Lovemark'ları 2024 araştırması; MediaCat ve Ipsos tarafından
15-55 yaş aralığında kadın erkek oranı eşit, Türkiye temsili 2.000 kişi ile gerçekleştirilmiştir.
Araştırma sonuçlarına göre OPET, Akaryakıt kategorisinde birinci olarak kategorinin Lovemark'ı olmuştur.

opet